RASCHI

LIKKUTE HA-PARDES

VENEDIG

1519



לקוטי הפרדם אשר

חבר הנשר הגדול רבינו שלמה זצ״ל ׳ נרפס

פה ונציזייה ע״י דניאל בומבירגו

מאנוו״רשה שנת

רע״ט לפ״ק:

כך כתב

בלקח טוב אשה
כי תזריע בתחלת
הפרשה אומר כך
כתי' מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה' בא וראה כמה
יפה אשה טובה שהרי הכתו' קורא אותה מציאה טובה
וגם מתם הכתוב מדבר שכבר נקרא' טובה והמשילה
הכתוב באשה מלמד שבחה של אשה טובה   וכן הוא
אומר אשת חיל מי ימצא   וכן דוד אמר על זאת יתפלל
כל חסיד   ורז"ל אמרו הרוצה ללמוד תורה בטהרה ישא
אשה בטהרה וילמוד תורה וכן אמרו בן כ' ולא נשא אשה
כל ימיו בהרהור עביר' וצריך אדם לישא אש' הגונה לפי
שהבנים זכרי' הולכין אחר האשה והנקיבות אחר האים
וכן הוא אומר אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת
ימים ואומ' הנה ילדה מלכה גם בנים לנחור וכת' ובתוא
ילד את רבקה   וכתיב ובת כלב עכסה ואת דינה בתו
למדנו שהנקבות נתלו באנשים והזכרים בנשים   לכך
נאמר אשה כי תזריע וכל' כך למה לפי שהאשה מזרעת
תחילה יולדת זכר . האיש מזריע תחילה יולדת נקיבה
ואם הזריעו שניהם יחד יולדת תאומים זכר ונקבה או
שני זכרים או שתי נקיבות בזמן שהזרע מתחלק לשנים
ד"א אשה כי תזריע מה כת' למעלה מן הענין והתקדשת'
והייתם קדושים לאחר שהזהיר ישראל להיות קדושים
ולהבדילם מן הטמאות השפון משיקוצי חיה ועוף בין ה
החיה הנאכלת ובין החיה אשר לא תאכל נתן מצות ט
טהרת הגוף .   ולפי שיש בזכר מצות מילה הקדים
הזכר לנקיבה   לכך נאמר אשה כי תזריע וילדה זכר
וטמאה שבעת ימים כימי נדת דותה תטמא .   ברכת
בתולים לברך החתן בליל זיווגו עם הכלה ואומר כך
ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר כנ. אגוז בגן עדן
ואל ימשול זר במעיין חתום על כן איילת אהבים ויעלת
חן הדיה ירווך בכל עת באהבתה תשגה תמיד וזרע
קדושים תן לה בשמחה ובטהרה חוק לא הופרה ברוך
את' ה' אלקינו מלך העולם הבוחר באברה' אבינו ובזרעו
אחריו .   ויש אומ' שצריך לברך שהחיינו .

בשמך אל חי וקיים תתברך

אלו

הן פיסקי נדה שחיברנו ושליקטנו על
פי התורה ועל דברי רבותינו בעלי ה
התלמוד כדי שיוכלו ללמוד וללמד הל
אים בעל נפש ולשמור ולעשות מי שאין לו השגת יד ל
לעסוק ולידע בהלכות גדולות   ובאלה ידע ויבין שלא
יטעה ושלא יחטא וישען עליו ולא יחפר ועל כן כתבנו
בזה בלשון קצרה .   מצינו בתורה שצריכות בנות
ישראל לשמור עצמן בדקדוק חוקותיו ומצותיו   כמו
שמצינו בפרשת קדושים תהיו ואיש כי ישכב את אשה
דוה וגילה את ערותה   את מקורה הערה והיא גילתה
את מקור דמיה ונכרתה שניהם מקרב עמם נראה ששני
כריתות יש אחד לאיש ואחד לאשה וסמיך ליה ושמרתם
את כל חוקותי ואת משפטי ועשיתם אותם ולא תקיא ה
הארץ אתכם וגו' מה האדם מקיא דבר המאוס שבמעיו
אף הארץ מקיאה איש עושה זימה   ועוד ציווי הוא שלא
לעשות כגוים שנאמר ולא תלכו בחוקות הגוים ולא עוד
אלא שקץ בהם שנאמר כי את כל אלה עשו ואקץ בם .
ויש' שהן טהורין וקדושין לאלהיהם הבדילם מטומאת
הגוים שנאמר אני ה' אלקיכם אשר הבדלתי אתכם מן
העמים להיות לי מהו לי לשמי מה שמי מקודש אף אתם
קדושים שנאמר והייתם לי קדושים כי קדוש אני   אלמא
צריכין בנות ישראל ליטהר עצמן ובשעת נדותה אסור
לאכול עמה בקערה אחת   ולשכב אצלה   ולישב אצלה
בספסל אחד ולהושיט דבר מידו לידה או מידה לידו ולא
לשתו' בכוס אחד שניה' ולא ליגע בה אפי' באצבע קטנה
ולא בכוס שלה ולא בבגדיה ולא במשכבה   ולא באחד
דבר מעניניה ולכל אשר לה כי כך הוא כמו שאם אדם
חטא ומשימין אותו בנידוי בני קהלו כך אשה בשעת נ
נידותה שבעלה לבד מדיבור בעלמ' ולא יותר מדאי כדי
שלא יבא לידי הרגל עבירה   שכן כתב ואשה כי תהיה
זבה דם יהיה זובה בבשרה שבעת ימי' תהיה בנידותה
כל הנוגע בה יטמא עד הערב   וכל אשר תשכב עליו
בנידתה יטמא וכו' וכל אשר תשב עליו יטמא וכל הנוגע
במשכבה יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב .
ואם על המשכב הוא או על הכלי אשר היא יושבת עליו
בנוגעו בו יטמא עד הערב ואם שכב ישכב אותה ותהי
נידתה עליו וטמא שבעת ימים וכל המשכב אשר ישכב
עליו יטמא ואשה כי יזוב זוב דמה ימים רבים מהו ימים
רבים ימים שנים רבים שלשה   כל שכן אם יהיו ימים
הרבה או שבעה או שמנה שהוא טוב להרחיק ממנה ע
עצמו יותר וכת' כל המשכב אש' תשכב עליו כל ימי זבה
כמשכב נדתה יהיה לה וכל הנוגע בכל כלי אשר תשב
עליו וכבס בגדיו ורחץ בשרו במים וטמא עד הערב או
על הכלי אשר תשב עליו טמא יהיה כטומאת נדתה וכל
הנוגע בם יטמא .   וכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד
הערב   ואם טהרה מזובה וספרה לה שבעת ימים ו

שבעה נקיים ואחר תטהר זו טבילה שהיא בזמנה ועוד שנינו בפרשת אחרי מות ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב לגלות ערותה. ושמרתם אתם את חוקותי ואת משפטי ולא תעשו מכל התועבות האלה האזרח והגר וכו'. כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו הנפשות העושות מקרב עמם ללמדך ששנינו כמה א אזהרות ועונשים על התורה בשמירת האדם מן האשה להרחיק ממנה כדין תורה וכמו שאמרו חכמי' במסכת נדה וכמו ששנינו שאמרה רבקה ליצחק קצתי בחיי מפני בנות חת אם לוקח יעקב אשה מבנות חת כאלה מבנות הארץ למה לי חיים מאי כאלה מבנות הארץ זהו פתרונו כלה שאינן נשמרות מנידתן ונזקקות לבעליהן למה לי חיים עמהן לפי שבלשון נקיי אמרה להן הא למדת שהיו מצוות לשמור עצמן מטומאה מלבוא והיו שומרות עצמן האימהות מטומאה על שהיו צדקניות וחסידות וכל אורחותיה' ישרים. ואלו הן תחילת שמירתן של נשים אם הבתולה ראת' דם בתחלת נידתה טיפת דם קטנה כזרע חרדל טמאה נקראת כל ארבעה ימים ואחר תטהר עצמה במים פושרין ותעמד שבעה נקיים ואם איננה רואה דם תטהר בסוף שבעה ימים וטובלת לערב בזמנה לעת צאת הכוכבים ומשמשת ומותר ואותה טבילה היא בזמנה דהכי אמרינן טבילה בזמנה מצוה ולסוף אותן שבעה נכנסין י"א יום שהם בי' נידה לנידה ומה היא באותן הימים אם ראתה דם יום אחד ופוסקת לערב שומרת יום כנגד יום פי' יום טהור כנגד יום טמא ותמיד היא צריכ' ליסב שבעה ימי' ואחר טובלת לערב של יום שיני ומשמשת וכן אם ראתה שני ימים רצופים שומרת יום השלישי כנגדן ותשב שבעה נקיים ובסוף שבעה ימים תטהר עצמה במים פושרין וטובלת לערב לצאת הכוכבי' וכן היתה עושה שומרת יום כנגד יום או יום כנגד שני ימים עד סוף י"א ימים ומכאן ואילך אם היתה רואה מתחילין ימי נידתה ונוהגת כדין שאר נידה משהיתה יוצא אותם י"א יום ואותן הימים מקרא והלכה למשה מסיני הן בסוף מסכת נידה.

ואם היתה רואה שלשה ימים רצופים באותן י"א יום בין בתחלה בין באמצע בי' בסוף זו היא זבה גמורה ותשב עליהן שבעה נקיי' ואם ראתה באמצע השבוע או בסוף סותרת כל מה שלפנים ומתחלת למנות מכאן ואילך ש שבעה נקיים וכן כל ימיה תמיד כשהיא רואה אם לא הספיקה להשלים ימי נקיותה אבל אם פסקה מתחילין ימי נידותה לבוא ונוהגת בעצמה כאשה בנידתה כמו שמפורש למעלה וחומר בנידתה שאפילו בראייה אחת טמאה היא כל שבעה מה שאין כן בזבה שאינה אלא שומרת יום כנגד יום וחומר בזבה שכשרואה שלש' ימים רצופין יושבת שבע' נקיים רצופין מה שאין כן בנידתה שאפילו רואה כל שבעה ופוסק' אותו יום שביעי מטהרת במים פושרין וטובלת בנהר או בים לערב לעת צאת הכוכבים ומשמשת. ועתה פירשתי י"א יום שבין נידה לנידה וימים הזיבה כדין התורה.

ומתוך שראו בנות ישראל שבאות לידי ספק זיבה שאם היתה טועה במנין השבעה מכניסין לתוך ימי נידה וכן מכמה ענינים הוי טעות בנידה כדמפרש התם ומתוך כך אמר רבי זירא בנות ישראל הן החמירו על עצמן שאפילו רואו' טיפת דם כחרדל יושבת עליה שבע' נקיים ומן התורה אינם צריכות שבעה נקיים שאפילו רוא' כל שבעה ופוסקות וטובלות ומותרו' לבעליהן והן החמירו על עצמן עד ראייה אחת קטנה כחרדל עשו אותהן ספק זיבות ליסב שבעה נקיי' כדין זבה שלא תבא לידי ספק הן החמירו שאפי' בתחילת נידה בראייה אחת יושבות שבעה נקיים מה שאין כן בנדה כמו שמפורש במסכת נידה בין להקל בין להחמיר. ועתה פירשתי לך למה יושבת שבעה נקיים וזה דרכה של אשה שכשרואה מט"ו ימים אחרים או מחדש לחדש או מחדשי' לחדשיים וזהו וסת שאמרו חכמים שרגילה לראות מזמן לזמן הגיע זמן שקבעה בו וסת לשלשה פעמים נבדלת מ מבעלה עונה אחת סמוך לווסתה ובודקת עצמה תדיר דקבעינן הלכה כרבי יהודה שאסור כל עונת ווסתה והעונה או יום או לילה ואותו יום או לילה שקבעה לה ווסת בין באמצעיתה בין בסופה פורשת מבעלה וב ובודקת עצמה תדיר ותטהר במי' פושרין ולובשת חלוק לבן ומצעת מצעו' לבנים ופרשן על מטתה שאם תראה דם שיהא ניכר בהם בטוב וכן היא צריכה לעשו' ולבדוק כל ימיה תדיר כשהיא מטהרת מדמי נידותה תטהר ב במים פושרין ותחליף בגדים לבני' כדי שיהא ניכר בטוב ואם עבר לה זמנה ובדקה וראתה דם נידות אסורה ל לבעלה עד שתטהר. ואם לא ראתה כלום טהורה היא לבעלה ואינה צריכה לשמור יותר מאותה עונה כלל.

כיצד אם היתה רג[illegible] לראות בתחילת היום משמרת ופורשת מבעלה כל [illegible]תו היום ואינ' משמרת סוף הלילה הסמוך לתחילת היום ואם היתה רגילה לראות בלילה משמרת כל אותה לילה ואינה צריכה לשמור' סוף הלילה הסמוך לתחילת היום דקסבר רבי יהודה כניסת היום

גורם

גורס · וכן כניסת הלילה · אמר רבא הלכה כר' יהודה· הגיע שעת וסתה ובדקה ולא ראתה ושמרה עונה איכה טהורה לבעלה עד שתטהר עצמה ויושבת ז' נקיים ו ואחרכן טובלת לערב לצאת הכוכבי' ומיכן ואילך אפי' מאחר שהיא בחזקת טהורה תמיד צריכ' שתבדוק עצמ' בשעה שבעלה בא לשמש עמה · דתניא החמרים והפועלים והבאים מבית האבל ומבית המשתה נשיהן בחזקת טהר' ובאין ושוכבין עמהן בין עירות בין ישינו' והן עוברין על דברי תורה · כיצד כגון שבא אדם ורוצה לשמש ואינו שואל אם טהורה ואם לאו ועושה מעשה ·

ועוד שמא היא עצמה מתוך תאוותה איכה זוכרת לומר טמאה אני על כן צריך לו להיו' זריז וזכור לשאול לה אם טהורה היא ואם לאו · ואם הוא שוכב עמה ומתעברת באותה שעה בניהם נקראים ממזרים מן התורה מפני שהיה בו ספק טהרה · אבל אם הניחה בחזקת טמאה לעולם בחזק' טמא' היא עד שיוס ז' נקיי' כמו שכת' לעיל · ושתאמ' לבעלה טהור' אני· ומטהרת וטובלת כדין תור' ודברי חכמ' לסוף ז' נקיי' ·וזו טבילה בזמנה היא ומותרת לבעלה · אמ' רב כהנא כשהולך אדם בשום מקו' וחוזר צריך לשאול לה תמיד אם טהור' ואם לאו כדי שלא יביאו עצמם לידי הרגל טומאה מפני שלא יוולדו· להם ממזרי· אבל היא צריכה בדיקה תמיד · ועתה פירשתילך כדין תור' · די"ן שי"חה · אמר' יוחנן אסור לאדם לשמש מטתו ביום מפני הרגל עבירה בו ובאשתו שלא יבואו לידי זנות וניאוף אע"פ שאמר הכתב שארה כסותה ועונת' לא יגרע · אמרו המלקטים שאסור להרבות שיחה שאמ' הכתב בפרשת כי תצא לא תהיה קדישה בבנות ישראל ולא יהיה קדש בבני ישראל · ועוד אמרו חכמים כל המרב' שיחה עם האש' גורם רעה לעצמו ובוטל מדברי תורה וסופו יורש גיהינם · ואילו הן רעות גורם לו מרוב עסק התשמיש שיביא עצמו שיהא זנאי ונואף · ואשתו זונה ונואפת · מפני שהוא מהרהר לבו וגם היא מהרהרת לבה אחר תאוותם · וזהו עבירה ועון שהם גורמים עצמו לחטא · שכן אמרו חכמים משביעו רעב מרעיבו שבע · ועוד אמרו המלקטים שכל המרב' שיחה גורם רעה לבוא עליהם כל אילו חלאים הרעים ומקצר ימיהם מרוב עסק התשמיש שהם כאב השדרה · וכאב הצבה· וקדחת א"טקא · וירקון הפני' הבא מחום הכבד וזיבות השתן הבא מחלישות הכליות · ואחר זה ימות פתאום · וחולי הרגלי' שהוא פודגרא בקסרי' · וצידגא · ושיאטקא · וארטי"טקא · ואינו יכול להיות ירא שמי' מפני

שמהרהר לבו אחריו · ואינו עוסק בדברי תורה ובוטל ממנה ויצא עליו שם רע ועל כל · זה סופו יורש גיהינם · ועוד אמרו שאסור להרבות זה עם זה אפי' שיחת דברים בעלמא כדי שלא יהרהר לבם לבוא לידי טומאה כל זמן שאינה טהורה כדין תורה ודברי רבותינו וכמו כן אסור להם לייפות עצמו ולישב בספסל אחד לא לאכול ולא ל לעמוד אילו כנגד אלו לא להתייחד בשום דבר וכמו כן אסור לשמש ולנהוג יחד באותו דבר כל הימי' שהציבור מתענים כמו ט' באב וכל ימי תשובה · ובארבע צומות וב' ימים שלראש השנה וביום הכיפורים כי כך אמרו ר רבותינו ע"ה שאסור בנעילה וברחיצה ובתשמיש המיט' באילו ב' ימים כמו שכתב בפרשת אמור אל הכהנים ועניתם את נפשותיכם לפי שהנשמה מעורר ומהרהר אחריו על כן צוה שלא יהרהר ולא להתענג זה עם זה ·

ועוד אמרו המלקטים בימים אחרים אם האשה איכה הרה שאינו אסור לשמש עמה אם היא טהורה מפני פריה ורביה לפי שצוה הק' לאדם הראשון ולחוה אשתו שנ' בפרשת בראשית ויברך אותם אלהים ויאמר להם פרו ורבו ומלאו את הארץ וגו' ויתר מדיי אסור לשמש ולרבו' שיח' כי כל זמן שהו' מרב' שיחה עמה אינ' מקבלת ההריון והדין אם הוא איש מעונג ומתולדת חמה יותר מדיי שאינו יכול לסבול ממנה יכול לשמש פעם אחת ב בשבת ואחד יום בשבוע לכל היותר מפני שלא יהרהר לבו בעביר' ובניאוף אשה אחרת · וכמו כן כדי להרחיק מן החטא ומן העון:

דין החתן כשהוא בשנה ראשונה:

דין החתן כשהוא נושא אשה באותה שנה צריך לעמוד בעירו שנה שלימה לכל הפחות כדי לשמוח עמה כדין תור' כמו שנאמר בפרשת כי תצא כי יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא ולא יעבור עליו לכל דבר נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמח את אשתו אשר לקח · ד"א אמרו חכמים הרוצה לעשות כל בניו זכרים יבעול וישנה ויהא ראש מטתו ופניו בעת שיבעול לצד מזרח · ועוד אמרו חכמים כל אשה שרמיה מרובין בניה מרובין· ואמרו כמו כן על אלו הדברי' כל העושה אותו קרוב למיתה מן החיים· ישן עומד · הקיז דם עומד · או ששימש באותה לילה כשהקיז לא ינצל מן המיתה · ושימש מטתו ערום בלא מכסה או מעומד · ושימש מטתו על גבי קרקע·

ועוד המשמש מטתו לאור הנר יהיו לו בנים נכפין ד"א ·
ועוד אמרו חכמים שאסור לאדם ליגע באשתו כל ימי נ
נידותה אפי' באחד מאיבריה ולא באצבע קטנ' ואסורות
כמו כן להתקשט ולהתנאו' ולייפות עצמן לפניהן ואסור
להושיט לה שום דבר ולכל הפחות כל דבר של מאכל מ
משתה מנהג טוב להזהר שלא יושיט מידו לידה ומידה
לידו · וכן הנידה והיולדת והמפלת בין ולד של קיימא
בין נפל דין שהן אסורות וטמאות כל אותו הימים שהן
רואות עד שאינו טהורות כדין תורה וכדברי חכמ' · ואי
איפשר לפתיח' הקבר בלא דם וחשוב' כאילו ילד' בזוב ·
וצריכה לספור עד מלאת מ' יום לזכר כמו שכ' בפרשת
אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימי' כימי נדת
דוותה תטמא · ושלשים יום ושלשת ימים תשב בדמי
טהרה וגו' עד מלאת ימי טהרה · הז' ימים ראשונים אינו
למנות עם ספירת מ' יום · אלא הז' אחרים שהיא מטהרת
עצמה מכל טומאתה וכשתמנה אות' הרי הן מ' יום ולילה
אחת לזכר · ואם נקבה תלד וטמאה שבועיים כנדתה
וששים יום וששת ימים תשב על דמי טהרה · הרי הן פ'
ימים ולילה אחת כשהיא יולדת נקיבה או וולד שלקיימא
או נפל שהן צריכות ומצוות לשמור עצמן :
מ' ימים לזכר ופ' ימים לנקב' כמו שאמרנו לעיל · וצריכה
לפרוש אפי' אם אינה רואה אות' הלילה של מ' שלזכר ופ'
שלנקבה שהיא אסורה לשמש עד שאינה טהור' כדין תור'
וכדברי חכמים בעניין זה שהיא צריכה לשמור כל ימים
לזכר לבד מיום הלידה וז' ימים ראשונים שהיא נקראת
טמאה זבה דווה · שנ' אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה
שבעת ימי' · חוץ מאותו יום שהיא יולדת שאינו בספירת
ז' ימים שנ' כימי נדת דוותה תטמא · ובתוך אותו ז' ימים
יעשה לה מרחץ במים פושרין · ואם היא יכולה לעשות
ב' או ג' מרחצאות הרשות בידה וכמו שהיא רגילה וטוב
לה על כל דבר הרגל · ואחר אילו ז' ימים אם אינה רואה
דם תמיד תבדוק עצמה בתוך שלשים ושלשת ימי' שהיא
צריכה לישב ולשמור כמו שכ' תשב בדמי טהרה · ויש
מהן שאינן מחשבין למנות הז' ימים ראשונים הבאים
אחר יום הלידה אלא אחר ז' ימים אחרים שהיא מטהרת
עצמה מכל טומאתה וסופרת מ' · וקודם אילו ועד
שאינה טהורה כדין תורה אסור לשמש וכשהיא קרובה
לז' ימים אחרונ' מחשבון ספירתה של מ' יעשה לה מרחץ
אם אינה רואה ויעמוד ז' נקיים ואחרי כן תטהר עצמה
במים פושרין ותטבול לערב לצאת הכוכבים וזאת ה
הטבילה כשירה ומצוה והיא בזמנה ומותרת לבעלה ·

ועתה פירשתי לך כדין תורה וכדברי חכמ' · ואם נקבה
תלד וטמאה שבועיים כנדתה וששים יום וששת ימים
תשב על דמי טהרה · מלמד שאסור להזדווג עם בעלה
ולשמש קודם פ' לבד חשבון י"ד ימים ראשונים שבאים
אחר יום של לידה הרי הם ארבעה עשר ימים ראשונים
שבאים אחר יום של לידה הרי הם י"ד ימים ראשוני' שהיא
זובה · דוה וטמא' נקראת והיא צריכ' לשמור ולישב עצמ'
תמיד ששים וששת ימים · ובתוך ס"ו ימים אם אינה רואה
תמיד תבדוק עצמה יום ולילה עד שהיא טהורה · שנ'
תשב על דמי טהרה · ובמלאות ימי טהר' · כשהיא קרוב'
לז' ימים ימים אחרוני' שלספירת הפ' יום לבד י"ד שכתבנו
אחרי כן יעשה לה מרחץ ותטהר עצמה במים פושרין
ויעמור ז' ימים ואילו נקראים ז' נקיים · ואם אינה רואה
בתוך אילו ז' נקיים יעשה לה מרחץ ותטבול לעת ערב
לצאת הכוכבי' · וזו הטבילה בזמנה ומצוה היא לעשותה
ומותרת לבעלה · וספירת ז' נקיים אחרונים שכתבנו
לזכר הם בחשבון מ' לזכר ושהם מ' יום לא פחות ולא
יתר · וזאת תורת היולדת לזכר · וכמו כן ספירת ז'
נקיים שכתבנו למעלה לנקיבה הם בחשבון ס"ו שהם
ששים יום וששת ימים הרי הם לא יתר ולא פחות · וזאת
תורת היולדת לנקבה · ועתה פירשתי לך כדין תורה ·
כלים שהנידה והיולדת והמפלת והמעוברת ומיניקת
שאינו טהורות או שראו דם והן נוגעות בהן בזמן הזה
טהורין הם אבל בעליהן רק שלא ישתה ושלא יאכל בהן
האשה שהרי בני אדם בזמן הזה מטמאין בקברות ·
ובאהל המת · ובשרץ · ולא יטהרו לעולם עד שיזרוק
עלינו מלכינו מים טהורים לטהרינו · כך הכלים שהנידה
נוגעת בהן מותרין ליגע ולהשתמש בהם ולא לאכול
בהן אבל אנו מחמירין על עצמינו ואין אנו אוכלין עמה
בקערה אחת שלה ולא משיורי מאכלה · ואין אנו יושבין
במקום שהיא יושבת בספסל אחד עמה על מושבה ואי'
אנו נוגעין בה ולא בבגדיה · ולא בשום דבר שלה שהיא
נוגעת · ואין אנו מקבלין ממנה שום דבר מידה · וכל
מה שנוכל להרחיק מן מיטתה וממנה · ונותנין לה כלי
מים · וקערה וכוס · ומטפחת · וסדין · וכר וכסת · וכל
מה שהיא צריכה תמיד להשתמש בימי טומאתה ובעת
טהרתה מכבסת בגדיה הטמאים במים ומעביר מהן
הכתם וכל אשר אתה ידיה יפה ויטהר עצמה במרחץ
ובמים פושרין · ויושבת ז' ימים הנקראים ז' נקיים ·
ובסיום אילו ז' נקיים מטהרת עצמה במרחץ חם פעם
אחת וטובלת לערב לצאת הכוכבים · ואם היא עוברת

מחשבון ז' נקיים אפילו יום אחד או יותר בטוב היא י
יכולה לטבול עצמ' משעוד יום קודם צאת הכוכבי' והוא
כדין תורה ומנהג. זה יפה וטוב לישרא' לנהוג מפני שלא
יבואו לידי טומאה והרגל עביר' ועון . אבל איסור טומאה
ליכא . ויש נשים שנמנעות מליכנס לבית הכנסת בעת
נידותן מלראו' ספר תור' ומליגע בספר חומרא בעלמא
הוא ומקום טהרה להן ויפה הן עושות ואשריהן חלקם
בעולם הזה ולעולם הבא . ד"א דין מעוברת ומינקת
שראו דם יש מהן שרואות עד ט' חדשים הרי הן כשאר
כל הנשים בין לז' יום בין לטבילה . ד"א דין נדה שפסקה
סופרת ז' נקיים כמו שמפורש לעיל לא מיום שפוסקת מ
מלראות . אבל יום האחד חוץ מאותו יום שפוסקת שזהו
מנהג כותיי' שסופרין אותו יום שפוסקת ולפיכך נקראות
טמאות כדתנן בנות כותים נידות מעריסתן . ומפרש
בגמ' לפי שיום שפוסקת בו סופרתו למניין ז' לפיכ' בנות
ישראל נוהגות ז' נקיים חוץ מאותו יום שפוסקת בו שאם
רואה טיפת דם כחרדל מונה ז' והוא . ואם ב' או ג' ימים
מונה ז' ימים והם . וכבר היו אנשים שחלקו על רבינו
שלמה בר' יצחק נ"ע בכך שהיו אומר' מיום שפוסקת בו
סופרתו למניין ז' נקיים . והשיב להם רבינו שלמה אם
כן כאשר אמרתם לי בניכם ממזרים שעל כן בנו' כותים
נידות מעריסתן לפי שיום הפוסקת בו סופרתו והשיב
להם מן התשובה שלאחריו שהשיב רב אחא אכן כמי כ
כסבריה . והשיב להם רבינו והלא תשובת רב אחא
בצידו שהשיבו רבא דאם כן במיהם ממזרים מן התורה
וכתו' לא יבא ממזר בקהל יי' גם דור עשירי לא יבא וגו' .
אמרו חכמ' בכמה ענייניס נקרא האדם ממזר . ואילו הן
ו' ממזרים ואינן ממזרי' אם לא באו עליה כל אילו המומי'
ולא נולד ממנה בנים אינו ממזרים מן התורה . ואילו הן
בני נידה . בני נידוי בני אמה . בני שכואה . בני שיטיה .
בני גרושה . בני מפותה . בני אנוסה . בני חצופה . ובני
טהרת ספק . ואם לא באו עליה על אותו האמורי' אינם
ממזרים . תנו רבנן אם אדם מקדש עצמו מעט מקדשין
אותו הרבה . ואמרו חכמי' כל המקדש את עצמו בשעת
תשמיש הויין לו בנים זכרי' . שנאמר והתקדשתם והיית'
קדושים . וכת' אשה כי תזריע וילדה זכר . ועוד אמרו
כל הזהיר בטבילה הויין לו בנים שמורין הוראות בישר'
שכן מצינו באלישע שהזהיר עצמו בטבילה והיה לו בן
שהורה הוראה בישראל ומי הוא רבי ישמעאל בן אלישע
כהן גדול . אמרו עליו על אלישע שהיה צדיק
גמור ולא היו מתקיימים לו בנים בשעה שהיו יולדין מיד

היו מתים . אמרה לו אשתו אדוני בעלי מפני מה הללו
צדיקים גמורים יש להם בנים הגונים כמותם . ואנו
אין לנו אפי' בן אחד . השיב לה אלישע ואמ' בתי מפני
שהן נוהגים בעצמם טבילה בשעה שעולין למטה .
ומטבילים ומקדישים הם ונשיהם . אמרה לו אשתו אדוני
נעשה כן גם אנו נוהגים בעצמינו כך מיד קיבלו על
עצמם לטהר ולקדש . פעם אחת עלתה לבית הטבילה
אל המקוה וטבלה ועלתה מבית המקוה וראתה לפניה
חזיר . חזרה עוד פעם אחרת לבית הטבילה
וטבלה . וכשעלתה משם ראתה לפניה גמל . חזרה
עוד פעם אחרת וטבלה ועלתה . וכן מצאה פגעים
רעים הרבה פעמים ועשתה בכל פעם ופעם שמצאה
פגעים טבלה עד מ' פעמ' . לסוף מ' פעמ' אמ' הק'
לגבריאל רד ועמוד לפני צדקת זו ותתעבר זו הלילה ש
שעתידה לצאת ממנו בן זכר צדיק גמור ור' ישמעא' שמו
והוא עתיד להיות כהן גדול לפני . באותה שעה ירד
גבריאל המלאך ונתעטף וקישט את עצמו כחתן ועמד
על פתח המקוה ומיכן אתה למד שצריך אדם לקשט את
עצמו בבגדי' נאים ולטבול גם הוא ולטהר עצמו במים
פושרין בשעה שהן עולין למיטה וכשאשתו עולה מבית
הטבילה ילך כנגדה לפניה באותה שעה . וכשעמד
גבריאל על פתח המקוה נדמה לה כדמות אלישע ב
בעלה והיא ראתה אותו והלכה לביתה ונתעבר' באות'
הלילה מר' ישמעאל כהן גדול . וכשנולד רבי ישמעאל
הוה דמותו כדמות גבריאל המלאך ונעשה גבריאל ש
סנדרן לרבי ישמעאל וכל זמן שהיה רוצה לעלות לרקיע
היה מזכיר את השם והיה עולה וגבריאל היה מספר
לו כל מה שהוא רוצה ולא עוד אלא שהראה לו כל גנזי
ישועות ונחמות כל מה שעתידין להיות על ישראל .
וכן אתה למד מרב גידל ומר' יוחנן דהוו יתבי על שערי
טבילה כול' : ועל כל זאת צריכה האשה שיהא מזהרת
בעצמה אימתי בזמן שהיא טובלת אם חזרה ופגעה
בכלב ואם יש בה יראת שמים לא תניח בעלה לשמש
עמה באותה הלילה שלא יעמדו בניה מכוערי' ופניהם
כדמות כלב עד שתחזור ותטבול פעם שנייה .
ואם חזרה ופגעה בחמור אין לה רשות לבוא לשמש עם
בעלה שלא יעמדו בניה טפשים עד שתחזור ותטבול
פעם שלישית . ואם פגעה בעם הארץ אסור לשמש
עם בעלה באותו לילה עד שתחזור ותטבול . ואם חזרה
ופגעה בסוס תעלה ותשמש : אולו הם שבניהם דומין
לבלב אותם שהולכין בשוק ואוכלים והרוק שלהן יורד

על זקנים ולשונם כפסק מלדבר · ואם ראית איש במידה
זו דע כי בשע' שטבלה אמו כשחזר' משם כפגע בכלב ·
ואותם שבניה' דומי' לחמור לבם טיפש ואינם לומדי' תור' ·
מחוסרין בהליכתן · אם ראית איש במיד" זו דע כי בשע"
שחזר' אמו מן הטבילה היא פגע' בחמור · ואילו שבניהן
המדברין ואינו נאים בדיבורן לומדין ושוכחין מה שהן
לומדין · ומשהין בהליכתן בדרך וכל הבריות משחקין ·
אם ראית במידה זו דע כי בשעה שחזר" אמו מן הטבילה
פגעה בעם הארץ · ואם פגעה בסוס בניה נאין
בהליכתן · נאים בדיבורן שומעין ומעיינים לומדי' תור"
ומשנה · ולא עוד אלא שאימתם על הבריות · ואם ראית
איש תם בדרכיו מהלך ומשפיל קומתו מדבר ודבריו נ
נשמעים מהרה · דע כי בשעה שחזרה אמו מן הטבילה
היא פגעה בשור · אם ראית נער שהוא מחלף לשונו
מהפך את ידיו לידיו דע שבשעה ששימש אביו עם אמו
ונשקה והיה יוצא הרוק מתוך פיהו של בעלה · אילו שהן
חוברות את בעליהן ואינם נזהרת בנידתה סופה ל
ללקות בצרעת · וגם האיש עמה · האשה שאמר' לבעלה
טמאה אני בשעה ששכבה עמו בלילה צריכה לבדוק ע
עצמה · ובמה יקח צור של פוך יש אומר שהוא טוציאה
וידיקנו לתוך פיה ומוציאו ומקפלו עד הבקר אם ראהו
מוציא ניצוצין של אש היא נידה ואם לאו אינה נידה ·
וכל מי שאינו מזדהר בעצמו ממנה סופה וסופו ללקות
בצרעת · והמשמש באשתו וגם הוא ולבו מהרהר באש"
אחרת או היא באיש אחר ועיברה אשתו באותה הלילה
סוף שהוולד לוקה בג' מומי' ואילו הן · אילם · עיור · וחרש ·
וזה אחד מן העוונו' שאמ' הכת' פוקד עון אבות על בנים
וגו' · ואעפ"י שלא אמ' על הבני' גם הם בכלל העוונות אם
הן חוטאות לפי שאינם מולידות בלא איש · ד"א · עשרה
תקנות תיקן עזרא הסופר · התקין שיהיו קוראים בתור"
בשיני ובחמישי · התקין שיהא אשה משכמת ואופ" הפת
בערבי שבתות כדי שתהא מצויה ליתן צדקה לעניים ·
התקין שיהא אוכלים מן השומים בערבי שבתות כדי ש
שנזקקין עם נשותיהן בלילי שבת דאמר מר אשר פריו
יתן בעיתו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח · אילו
הן תלמידי חכמים שאי' משמשין מטותיהן אלא פעם אחת
בשבת · והתקין שיהו הנשים מדברות כשהן עומדים
בבית הכסא כדי שלא יבוא אדם ביניהן · התקין טבילה
לבעלי קריין · התקין שיהו הרוכלין הולכין ומחזרין
בעיירות כדי שיהו תכשיטין מצויין לבנות ישראל ·
התקין שתהא אשה חוגרת מכנסי בגד פשתן כסינר ·
כל ימי שהיא רואה כדי שלא יזוב דם טומאתה בקרקע
ולא יבואו לידי בזיון · התקין שתהא יושבת ומכבדת את
הבית מפני כבוד העולם · ד"א · דין יצירת הולד · ר"
אלעזר אומר האיש מזריע לבן והאשה מזרעת אדום ו
ומתערבין זה בזה ומהם הוולד נוצר כרצונו של הקב"ה
הולכת טיפה סרוחה ונופלת לתוכו · כיון שהולכת טיפה
סרוחה ונופלת לתוכו מיד קפא כחלב שנאמ' הלא כחלב
תתיכני וכגבינה תקפיאני · עור ובשר תלבישני וגו' ·
ומניין שאין הוולד נוצר אלא מראשו שנ' ממעי אמי אתה
גוזי · אבא שאול אומ' מטיבורו משלח שרשיו אילך ואילך
מארבעים יום ועד ששים יום נכר אם זכר ואם נקבה ·
ואמ' כי ביום תשעים אסור לשמש מטתו · וכל המשמש
מיטתו ביום תשעים הרי זה כאילו שופך דמים ג' חדשי'
הראשונים הוולד דר במדור התחתון · ג' חדשים
האמצעים הוולד דר במדור האמצ' האחרונו" הוולד דר
במדור העליון · עד שלשה ימי' יבקש אדם רחמ' לפני הק'
שלא יסריח · משלשה ועד ארבעי' יום יבקש רחמ' שיהא
בן זכר · ומארבעים יום ועד שלשה חדשים יבקש אדם
רחמ' שלא יהיה סנדל · ומשלשה חדשי' ועד ששה יבקש
אדם רחמים שלא יהא נפל · ומששה ועד ט' חדשי' יבקש
רחמ' שיצא לשלום · וכי אדם יכול להוציאו משם לשלום
לא אלא הק' ישתבח שמו ויתעלה זכרו שלמלך מלכי ה
המלכים עושה לו דלתות ובריחים ומוציאו משם לשלום
רבי אליעזר אומר כשם שדלתות לבית כן יש דלתו' לאש"
שנאמר כי סגר דלתי בטני · רבי יהושע אומר כשם
שמפתיחות לבית כך מפתיחות לאשה שנ' וישמע אליה
אלהים ויפתח את רחמה · ר' עקיבא אומ' כשם שצירי'
לבית כך צירים לאשה שנ' ותכרע ותלד כי נהפכו עליה
ציריה · תינוקת שלא הגיע זמנה להנשא ונשאת בית
שמאי אומ' משמשת במוך שמא תתעבר ותמות · ובית
הלל אומר משמשת כדרכה ומן השמים ירחמו אותה ·
זכתה האם ולא זכה האב · אימתי זכה האב ולא זכתה
האם אין הוולד מתקיים עד שיהיו שניהם שוים כאחד
בתפילה · וברחמים שנ' ויעתר לו יי' ותהר רבקה אשתו
מכאן אתה למד כי שלשה שותפין יש בו באדם · ואלו
הן הק' ואביו ואמו · לבן שהאיש מזריע ממנו נוצרים
עצמות · וגידים · ומוח · וציפרנים · ולבן שבעיניים ·
אדום שהאשה מזרעת ממנה נוצרים · עור ובשר ודם ·
ושחור שבעינים · ורוח ונשמה · וקלסתר פנים · חכמ' ·
ודיעה ובינה וגבור' · נותנין מלפני המקום וכיון שנפטר
אדם לעולמו נאמן הקב"ה נוטל חלקו וחלק אביו ואמו
ועמלם

ושלם מניחו לפניהם אמר ר׳ אליעזר אין יציר׳ האברים
של אדם אלא כפירות מה פירות הללו קליפה שלהן נוצר
תחילה ואחר כך נגמר הפרי בתוך הקליפה ואף גם כן
העובר של אדם נוצר תחלה ואחר כך נוצרין עצמו׳ וגידי׳
והורידין ומוח הראש והקרומו׳ שבתוך הגולגולת ושיקוי׳
העצמות של רמ״ח אברים של אדם שאלו נוצרין העצמו׳
תחלה היו מפקיעין את מעי׳ וממיתי׳ את האם׳ הא כיצד
בא מלאך הממונ׳ על ההריון ונוטל טיפה של זרע שניהם
כאחת ועומד לפני הקב״ה ואומר רבש״ע נטלתי טיפה זו של
זרע שניה׳ כאח׳ מה אתה או׳ וגוזר עליה חכ׳ יהא או טיפש
יהא עני יהא או עשיר יהא אינגר יהא או אילם יהא ואלו
צדיק או רשע יהא אינו אומר לו . אלא מי שגוזר לאותו
מלאך הממונה על ההריון ואותו המלאך לילה שמו ולמה
נקרא שמו לילה מפני שאין אומנותו אלא בלילה מפני זה
אמר רבי יוחנן שאסור לאדם לשמש ביום שנאמר יאבד
יום אולד בו והלילה אמ׳ הורה גבר כיצד הולד דר במעי
אמו מקופל ומונח כפינקס ראשו מונח לו בי׳ ירכותיו וב׳
ידיו על צדיו ושתי אציליו על שתי עקיביו פיו וכל נקביו
סתומים אך טיבורו שהוא פתוח משם יורד המאכל ממה
שאמו אוכלת ושותה ואינו מוצא רוח מן שום נקב שאם
יצא רוח מן הנקבים שמא יהרג את אמו אבל נר דלוק
מונחת לו על ראשו וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו
שנאמר בהילו נירו עלי ראשי וגו׳ ואל תתמה כי
כמו שהאד׳ ישן כאן ורואה חלו׳ באספמיא וכשמתעורר
משנתו אין לו מאומה בידו ממה שראה כך דין הולד .
וכיון שיצא לאויר העולם נפתח הסתום ונסתם הפתוח
וכיון שהגיע זמנו לצאת הקב״ה אומר לו בני הוי יודע
שאני יצרתיך ואני עתיד לעשות עמך דין וחשבון הוי
לפניי צדיק ותמים ואל תהי לפני רשע ואפילו אם אומרי׳
עליך צדיק אתה הוי בעיניך כרשע שאפילו שיחה קלה
שבין אשה לבעלה מגידין לו בשעת מיתתו שנאמר כי
הנה יוצר הרים ובורא רוח מגיד לאד׳ מה שיחו ובעבור
כל זה אינו יוצא משם אלא עד שמשביעו שנאמר כי
נשבעתי נאם ה׳ יצא מפי צדקה ולא ישוב כי לי תכרע
כל ברך זה יום המיתה תשבע כל לשון זה יום הלידה .
ואם תאמר לאיש פלוני ממון ולי אין ממון כל הממון שלי
הוא שנאמר לי הכסף ולי הזהב אמר ה׳ צבאות . ואם
תאמר איש פלוני עשיר ואני עני ואין לי עושר דע לך פ
פלוני שאין כל אדם זוכה לשתי שולחנו׳ אם זכית׳ לממון
עשה ממנו צדקה עד שהן בידך . שהרי נכסים יש לו
ובשמים הוא פורח שנאמר התעיף עיניך בו וגו׳ ואם
תאמר איש פלוני גבור ואני אינו גבור אינו נקרא גבור
אלא בתורה שנאמר ברכו ה׳ מלאכיו גבורי כח עושי
דברו וגומ׳ דבריי אלה יהיו על לבבך ודע מה למעלה
תשמיע לאזניך דברים בטלי׳ שהן מאזינות אותו לריצה
של גיהנם אל תתן עיניך בממון שאינו שלך ועל אשת
איש שאינה שלך שאלו העיניים מאפילות אותו כאישון
חושך ואל ידבר פיך לשון הרע שהוא נכנס תחילה לדין
אל ימצא בידך גזל שכל איבריך מעידין בך אל יקדמוך
רגליך לדבר עבירה שמא יקדמוהו מלאכי מות . אל
תתיירא מבית דין שלמטה שהרי עידיך אומ׳ הוי ממון
הן הוי מתיירא מבית דין שלמעלה שהרי עדים יש לך
שם אם עשית דבריי אלה בשמחה הרי פמילייא שלי תצא
לקדמך ואני בעצמי אצא לשחרך ואומ׳ בואך לשלום .
אזניך שלא השמעת דברים בטלים הן מאזינות אותך
לעולם הבא עיניך שלא נתת בממון חבירך הן מאירות
אותך באישון חושך פיך שעוסקת בתורה בו יתברכו
כל בעלי תור׳ לשונך שלא סיפרת לשון הרע עליו נהרגו
כל בעלי הריג׳ ידיך שלא נמצא בהם דבר גזל מה יעשו
לך בני עוולה . רגליך שלא יקדמוך לדבר עבירה מה
יעשו לך מלאכי מות בכל זמן ובכל עידן זכור את ב
בוראך בכל עת דברי אלה יהיו על לבבך ושמור פיך
ולשונך ושמור מצרות נפשך . ד״א שלשה חדשים
הראשונים הוולד דר במדור התחתון שלשה חדשים
האמצעיים הוולד דר במדור האמצעי . שלשה חדשים
האחרונים הוולד דר במדור העליון וכיון שהגיע זמנו
לצאת מתגלגל ויורד ממדור למדור והם הם חבליה של
אשה איש יורד פניו למטה ואשה פניה למעלה סימן זה
יהיה בידך הוא כדרכו והיא כדרכה שמתוך הדבר הזה
אתה למד שמתוך הלבן ומלובן ומזורז הוולד נוצר הוי
יודע שאין לו ימים טובים לאדם אלא באותם הימים ש
ששרוי במעי אמו שנאמר מי יתנני כירחי קדם לעולם
ינכה אדם מקום ביאתו אפילו אדם בא מפיה של אשה
או מעיניה עד אין מכוער היה ועכשיו שיצא ממקו׳ שאין
העין יכולה לראותו מלוכלך ומטונף מכל אבריו . עליו
אמ׳ אליפז התימני עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות
עד אין מספר בראשונה היו אומ׳ שהאשה מזרע׳ תחילה
יולדת זכר . וזאת הפרשה מוכיח לך שנאמר אשה כי
תזריע וילד׳ זכר ולא פי׳ חכמי׳ את המקרא הזה עד שבא
ר׳ יצחק ופירשה שנ׳ אנשים דורכי קשת מרבי׳ בנים ובני
בנים למה נאמר אנשים דורכי קשת מפני שבשע׳ ביאתן
כובשין את יצרן ומשהין את עצמם . וממתינים

לנשותיהם שמזריעות תחילה ואחר כך מזריעין הן ל
לפיכך נאמר בהם אנשים גיבורים דורכי קשת ואומר
אלה בני לאה אשר ילדה ליעקב ואת דינה בתו וכי בתו
של יעקב ולא בתו של לאה הא למדת שאם איש מזריע
תחילה יולדת נקיבה ואם האשה מזרעת תחילה יולדת
זכר ואומר זאת תורת היולדת לזכר או לנקיבה ואומר
זאת תורת הבהמה והעוף וכי מה ענין חיה אצל שקב׳
הא למדת שאם תזוח דעתו של אדם עליו אמ׳ לו אל תזוח
דעתך עליו שהרי יתוש גדול ממך במעשה בראשית ·
ולא עוד אלא שאמר דוד בספר תהלים יהללו ה׳ מן הארץ
תנינים וכל תהומות והדר מלכי ארץ וכל לאומים וגומ׳ ·
ד״א כל הנשים גרגרניות הן וחוה מעידה בהן שנאמר
ותקח מן העץ ותאכל · כל הנשים כאשניות הן שרה
מעידה בהן שנאמר ותכחש שרה בקרבה לאמר כל
הנשים מלאות תאוותן לדבר תשמיש לאה מעידה בהן
שנאמר ותאמר אלי תבא · כל הנשים קנאות הן רחל
מעידה בהן שנאמר ותקנא רחל באחותה · כל הנשים
גנבות הן רחל מעידה בהן שנאמר ותגנוב רחל את
התרפים · כל הנשים דברניות הן מרים מעידה בהן
שנאמר ותדבר מרים ואהרן · לעולם אין האיש יכול
לעמוד בלא אשה ואין האשה יכולה לעמוד בלא האיש
כל ימיה ומה האיש שאינו נקוב אלא כמלוא מחט אי
אפשר לעמוד עליו בשעת יצרו אשה שכל ראשה של ולד
יוצא ממעיה על אחת כמה וכמה · ד״א ששה דברים
מאריכין ימיו ושנותיו של אדם בעולם הזה והקרן קיימת
לו לעולם הבא : ואלו הן השכמת בית המדרש שחרית
וערבית והכנסת אורחין וביקור חולים והכנסת כלה
ולווית המת ועיון תפילה והמגדל את בניו לתלמוד
תורה וקידוש היין בערבי שבתות והדן את חבירו לכף
זכות והבאת שלום לבין אדם לחבירו · ותלמוד תורה
כנגד כולם ד״א הדן שלא בפניו שכך שנו חכמים הדן
בזכות דנין אותו לטובה מעשיו של אדם מקרבין אותו
ומעשיו מרחקין אותו שכך כתב מעשיך קרבוך ומעשיך
ירחיקוך ·

ענין ברכות

כך פירש רב האי גאון שנים שבאו לאכול
באחת המברך נוטל רשו׳ מחבירו דרך
כבוד ואומר ברשות מורי או ברשו׳ רבי
או ברשות רבותיי והן עונין אחריו ברשות שמים שבינו
בברכות ראה קראתי בשם בצלאל אמר הקב״ה למשה
הגון עליך בצלאל ומשה השיב אם לפניך הגון ולפני
כל ישראל הגון לפני הגון והגון הוא הלך משה ושאל
לישראל הגון עליכם בצלאל · וישראל השיבו אם לפני
הקב״ה ולפניך הגון לפנינו הגון הוא · כלומר ובלבד
שיסכים הקב״ה קודם ואתה כי אנחנו מסכימים כי הגון
ונראה הוא לפנינו ומיד נתמנה על עבודת המשכן לפי
שכולם הסכימו לגדלו על כך · וכך בסעודה כל בני
המסיב׳ בוחרין להן כהן או חשוב להם כדי לבצוע ואומ׳
לו ברך כלומ׳ הרי אתה נאה והגון לפני הקב״ה וכל שכן
לנו והוא אומר להן מרשות רבותיי כלומר זה איני יודע
שהסכים הקב״ה אם תסכימו אתם והן עונין ברשות
שמים כלומר לבד שיסכים הקב״ה עליך אנחנו מסכימים
והגון אתה ונאה לפנינו ומברך ובוצע בא להם היין
בתוך המזון אין צריך ליטול רשות ולומ׳ מרשות רבותיי
שהרי ממונה והגון להם משעה שבירך אבל צריך לומר
סברו מוריי או מרנן ומברך על היין כדאמרינ׳ התם בא
להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו לפי
שאין בית הבליעה פנוי וכל אחד ואחד טרוד באכילתו
ואינו נותן דעתו לשמוע הברכה ויענה אמן ולפיכך אין
ברכת אחד מהם מוציאם ידי חובתו אלא אם כן הניחו
אכילתן בשעה שזה מברך כדי שיהא בי׳ הבליעה פנוי
ויתנו דעת לשמוע הברכה ויענו אמן ולפיכך הוא אומר
בתחילה סברו מרנן כלומר כולם אתם מסכימים לפנות
בית הבליעה ואם נפשכ׳ וסברתכם לשמוע אל הברכה
והן עונין לחיים וכך השיב רבי יוסי הגדול ואם תאמר
הרי קידוש והבדלה וברכת המזון למה אנו אומ׳ סברו
מרנן · והרי בית הבליעה פנוי שלא לחלק
ברכת היין כי לא נתקן הדבר מתחילה כי אם בברכת
היין שבתוך הסעודה וטעמא כדאמ׳ ואחר כך נהגו
העם בכל ברכת היין שלא לחלוק זה הכלל אין מרשין
על היין ואין מסבירין על הפת · ומה טעם לפי שהוא
רשות שאם ירצה שלא לאכול לחם ואפילו בשבת הרשות
בידו ואין סוברין על הפת כדי שיסכימו כולם · אבל
קידוש והבדלה וברכת המזון שהיא טעונה אכ״ מכו׳ הוא
ואין צריכין ליטול רשות אלא אומ׳ סברו מרנן כלומר
תנו דעתכם אל הברכה לצאת בה ידי חובה והן עונין
לחיים וכן יין שבתוך הסעודה כמו כן אינו צריך ליטול
רשות שהרי מכיון שיסבו לאכול ודאי אי אפשר בלא ש
שתייה לפיכך יש לומר סברו מרנן או סברו מוריי ואל
יאמר סברו מרנייי שאין זו תיבה : ד״א לפי שהיין

עושה חרפה שמביא את האדם לידי שכרות ושטות וש
ושממון וקראו הכתוב ויין ישמח לבב אנוש ואמ'
זכה משמחו לא זכה משממו · על כן הוא אומר סברי
רבותיי כלומר תנו דעתכם לשתות יין ומפני הפחד הוא
אומר כך שלא יבואו לידי קלקול וזהו שאומ' לחיים כלומ'
רצונינו וסברתינו לשתות לחיים וכדי שלא יבואו לידי
קילקול והן עונין אמן לחיים · שאלה למה רגילין
בני אדם לומר סברו מוריי בברכת היין ומרשות רבותיי
בברכת הלחם לפי שכשבני אדם מסובין בתחילה ומ
וממתינין לצורך הסעוד' שיתעכבו על השולחן ומדברי'
דברים ושואלין הלכות אחד לחבירו ואין דעתם נכונה
אבל המברך לכך צריך להסבירם ולומר להם תבינו אל
הברכה אבל כששתו ויודעין שעכשיו יברך המוציא
שתכף לנטילת ידים המוציא כולם דעתם נכונה אצלו
ושומעין אליו ואין צריך לומר סברו כלומר תבינו כי אם
מרשותכם וכמו כן כשאכלו ונוטלין ידיהם מים אחרונים
מיד יודעים כולם שלא יאכלו יותר אלא מיד מברכין ב
ברכת המזון ונוטלין ידיהם מים וכשיתחיל לברך מיד
יפנו איש לרעהו לדבר דברים בינותם ואין מרגישין
במסיים הברכה לפיכך צריך לומר בכוס של ברכת
המזון סברו מפי רבי קלונימוס הבחור ז"ל · אבל הר"
קלונימוס הזקן אומר למה אומר מרשות להמוציא וסברו
לכוס לפי שאחד המוציא מוציא ידי חוב' כל המסובי' ויש
לו ליטול רשו' מהן שהוא רוצ' להוציא' ידי חובתן הילכך
צריך לומר ברשות אבל בתוך הסעודה אינו אומר שכל
אחד ואחד מברך לעצמו שאין בית הבליעה פנוי וגם
בכוס של ברכה אינו צריך לומר אלא סברו שכבר נטל
רשות מתחילת סעודה בהמוציא ומשום הפותח וגומר
ראוי הוא שיוציאם חובתם בברכת המזון ולא אחר ·
ואני שמעתי משום רבינו בר יצחק ז"ל למה אומ' על היין
סברו לפי שהיין הבי' קללה לעולם בימי נח כשנשתכר
הימנו ויצא ממנו קללה על כנען על כן אומ' סברו כלומ'
תבינו שדעתי לשתות מדבר שהביא קללה לעולם וב
וברעתכם גם אתם לשתות ואולי שלא יזיק לי כלום דבר
על כן רגילין בני אדם להושיב אחריו לחיים כלומר
לחיים יהיה לך ולא לשום היזק אבל על המוציא נוטלים
רשות · הכי אמרינן משמיה דמר רב יוסי בריה דרב
שמואל דכי הוו עשרה ומזמנין צריך לומר נברך אלקינו
שאכלנו משלו ולא מבעיא ליה למימר לאלקינו מאי טעמא
משום דכתיב שירו לה' גדלו לה' זמרו לה' בלמד ולגבי
ברכה אשכחן דכתיב ברכו את ה' ויברך דוד את ה'
ברכה לא אשכחן בלמד וכן הלכה והא דכתב ברוכים
אתם לה' לא תיקשי דהתם לא מצי למימר בענין אחר ·

ענין נטילה

שאלו תלמידיו לרבינו שלמה הכהנה
ונטל ידיו צריך ליטול ידיו פעם
אחרת לאכילה או לאו אמ' להם
אף אני שאלתי את רבינו יעקב בר יקר ואמר צרי' ליטול
ולחזור וליטול ולברך על הראשונה אשר יצר את האדם
ועל השנייה על נטילת ידים אבל סבירא לי נטילה אחת
לכאן ולכאן וראיה לדבר מהא דרב והורה יצחק בר'
יהודה ז"ל מי שהולך בספינה ואין לו כלי ורוצה לאכול
שוטף ידיו בנה' ודיו ואינו מבר' על נטילת ידי' הואיל ואינו
נוטל מן הכלי דעל שם נטלא תיקנו חכמי' שצריך לברך
על נטילת ידים לא מברך על שטיפ' ידי' ועוד הורה שכל
פעם ופעם שחוזרין מלהסך רגליו בין לגדולים בין ל
לקטנים נוטל ידיו וצריך לברך אשר יצר את האדם ·
אבל כשנוטלי' ידים ללכת לבי' הכנס' ולא עשה צרכיו או
נוטל ידיו כדי ללמד תורה בנקיות מברך על נטילת ידים
שכך תיקנו חכמים שצריך ליטול ידיו לתפילה ולתלמוד
תורה שנאמר הכון לקראת אלקיך ישראל וכשעומד
ללמוד תורה מברך על התורה ושוב אינו מברך ברכת
התורה בבית הכנסת אלא קורא פרשת קרבנות בלא
ברכה · ושאלתם אסור ליטול ידיו כדי לאכול מן
הכינור או מן הזחילה או מן הנהר או מן המעיין לברך
על נטילת ידים שאין רשות ליטול ידיו לברך אלא אם
שופך מי' על ידיו בכלי שמחזיק רביעית והלאה או עושה
שנוטל עצמו הכלי בין ארכובותיו ושופך על ידיו איכתי
מי שזורק בידו אחת או בשתי ידיו שיעור רביעית מים
למעלה ומקבלו בשתי ידיו הרי זה מברך על נטילת ידי'
ובלא הכי אסור לברך אבל רוחץ בלא ברכה ואם מברך
עובר משום לא תשא ומים חמים אפילו אחר שפך מן
הכלי על ידיו אסור לברך · נטילת ידים פירש
רב האי גאון בתשובתיו על שם שצרי' להגביה את ידיו
למעלה לאחר רחיצתם כמו וינטלם וינשאם כל ימי עולם
דאמר רבי חייא בר אשי אמר רב מים הראשונים צריך
להגביה ידיו מים אחרונים צריך שישפיל ידיו למטה · ש
שמא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו הידים ונטילת
הידים בראשונה עד הפרק ונטילת ידים באחרונה עד
הזוהמה ומה שהוא אומר בלשון נטילה ואינו או' בלשון

נפילה אמר ר' על פס הכלי שנוטל הימנו שכך שמו והוא
מחזיק לכל הפחות רביעית כדאמר' אנפ"ק אנ"ג. אנט"ל
היא רביעית של רביעית של תורה ושנו רבותי' רביעית
נוטלין הימנו לידיים לאחד ואפילו לשנים . ומים אחרוני'
אין צריכין ברכה לפי שהיא חובה ואינם מצוה אלא משום
סכנה וליכא למימר אשר קידשנו במצוותיו וציונו . ולמה
מברכין על נטילת ידיים ולא על רחיצת משום שאנ"טל
פס הכלי . ועוד משום שצריך להגביה ידיו כשרוחצם
כמו וינשא תרג' ונטל . אמר רב פפא הילכ' דברי' הבאים
מחמת סעודה בתוך הסעודה אינן טעונים ברכה לא
לפניהם ולא לאחריהם . פי' כלומר דברים הרגילי' לבוא
מחמ' ליפתן ללפו' בו את הפת כגון בשר ודגי' ותבשיל
והביאם לתוך הסעוד' לאחר שבירך על הפת אע"פ שלא
היו בשעת ברכ' אי' טעוני' ברכ' לא לפניה' ולא לאחריה'
דכי בריך אדעתא דלייתו ליפתן בריך והוה ליה פת ע
עיקר ופוטר את הטפילה . שלא מחמת הסעודה בתוך
הסעודה כלומ' דברים שאין דרכם לבוא מחמת סעודה
שאינו ליפתן ואוכלין אותן בסעודה לשביע' כגון דייסא
כגון חלקא טרגים וטיסני . חלקא א' לשנים . טרגים
לג' טיסני לד' . ובאו בתוך הסעודה לאחר שבירך על
הפת מברך לפניהם הואיל ולא באו לפני הפת וטפילה
דליפתן ליתנהו כרבי זירא דא' הכי בבלאי טפשאי אכלי
נהמא בנהמא וברכותיהם אינן שוות . אבל אינו מברך
לאחריהם דהא מין מזון נינהו ומיפטרי בברכת המזון .
אבל אם באו קודם הסעודה פת פוטרתן כדתנן בירך
על הפת פטר את הפרפרות שלפני המזון . ודברים
הבאים לאחר סעודה שרגילין לאוכלן לאחר סעודה ד
דהיינו בקינוח סעוד' לפני ברכת המזון כגון פירו' ומיני
מגדים טעונין ברכה לפניהן ולאחריהן דלאו לפתן הו'
ולא זייני והקשה אדוני הרב והא הלכה פסוקה היא דכל
מילי זייני . ואפי' שאין לפתן בטלה דעתו אבל כל אדם
ולא מיפטרי בפת מיהו אם הביאם לפני הסעודה פת פ
פוטרתן מכל מקום . התחילו לשתות תוך המזון כל
אחד ואחד מברך לעצמו כדמפרש טעמא בברכות לפי
שאין בית הבליעה פנוי לענות אמן לאחר הברכ' ואינו
מתכוין לה לפיכך אינו יוצא בברכת חבירו ואם נתכוון
וענה אמן יצא . וכן הלכה מר' . כל הברכות בענין דעת
משמיע ודעת שומע פעם אחת באתי לצאת ידי הבדלה
בהבדלת בית הכנסת ולא נתכוונתי בברכת היין ואמ'
לי ר' הואיל ונתכוונת בברכת הבדלה דייך . ושאלתם
הא דאמרי רבנן דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך
הסעודה וכו' . וכי יתיב תכא קמייהו וכבר אכלי
סעודתייהו לאחר סעודה קריכא ליה אי לא או דילמ' אין
לאחר סעודה אלא לאחר ברכת המזון והילכת' מאי . כך
ראינו שג' פעמי' אילו משונים זה מזה ואין הולכין שוה
באחד . הא כיצד דברי' שדרכן להביאם לאחר הסעודה
והביאם לפניו בתוך הסעודה כגון תמרים ורימונים ו
וענבים ושאר פירות שאין נאכלין בפת טעונין ברכה
בין לפניהן בין לאחריהם ואפי' שולחן לפניו והוא אוכל
לחם וכל שכן כשגמר סעודתו ושלחן לפניו וכל שכן אם
סילק שולחן שטעונין ברכה בין לפניהן בין לאחריהן
שאינה תלויה ברכתן בברכת המזון . דברים הבאים
שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה כגון דייסא ושאר
מינים אע"ג דאיכא אינשי דאכלי ריפתא בהדייהו בטלה
דעתם אבל כל אדם דאמר ר' זירא בבלאי טפשאי אכלין
נהמא בנהמא . וזו הלכה היא וכגון חביצה ועגיל' ושאר
דברים הנעשים ברבש וקמח טעונין ברכה לפניהם ב
בורא מיני מזונות מפני שאין נאכל בהן לחם לפיכ' חייב
לברך לפניהם . אבל ברכה אחרונ' פטורה מפני שחותם
בהם על הארץ ועל המחייה . וברכת המזון כבר חותם
בהן הזן את הכל הילכך כל זמן שאוכל מהן בין ים ם
שולחן לפניו ואוכל עליו בין גמר סעודתו ועדיין שולחן
לפניו בין סילק שולחן מלפניו כל זמן שלא בירך ברכת
המזון מברך לפניהם ואינו מברך לאחריהן . דברים
הבאים מחמת הסעודה והביאם לפניו בתוך הסעודה
כגון בשר ודגים ובצים ומלוח ומבושל וכל ירקות כיון
דלצורך סעודה הביאום לפניו אינו טעונין ברכה לא ל
לפניהן ולא לאחריהן . ואם רוצה להרבות ברכו' יברך
קודם המוציא . אבל בירך המוציא לא יברך לא לפניהן
ולא לאחריהן . ודווקא שהיה דעתו סמוכה על אילו
ללפות בהן את הפת' אבל נזדמנו לו מאהובו או מחמת
ענין אחר בתוך הסעודה טעונין ברכה לפניהן ולא ל
לאחריהן . מה טעם שאפי' דברים שברכותיהן שוות
ופוטרות זו את זו דווקא שהיו לפניו בבית אחד ותנן היו
לפניו מינין הרבה חכמים אומר על אי זה מהן שירצה
היו לפניו קמא דאיתנהו קמיה וקאמ' הביאו לפניו כגון
וזית כול . וכל היכא דאמר פוטרות זו את זו דווק' שהיו
כולם לפניו . אבל אם היה לפניו מין אחד ובירך עליו
ואחרכך נזדמן לו דבר אחר שלא היה דעתו עליו
אע"פ ששניהם ברכה אחת חוזר
ומברך על השיני . וכך
הילכתא .

יתגדל

לשון הפסוק הוא דכתב
והתגדלתי והתקדשתי
ונודעתי לעיני עמי' רבי'
וידעו כי שמי ה' ובמלחמת גוג ומגוג הכתו' מדבר ולכך
הוא מדבר בלשון עברי ולא בלשון ארמי דומיא דקרא
שהוא לשון עברי. וכך משמעו. יתגדל ויתקדש שמו
שלהקב"ה לעתיד לבוא שהוא שמו הגדול מגודל ומקודש
כדכת' וידעו כי שמי ה' לפי שעכשיו לא כשהוא נכת' הוא
נקרא כי הוא נקרא באלף דלת נון יוד ונכתב ביוד הא
ואו הא ולשון ארמי וקמוץ הוא כי הוא השם המיוחד ל
לעבור' וכינויו הוא באלף דלת. לפי שהשם המיוחד
הוא לשון ארמי ואין אנו רשאין להזכירו כדכתב זה שמי
לעולם לעלם כתב. ולכך אנו אומר שמיה רבה בלשון
ארמי. ובעולם הבא יקרא בכתבו כדכת' ביום ההוא
יהיה ה' אחד ושמו אחד כמפורש למעלה. והואיל
ומתחיל תחילה בלשון עברי אומר הכל בלשון עברי י
יתגדל ויתקדש עד שמגיע לשמיה הנכתב בארמית הו'
שכת' בפסוק וידעו כי שמי ה' ומזכירו בלשון ארמי ואומר
שמיה רבא בעלמ' דברא היינו לעתיד לפי שמלחמ' גוג
ומגוג לעתיד הוא וכך היה ראוי לענות הציבור מיד כ
כשיאמ' החזן יתגדל ויתקדש שמיה רבה בעלמ' דברא.
ומיד לענות אמן יהא שמיה רבה מברך כולו אלא מפני
שהתחיל בענין הגאולה רצונו של חזן להוסיף באמצע
חובת הציבור ומסדר דבריו ואומר בחייכון וביומיכון
כולו. ולאחר כן עונין הציבור. ואל תתמה למה אנו
אומר יתגדל ויתקדש ויתוודע כדכת' בקרא והתגדלתי
והתקדשתי ונודעתי וגו' לפי שעל ידי הגידול יהי' הקידוש
ומתוכם יהיה הידיעה והגידול והקידוש שני דברי' הם.
והידיעה יהיה מתוכם והפסוק שהזכירו כך הוא רוצ' לומ'
אגדל ואקדש כדי שאוודע לעיני העמים. תדע שהרי
בפסוק אחר אומר והתגדלתי לעיני בני ישר' ואינו אומר
ונודעתי אלמא הידיעה יבוא מגידול ומקידוש. אינמי
מהאי קרא והתגדלתי והתקדשתי לעיני בני ישרא' מהאי
קרא שאינו מזכיר ונודעתי בסדר הקדיש יהא שמיה רב'
ומקודש וכולו כדכתב בקרא ש"מ על ידי גידול שמו מ
מתקדש ועל ידם יוודע. לא שמעתי יותר.
וכשמפסיקין מהשם הנכתב בארמי מיד חוזר לומ' לשון
עברי יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתעלה
ויתהדר ז' הם כנגד ז' רקיעי' שבכולן הוא שוכן בכבודו
ומאן דאמ' ויתקלס שהוא שמיני אומרו כנגד רקיע שעל
ראשי החיות ואחרכך כשבא במעשה השם הוא מסיים
בלשון ארמי ואומר שמיה דקודשא בריך הוא. לעילא
לעילא מן כל ברכתא שירתא תושבחת' וניחמת' דאמירן
בעלמא. שכן מצינו באגדה שכל שירות הידותון שאמר
דוד בספר תילים לא אמ' אלא ליום נחמה ולכך אנו אומ'
בשבת על כל דברי שירות ותושבחו' דוד בן ישי עבדך
משיחך. וכמו כן אומר בקדיש לעילא לעילא מן כל
ברכתא שירתא תושבחתא. כלומר אתה משובח יותר
ויותר מכל התושבחות שאמרו הנביאים ושאמ' דוד ליום
נחמה. ד"א ונחמתא כדאמ' בברכות שמעיתי בת קול
שמנהמת ואומרת אוי שחרבתי את ביתי ושרפתי את
היכלי והגליתי את בניי לבין אומות העולם. ואמ' אליהו
חייך לא שעה זו בלבד הוא עושה כך אלא כל יום ויום ג'
פעמ' שואגת ונוהמת כך. ולא עוד אלא כשישרא' נכנסין
לבתי כניסיות ולבתי מדרשו' ועונין אמן יהא שמיה רבה
מברך מיד באות' שעה הקב"ה מנענע ראשו ואומ' אשרי
המלך שמקלסין אותו בביתו כך אוי להם לבנים שגלו'
מעל שולחן אביהם. ועל כך אנו אומר ונחמתא שצריך
הוא תנחומים על זה הצער שהוא מצטער לאחר עניות
ועל שם כך עונין הציבור סמוך לעניה האי קרא זכור
רחמך ה' על שם מידת רחמי' זו שהוא זוכר באות' שעה.
מפי רבינו שלמה זצ"ל. ומפני מה תיקנו
הגאונים ע"ה לומר בקדיש אילו עשרה דברים יתגדל
ויתקדש ויתברך כולו. ומפני מה התחילו בויתגדל
ואחרכן ביתקדש ולא התחיל ביתברך או באחד מאילו.
. ועוד מפני מה הפסיקו בין יתגדל ויתקדש ובין יתברך
וישתבח ולא תיקנום לומר ביחד כולם. כך שמעתי.
תחילה על ראשון מפני מה יש בקדיש עשר' דברי' כנגד
י' מאמרו' שבהן נברא העולם ומהן את' למד שנתקן על
מאמרות דכת' ביה בעלמא דברא כרעותיה. ועוד
סמכו על הפסוק הזה והתגדלתי והתקדשתי ובפסוק זה
יש י' תיבות לפיכך התחיל לומר יתגדל ויתקדש וסמכו
לומר קדיש וקדוש' בי' בני אדם כנגד פסוק זה והתגדלתי
זה קדיש. והתקדשתי זו קדושה. ומה ענין יתגדל
כנגד מאמר ראשון שבמאמר ראשון נאמ' ויאמר אלהים
יהי אור ואור קרוי גדול דכת' ההולכים בחושך ראו אור
גדול לפיכך יתגדל הקב"ה באור הגדול שברא הקב"ה
בעולמו. ויתקדש כנגד מאמר שיני לפי שבמאמר
שיני נאמ' יהי רקיע והמי' קידשו להקב"ה תחילה בעולם
ששמעו לו. ועוד מצינו שמים נקראו קדושים שנאמר
ולקח הכהן מים קדושים. לפיכך יתקדש שמו שלהקב"ה

שמים. ומפני מה הפסיקו בין אילו ב' דברים לאילו ח'
דברים כך משום הגדה שעשרת הדיברות שקיבלו יש'
כלולות הן בי' מאמרו'. וכשם שהיה הפסק בין ב' דיברו'
הראשונות לח' אחרונות כך הן הפסיקו בין ב' דברים
לח' דברים. לפי ששני דברים נאמרו מפי הגבורה
ושמעו ישראל מפיו. וח' דברים נאמרו מפי משה.
ויתברך כנגד מאמר שלישי שבמאמר שלישי נאמר יקוו
המים ובמים משום ברכה שנ' יפתח ה' את אוצרו הטוב
את השמי' לתת מטר ארצך בעיתו ולברך וגו'. וישתבח
מאמר רביעי שהמאמר רביעי נאמ' תוצא הארץ דשא
ומפירות שמוציאין הארץ נותנין שבח להק' על כל מין
ומין לפיכך ישתבח שמו מהן. ויתפאר כנגד מאמר ה'
יהי מאורות ברקיע השמים ומשום במקום אחר שעל ת
מאורות נותנין לו פאר ודבר זה אתה למד מעניינו שכן
משום על מאורות שעשית הם יפארוך סלה. ועוד משום
במקום אחר טובים מאורות שברא אלהינו הכל מספר
במאורות עד פאר וכבוד נותנים לשמו. ויתרומם
כנגד מאמר שישי דכת' ישרצו המים שרץ נפש חיה וגו'.
ובעופות נאמ' הרמה כדכת' בעת במרום תמריא ואע"פ
שמרומים לעוף הוא יתרומם מהם. ויתנשא כנגד מאמ'
שביעי דכת' תוצא הארץ. ומשום שהק' לקח מין חיה
ובהמה כגון שור ואריה ונשר ונשאם למעלה לרקיע
וקבעם תחת כסאו ואע"פ שהם נשואי' למעלה הק' נישא
על כולן ויתנשא עוד יותר. ויתהדר כנגד מאמ' ח' דכת'
נעשה אדם. ומשום שאדם הראשון היה מכהה גלגל
חמה. ואע"פ שאדם היה מהודר הקב"ה מהודר על הכל.
ויתעלה כנגד מאמר ט' דכתב ויאמר אלהים הנה נתתי
לכם. ומוראכ' וחתכם שעילה הק' ונתן מוראו על כל מה
שברא בעולמו הק' יתעלה על הכל. ויתהלל כנגד מאמ'
י' דכת' ויאמר י' אלהי' לא טוב היות האדם לבדו ומשום
הילול באשה דכת' אשה יראת ה' היא תתהלל.
מפי רבינו שלמה זצ"ל. ומפני מה תיקנו שעונין
הציבור על הקדיש אמן יהא שמיה רבא מברך לעלם
ולעלמי עלמייא ז' תיבו' כנגד ב' פסוקין שבכל אחד ואחד
יש ז' תיבות ושניהן שוין בתיבות ובאותיו' ואילו הן ריש
דברייתא בראשית ברא. וריש דאורייתא וידבר אלהים
את כל הדברים האלה לאמר לומ' לך שאם יש' לא קיבלו
את התורה לא נתקיים העולם שכך משום שהתנ' הקב"ה
עם מעשה בראשית דכת' ארץ יראה ושקטה תחילה יראה
ולבסוף שקטה ונת' אנכי תיכנתי עמודיה סלה ולפיכך
עונין כל הציבור אמן יהא שמיה רבה והיינו שאמ' דוד

ברוך הקודש שבע ביום הללתיך. ולפי שמשום עשרת
הדיברות כלולות בי' מאמרות וקדיש נאמר על עשרה מ
מאמרות. וכשם שדיברות לא נאמרו אלא בעשרה כך
קדיש תיקנו בעשרה. וד' כריעות כורעין בקדיש.
ואילו הן יתגדל ויתקדש שמיה רבה בעלמ' דברא כל זה
בכריעה אחת. בעגלא ובזמן קריב כורע ועונה. יהא
שמי' וכשמתחיל לומ' התחלת ז' שבחות יתברך וישתבח
ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתעלה ויתהדר שמיה דקב"ה
בכולן הוא כורע. וכשיגיע לתושבחתא ונחמתא
כורע כל אילו כריעות של השתחוייה הן. וכריעה של
עושה שלום במרומיו של רשות היא. מצאתי אילו ד'
כריעו' כנגד ד' שמות שיש בפסוק אחד כי ממזרח שמש
ועד מבואו גדול שמי בגוים ובכל מקום מוקטר מוגש ל
לשמי ומנחה טהורה כי גדול שמי בגוים אמר ה' צבאות
פי' קדיש. יתגדל ויתקדש על
שם הפסוק והתגדלתי והתקדשתי. והיאך יכול אדם
להגדיל שמו של הק' שמא חס ושלום כביכול חסר הוא.
אין וודאי חסר הוא כדכתב כי יד על כס יה' נשבע
הק' שלא יהיה הכסא שלם עד שימחה זכר עמלק.
וכן משום שמו יהוה וכשהוא אומ' כס יה אינו אלא חצי
שם באותיות וכמו כן קורא לכסא כס הרי שהן חסירין
אותיו' לכך אנו מתפללין יתגדל ויתקדש כלומ' יהי רצון
מלפני מי שאמ' והיה העולם שיגאלינו מבין האומו' וימח'
את זיכר עמלק ויתקדש שמו להיות שלם. שמיה רבה
כמו שמיה רבה ברא. וכן הוא אומר יתגדל ויתקדש
שמיה רבה כשם שברא הקב"ה את עולמו וזהו בעלמא
דברא כרעותיה ברצונו. וימליך מלכותיה ואז המלכו'
והממשלה קיימת וימליכוהו יש' ולא יהיה זר בתוכם
ועובד לאל אחר כדכתב והיה ה' למלך על כל הארץ וזה
הדבר שהתפלל על הגאולה יהיה בחייכון וביומיכון
ובחיי דכל בית ישרא' ועונין כל הקהל יהא שמיה מברך
לעלם בכל כוחם כן יהי רצון כמו שאמרת שמיה על שם
יה שברא בו את עולמו מברך לעלם שיתגדל וגאולתינו
תלויה באותו גידול השם כי השם לא היה שלם כמו שפי'
עד שימחה זכר עמלק וזכר עמלק לא ימחה עד שנגאל
בקרוב אמן. ישתבח ויתפאר וכו' תתקבל
צלותהון ובעותא ומה תפילה עמו זהו תפילה שיתגדל
השם ומתפללין על הגאולה כי בהא תליא מילתא ואם
ישאל אדם למה הוא לשון ארמי כדי שלא ירגישו מלאכי
השרת ששמו של הקב"ה חסר שמא יחריבו את העולם
לכך אנו אומרים בלשון ארמי כי אין מבינין אלא לשון
קודש

קודם בלבד ומהפכין אנו כמו כן תיבות ועושין שם זה
שמיה רבה מברך כדי שלא ידעו ולא יבינו אבל ישתבח
ויתפאר שהוא שבח אומרים בלשון קודש שאם יבינו אין
בכך כלום ששבח הוא זה אבל תתקבל צלותהון כמו
כן בלשון ארמית כדי שלא ירגישו ויאמרו ומה תפילה
עשו והם לא עשו אלא שבח וכבר פירשתי שלא יבינו
תחילת הקדיש על שהוא בארמית ועוד יהא שלמא רבה
מן שמיא כלומר יהא שלום בפמלייא שלמעלה שלא יבינו
מלאכי השרת מה שאמרנו ואז חיים על כל ישראל עושה
שלום במרומיו זה סיום תפילה וכמו שאנו מתפללין על
השלום כאן כמו כן אתה מוצא בסוף י"ח בין בחול בין
בשבת בין במועד בין בברכת המזון בין בקידוש של
יום ולמה אנו מנענעים בקדושה כשאנו אומרים קדוש
קדוש קדוש דכת׳ וינועו אמו׳ הסיפים מנענעי׳ ומזדעזעי׳
מאימת מלך קל וחומר אם אבנים נזדעזעו ונתנענעו
אנו לא כל שכן שמכירים בין טוב ובין רע׃

בשהצבור

אומרים פסוק או
מסכ׳ צריכין לומ׳
קדי׳ מיד אחריהן

ולפיכך אמ׳ קדיש אחר פסוקי דזימרא ואחר סדר קדושה
ואף לאחר מסכה כגון במה מדליקין ואבות ואין כאלקינו
ואומ׳ בסיומן אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא כו׳ דהיינו
בקריאת התורה כדי לקדש דאין מקדישין אלא בסיום
הפסוק או דרשת הפסוק וכן בשב׳ לאחר שקראו בתורה
החזן אומר הקדיש אחרי קריאת התורה לפי שמש ה
הסיום וקריאת המפטיר לכבוד הוא קודש שיקרא
המפטיר ולאחר שהפטירו בנביא אומרים תהילה וחוזר
ואומ׳ הקדיש לפני התיבה אבל בשבת במנחה ובשני
ובחמישי שאין מפטירין בנביא אין החזן אומר הקדיש
מיד לאחר סיום קריאת התורה אלא ממהר לגלול ספר
תורה ובא לפני התיבה ואומ׳ קדיש וסיומא אריכתא ד
דקריאת התורה היא עד הנה ומפני שקראו בתורה
מקדישין ומה שמפסיק בנתיים עד שיגלול ספר תורה
לא חשיב הפסקה וכולה סיומא אריכת׳ הוא וכן בראשי
חדשים ובחנוכה ובפורים ובמועדות שאין הפטרה ל
לאחר קריאת התורה אין אומרי׳ קדיש עד שיחזור ספר
תורה למקומו ויש שהנהיגו לומר הקדיש לאלתר אחרי
קריאת התורה קודם שגוללו ואף על פי שאין עושין כן
בשבת במנחה וישר׳ שבגלו׳ אם אינ׳ נביאים בני נביאי׳
הם ואלו ואלו נהגו במנהג הגון ונאה ואין לשנות מן ה

המנהג. תיקנו לומר בתפילת ערבית והוא רחום לפי
שאין בערבית קרבן לכפר העון אבל ביוצר ובמנחה
שיש קרבנו׳ תמידין שהן מכפרין אין צריך לאומרו מפי
רבי אליעזר הגדול. ד"א לפי שנהגו החוטאים
ללקות לפני מעריב. ומיד לאחר שלוקה מבקשין עליו
כולם רחמים ומחילה ואומ׳ והוא רחום יכפר עון וגומ׳.
ועוד שכל היום אדם חוטא ולערב צריך לומר לו והוא
רחום על כל הלקאה ובשלשה פעמים הגיע לארבעים
חסר אחת ויש אומרים י"ג בריתות תיבות האמורות לו
למשה בהר ואלו הן ה׳ ה׳ אל רחום וחנון ארך אפי׳ ורב
חסד ואמת נוצר חסד לאלפים נושא עון ופשע וחטאה
ונקה אינו מן המנין אלא שהוא סיום מפסיקין שם ומ
ומחשבין נוצר חסד לאלפים ברית אחד ולכך אומר
בלילה אמת ואמונה שכן כתב להגיד בבקר חסדך
ואמונתך בלילות ואיזו אמונה יש כאן לפי שאין לך אדם
שאין נפשו יגיעה וכאיבה עליו בלילה מרוב עמל וטורח
שטרח כל היום ובכל הלילה אדם מפקיד נשמתו ליד
אלקי הרוחות כשהוא ישן וכשעולה הנשמה לרקיע בלילה
והוא ישן היא מוצאה שם מנוחה ומקום קדושה וטהרה
ואינה רוצה לשוב בקרבו עוד והרי הוא ישן בישינה כ
כבידה שתוכל לעשו׳ בו כל מה שתרצה לטלטלו ולהורגו
ואינו מרגיש ולא שומע ולא רוא׳ ולא מבין אף הרוח לבד
בו ולא זכרון הנשמה והקב"ה אמר לה שובי למקומיך
לתוך האדם איני רוצה לוותר אמונתי כנגדו ואם חטא
היום איני חפץ במותו כי אם בשובו וחיה וכבר הוא
האמין ופקד אותך אבלי שכאמ׳ בידך אפקיד רוחי ואני
שומר לו כאמן ועל אמונה זו מחזירה אליו בבקר והרי
היא כבריה חדשה שכל מי שטרח אתמול והיה יגע
ועיף הכל שכח והנה הוא בכוחו גדול. ועל זה נאמר
חדשים לבקרים רבה אמונתך ולפיכך כשמצטער הישן
בכלום ענין מיד הוא מרגיש ונשמתו חוזרת אליו באותה
שעה והוא עומד ומבין ושומע ורואה שכבר צוה הקב"ה
לה כבר שתחזור אליו מיד כשהגוף מצטער. ואותן
שמאחרין להקיץ משנתם אף על פי שאתה מצערם וה
והורגם אל תתמה למה אינה חוזרת מיד קודם שיהרג
לפי שכך נגזרה גזרה עליו למות בענין זה אף על פי כן
היא חוזרת אליו לאחר הריגה ועל כן הוא מפרכס אלא
שאינה מוצאה מקום בגוייה כי ביתה נהרסה ובכלות
הרוח עם הדם נשאר הגוף בלא נשמה ולפי מעט דרכי
הגוף הנשמה אתו לשומרו אם פעל טובה הנה הוא מ
מתקיים עד בא גבורות אלקינו ובונה את ההרוס והיא

חוזרת למקומה כאשר היתה עושה באמנה אתו ומחיה
ודומה לו כשו יקיץ משנתו הוא האמור הקיצו ורננו שוכני
עפר. ואם במפעליו פעל חילופה טובה הגוף נידון
במשפט ויקבון תחת אשר לא עבד את בוראו ואינו ב
בזכרון חפץ בו אוי לאותה הנשמה שכך הורע מזלה
להיות בגוף כמוהו בעודנו. ובתכלית קץ הימין
יהיו כל הנכונים לפניו אשר פעלו טוב בעודם ואשר לא
האמינו בו יהיו לחרפות ולדראון עולם אבק דק עפר
לדוש ברגל כי אין מקו׳ לנשמתם ואם הוטב לה מזלה ויש
לגוף בו אים אשר פעלו טוב בעודם נשמתם של קרובי׳
החסידים מסייעות אותו הגוף בזכיות ללמד עליו טובה
והן באות לפני הבורא לדבר עליה לבנות לה מקום ונר
אותו מן האדמה באברים חדשים ומחייהו בנשמתו על
מנת שלא יחטא ואם עודנו ברשעתו עליו הכתוב אומר
והחוטא בן מאה שנה יקולל ועל הישרים נאמר בלע
המות לנצח ומחה ה׳ אלקים את דמעה מעל כל פנים.
אשרי הזוכה ללכת בדרכי יושר למען ישמור לו חסדו
ואשרי הקונה לו פרקליט׳ ככת׳ אם יש עליו מלאך מליץ
אחד מני אלף ויחוננו ויאמר פדעהו מרדת שחת וגומ׳.
ושאלתם ובגולה עד ששים בתקופה אם כן נתנו
חכמים דבריהן לשיעורין דזימנין דקדמא תקופ׳ תשרי
דהיא מאחר בתשרי וזימנין דמשכ׳ עד סוף תשרי ושנים
עד סוף כסליו הא לא תיקשי משום דארץ ישראל גבוהה
מכל הארצות והיה צריכה גשמים תדיר לפיכך היו מ
מקדימין לשאול על הגשמים שאילה בברכת השנים
והיה חביב לפני הקב״ה לפי שמתאווה בתפילתן של צ
צדיקים. ועכשיו שגלינו מארצינו בעוונותינו לארצות
העמים וארצות העמים נמוכות הן מארץ ישרא׳ ושיערו
חכמים שאין צריכות לגשמים עד ששים לתקופה וזמן
התבואה לעולם הולך אחר זמן התקופה לפיכך קבעוה
בששים בתקופה. ועוד קבעו ברכינו בברכה
המשולשת בתורה בתפילה בברכה כמו אם בבהמה
הטמאה באחם הקלוקל במקום הזה וישם לך שלו׳ ומיד
מתחיל שים שלום ואין אומ׳ ושמו את שמי על בני ישראל
משום דמשמע כשאתם משימים שמי על בני ישראל ש
שיעלה כהן לדוכן אז ואני אברכם. הא אין שם כהן
שיעלה לדוכן לא אברכם והרי אנו מבקשין ברכינו ב
בברכה זו ואע״פ שאין שם כהן ובמקום שיש כהן ודוכן
לא נאמר אלקינו ברכינו בברכה אלא לאחר הטוב לך
ולך להודות השליח ציבור קורא כהן ומיד הכהן עומד
ומתחיל יברכך. ולכשיגיע וישם לך שלום יורד מדוכנו
ושליח צבור מתחיל מיד שים שלום ואינו מתחיל ושמו
את שמי הא למדת שאין לו מקום לפסוק ושמו את שמי
לפי שאיננו מן הברכה אלא צוואה בעלמא הוא בענייננו
של פסוק ראשו׳ לענייננו של יום כה תברכו את בני ישרא׳
אמור להם כך ענייננו של פסוק אחרון ושמו את שמי ש
שניהם ציווי לכהנים שישימו ויברכו את ישראל בשם
והאומרו בתפילה לא חש לקמחיה ותימה על עצמך
הרי אתה רואה בעיניך ברכת שים שלום על וישם לך
שלום ייסדוה לומר אתה אמרת וישים לך שלום אם כן
שים לנו שלום כדבריך הרי הלשון נופל על הלשון דומה
לדומה והמפסיק לומ׳ ושמו את שמי אינו מדקדק בלשונו
הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור מתפללים
ועדיין לא קרא פסוקי דזימרא מהו שיתפלל אדם עם ה
הציבור ואחר כך יאמר פסוקי דזמרא כשתיקנו חכמים
כך תיקנו למימר פסוקי דזימרא ואחר כך יתפלל כדדרש
רבי שמלאי לעולם יסדיר אדם שבחו של מקו״ם ואחר כך
יתפלל וכו׳. ואם מצא שהציבור מתפללין אין מעכבי׳
כך שמענו ממר רבי משה גאון ז״ל ששמע מרבותיו ש
שמברך מלך מהלל בתושבחות ואומ׳ פרשה ראשונה
ומדלג ואו׳ הללו אל בקדשו וחותם ומתפלל עם הציבור
אבל לומ׳ פסוקי דזימר׳ לאח׳ תפילה יש גנאי בדבר לומר
שבח אחר תפלה ואם אין לו פנאי כל עיקר אפי׳ לעשות
כמו שפירשתי אל יאמר לאחר תפילה שכשתיקנום לא
תיקנום לאומרם לאחר תפילה אלא לפניה. במסכת
גיטין פרק הניזקין במתניתין אמרינ׳ כהן קורא תחלה
ואחריו לוי ואחריו ישראל מפני דרכי שלום ואמר אביי
בגמר׳ נקיטינן אם אין שם כהן נתפרדה חבילה ומורי
קבל מרבו רבינו יעקב בר׳ יעקב בן יקר ז״ל נתפרדה
חבילה שלא לקרא לוי הואיל ואין שם כהן ומפיק
טעמ׳ מההי׳ דאמ׳ בכתובו׳ בפר׳ האש׳ שנתארמנה מההיא
דאמר רבי לוי מוחזק אני בזה שהוא כהן אמ׳ לו ר׳ ומה
ראית אמ׳ שראיתי שקרא אחריו לוי והעלוהו לכהונה על
פיו ושמעינן שאם לא היה כהן לא היה אחריו לוי שמע
מינה דלוי לא יקרא במקום כהן דאם כן דקורא ממאי
ידעו דכהן הוה על שקרא אחריו לוי. ולדברי האומר
נתפרדה חבילה שמפורדת השורה כהן ולוי וישראל ש
שאבד הלוי כבודו ועובר לו שאין שם כהן דמאי איכפת
לן אי קורא ישראל קמיה אי לאו ולא שלא יקרא כלל דלא
גרע משאר ישראל אלא כבודו שהיה קורא קודם ישראל
אבד שגם הוא כאחד מהם לדברי האומר כן לא ידעינן
למימר אם העלוהו לכהונה בשביל עדו׳ זה שקרא אחריו
ישראל

ישראל דאין ישראל הוה וליכא למימר אי ישראל הוה ליה
ללוי לקרות תחילה דאם כן מה יהא נתפרדה חבילה .
ולמורי כר' הכי נתפרדה חבילה המענ"כ כתוקה כלומ' לוי
אבד כבודו שלא לחלוק לו כבוד נגד ישראל לקרות ת
תחילה דהואיל ואין שם כהן שוים הן . וקשה לו לומר
כדעת רבו רבי יעקב שלא יקרא כלל דלא גרע מישראל
דאלו כולם לויים בכנסת אחד לא יקראו בתורה ושמע
רבי בשם רבו הר"ר יצחק שמודה לדבריו . ומה שהעלהו
לכהונה על פיו כיון דהוו התם כהנים וליכא למימר זה
שקרא תחילה ישרא' הוה דכיון דכהני איכא הת' לא היה
קורא אחריו לוי שלא היה מכסיפין ומבזין אותו ומחללין
כבודו כלל שבפנינו היינו חוששין לכבוד כהן שלא ל
לקרותו אחר ישראל וכן הלשון מוכיח דאמר אביי אם
אין שם כהן נתפרדה חבילה וכבודו לא נמצא הא יש
שם ניחוש לכבוד לוי כמו לכבוד כהן שלא לקרותו אחר
ישראל והכין עיקר ונראה . גרסינן בכתובות בפרק
האשה שנתאלמנה ההוא דאתא לקמיה דרבי יהושע בן
לוי אמר לו מוחזקני בזה שהוא לוי אמר ליה מה ראית
אמר לו שקרא שיני בבית הכנסת בחזקת שהוא לוי או
בחזקת שהוא גדול שקרא לפניו כהן והעלהו רבי יהושע
בן לוי ללוייה על פיו . שאלו מקמי רב יצחק נמח
ראש ישיבה גאון יעקב בישיבה הוא פומבדיתא יחיד
מהו שיאמר קידושא דסידרא או איכו אומ' . והשיב
אם תלמיד חכ' הוא יעסוק במשמעתו כגון ג' כיתות של
מלאכי השרת אומרים שירה בכל יום שיש בה שבח ואם
איכו תלמיד חכם יעסוק במקרא שיש בה קידוש' דסידר'
כגון שרפים עומדים ומה טעם על חכם שאמרו המורה
כך כלומר תפילות הסדר זו נביאים הראשונים תיקנום
וזקנים הקדמונים תיקנו לאומרה בקהל ויחיד לא ישיג
גבול הקהל לפי שכל דבר שבקדושה איכו בפחות מ
מעשרה הילכך יאמר מקראות שפירשנו למעלה ויש
חכמים שאומרים כיון שהן מקראות אומרן הילכך נהגו
יחיד האומר קידושא דסידרא קורא הפסוקין בטעמן ש
שהתינוקות קורין לפני רבן . ושאלתם למה
אומרים קדושא דסידרא פעם אחת גזרה מלכו' הרשעה
שלא יאמרו ישראל קדוש והיו יושבין שלוחי מלכות עד
שמסיימין התפילה והולכין ואחר כך היו נכנסין לבתי
כנסיות והיו פותחין בגאולה ואומ' פסוקי דרחמי והוללין
קדושה באמצע כדי שלא תשתכח מפיהם . נראה
לרבי שסדר הקדושה שאנו אומרים בתוך ובא לציון ב
בבקר בשבת השמר תיקנוה שגזרו המינין הם שלא

לענות קדושה באגודה אחת בתוך שמנה עשר' ברכות
ולאחר שעה שכבר הלכו משם האורבים היו אומרים
מקראות הללו של קדושה לייחד את השם ומתחילה היה
להם מנהג לשהות שעה אחת בבית הכנסת אחרי ת
תפילתם כדאמרינן בברכו' תנו רבנן חסידים הראשוני'
היו שוהין שעה אחת וכו' ועל זה הוסיפו לומר קודם ה
התחלת התפלה תהילה לדוד אשרי יושבי ביתך כלומר
השוהין בביתך יושבי לשון שהייה ועכבה והמתנה
כאשר תראה לפניך ובשעת שהייה בבקר לאחר תפילה
היו מביאין ספרים וקורין בתורה ובנביא ובמשנה וב
ובשמועות והיו מפרשין כדאמרינן לעולם ישלים אדם
את ימיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד כדי
לקיים לא ימושו מפיך וכתיב לא ימוש ספר התורה הזה
מפיך והגית בו יומם ולילה והרי כבר קראו בתור' קודם
התפילה שבחרו להם קרית שמע מפני שיש בו דברים
הרבה ולאחר התפילה היו קוראין בספרי הנביאים ול
ולאחר שעה במשנה ובשמועות התלמוד וכיון שרבתה
העניות והיו צריכין למעשה ידיהם ולא יכלו לעסוק כל
כך והניחו התורה במקומה ולא עקרו מלקרות את שמע
הואיל ויש דברים הרבה מלכות שמים אהבה ועבודת
אלקינו לימוד תורה וקיום המצות נשארו דברים הרבה
אבל בנביא עקרו ואף על פי כן היו קורין בנביא אלו
שני פסוקים ובא לציון גואל וגומ' ואני זאת בריתי שיש
בהן מאין קריאת התורה כדכתיב ודברי אשר שמתי
בפיך לא ימושו וגומ' ועדין הם קבועים במקומם ובכל
שבת שיש פנאי ויום ביטול מלאכה הוא וכן ביום טוב
חזרה עטרה ליושנה לקרות בנביא בהפטרות ובתרגום
וקורין מעין היום הרי שאתה קורא בכל יום בתורה
ובנביא ומקיים לא ימוש ספר התורה הזה מפיך וגומ' .
וזהו שאמרו חכמים ז"ל כל הקורא קריאת שמע שחרית
וערבית קיים לא ימוש ספר וגומ' ועל כן אין אנו אומרים
ובא לציון גואל בשבת במנחה וביום טוב כמו כן לפי
שבבקר הפטרנו בנביא ולא היינו צריכין לאומרו וכדי
שלא ישתכח מימות החול תיקנו לאומרה במנחה ומנהג
אבותינו תור' היא עוד הוסיפו לומ' בכל יום וקרא זה אל
זה ואמר זהו הטעם שאמרו שלא היו יכולין לומר קדושה
בתוך התפילה בחטיבה אחת מפני שהאורבים היו שם
ולאחר שהיו הולכין היו ישראל ממתינים בבית הכנסת
והיו קורין וקרא זה אל זה דהיינו שלום הקדושה ומשום
חביבות חוזרין ומתרגמין אלו הפסוקים . נמצא כאלו
שאמרנו שתי פעמים קדושה . ואף על גב דבזמן

הזה אנו אומרים קדושה בתוך שמנה עשרה ברכות ב
בחטיבה אחת קדוש' שבתוך ובא לציון גו' לא ביטלוה
דאמרינן דחיישינן שמא יגרום החטא וכדאמרינן התם
אל תשנו ממנהג אבותיכם בידיכם ועוד הוסיפו לומר
ואתה קדוש יושב תהילות ישראל זהו שאנו שוהין לאחר
התפילה בבית הכנסת והקב"ה שוהא שכינתו עוד לשם
לשמוע תהילות ישר' יושב לשון שהייה והמתנה כמו שבו
לכם פה וישבו שרי בלק ומתרגמ' ואוריכו וכן את' קדוש
יושב תהילות ישראל יושב ושוהא תהילותן של ישראל ·
גרסינן בבראשית רבה בפרשת וירא אליו וגומ' ·
אלקים נצב בעדת אל רבי אחא בשם רבי יצחק אמר
עומד אין כתיב כאן אלא נצב מהו נצב כמה דאת
אמר ונצבת על הצור · רבי שמואל בר' חייא בשם רבי
חנינא אומר בכל שבח ושבח שישרא' משבחין להקב"ה
משרה שכינתו עליה' מה טעם ואתה קדוש יושב תהילות
ישראל ועוד מצינו שם הייתי ביום אכלני חורב ומה היה
אומר רבי יהושע בן לוי אמר חמש עשרה שיר המעלות
שבתהילים · רבי שמואל בר נחמני אמר כל ספר
תהילים היה אומר · שנאמר ואתה קדוש יושב תהילות
ישראל שבא שבא כלומר הזקן שלנו והיה הקדוש
ברוך הוא יושב ומצפה כל היום לתהילותיו של ישראל
אבינו וזהו טעמו של דבר שאומרים ואתה קדוש וכולנו
מעידים על יוצרינו שהוא מתעכב ומאריך שכינתו
בבית הכנסת אתנו על תוספת תהילות ישראל ומקשיב
לנדברי ה' · ולמה אין אומרים מזמור אחר שיש בספר
תהילים שהם נאים לתפילה מיענך ה' ביום צרה
ואין אנו מזכירים בו שם אלקי אברהם ולא שם אלקי י
יצחק אלא שם אלקי יעקב · תשובה אלא שביעקב
כתיב העונה אותי ביום צרתי ובמזמור זה כתיב יענך
ה' ביום צרה לפיכך אנו מזכירין זכות יעקב מי שענה
ביום צרתו הוא יענה לנו ביום צרתינו · אשר
שאלת מנין להשלים קטן לעשרה ומאימתי זמן צירוף
השלמתו · נראה בעיניי כי מצטרף לעשרה אפילו
אינו יודע למי מברכין ולמי מתפללין אלא מוטל בעריס'
מצרף לעשרה · מדאמר רבי יהושע בן לוי פרק שלשה
שאכלו אפילו קטן המוטל בעריסה מצטרף דהיינו אינו
יודע למי מתפללין ולמי מברכין אין מזמנין עליו אבל
עושין אותו סניף ומשלימין אותו לעשרה · סניף היינו
לברכת הזימון בעשרה בשם ולעשרה שמתפללין משום
דבר שבקדושה וכן עבד אחד משלים · וכן פירש
רב האי גאון דקטן עולה למנין עשרה ורבינו חננאל

חולק על רבינו האי ולא מנח הלכה אלא שכך דרכו ות
ומורה לו חומרא להוציא שם שמים לבטלה הואיל ותנא
כוותיה דרב חסדא גבי אין מדקדקין בקטן ואפילו
לדברי רבינו חננאל דמחמיר בזימון הוא מחמיר אבל
בסניף לעשרה לא פליג אדרבי יהושע בן לוי דהילכתא
כוותיה וליכא מאן דפליג · ומה שפוסק בהלכות
גדולות וקטן פורח ויודע למי מברכין מצטרף נראה לי
דהכי קאמר או פורח או יודע למי מברכין ואני מוסיף
על דבריו ואפילו מוטל בעריסה דאכל בי עשרה שכינה
שריא דכי גמרינן קדוש בעשרה מ"וו ונקדשתי לא שנא
גדולים ולא שנא קטנים ובלבד שיהו כל התשעה גדולי'
דבטפי אחד לא כדאמרינ' גבי עבד ליכא יקרא דשמיא
כולי האי · ועבד נמי איתיה בכלל ונקדשתי דשכינה
שרייא אכל מחוייבי מצות ובני ברית · והני מילי
שמצטרפין כשישראל גדול מברך אבל לאפוקי אינו
אחרים לא · דהא אמרינן בשילהי ראש השנה דכל מי
שאינו מחוייב בדבר אין מוציא את הרבים ידי חובתן
והאי דסליק קטן ועבד ואשה דליתנהו בחובת תלמוד
תורה למנין ז' משו' דס"ת להשמיע קול ברכה אינ' לבטלה
אין מברכין אנ"ו על התורה אלא אשר בחר בנו ואשר
נתן לנו · ונורינו יתן לכולנו שלום ·
ושאלתם למה קורין בשבת ז' שאם אירע לאדם
שום דבר ולא בא לבית הכנסת בז' ימי השבוע ולא שמע
ברכו את ה' יאזין מפני הקורא ברכו ז' פעמים ויצא ידי
חובתו וכן הילכ' · למה אומרין בשבת במנחה ואני
תפילתי לך ה' עת רצון בשביל שברה אחרונ' שלא נהיית
כמוה מעולם תהיה בעקבי הקץ ט' חדשים שנאמ' לכן
יתנם עד עת יולידה ילדה והיום האחרון תכבד הצרה
מכל מה שלפניו ויום שבת יהיה וכל היום תהיה הצרה
עד עת המנחה ואז ישראל יהיו נענים במנחה ומיד יבא
משיח ויושיענו הרא היא דכת' בעת רצון עניתיך וביום
ישועה עזרתיך במנחה שהוא עת רצון עניתיך וביום
שבת שהוא יום ישועה עזרתיך והיינו דכת' בשוב' ונחת
תיוושעון כלומר ביום נחת תיוושעון שבו תנאלו ותפילת
המנחה קורא עת רצון וגם אליהו לא נענה אלא בתפילת
המנחה שנ' ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו ויאמר ·
מפי ר' נתן בר' מאיר · ט"א לכך אני אומר ואני תפילתי
לך ה' עת רצון קודם תפילת המנח' דכת' למעלה הימנו
ישובו ישיחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר · כך
אמ' דוד לפני הקב"ה רבונו שלעולם אומות העולם ביום
שמחתם וביום אידם הם שותים ומשתכרין ומנגנים
בבתי

בבתי משתאות׳ כל היום ואין מזכירין שמך ׃ אבל אנו לא
כך אלא ביום שגידלת השמחה לישר׳ ובא יום המנוחה
ושמחתי לאחר שאני שמחתי ומעונג ומפונק אני שוכח
אלא כשמגיע זמן התפילה אני פוסק אני בית משתיי ו
ותענוגיי ולביתך אהלך ברגש וקופץ אני בתפילתי
בעת הרצון ושעה קבועה ונותן הודייה על חלקי ולפי
זה הטעם נהגו העם לאומרו בשעת המנחה בשבת ׃
ובמנחת יום טוב לא נהגו העם לאומרו מפני שתיקן
עזרא שיהו קורין בתורה בשבת במנחה מפני יושבי ק
קרנות ׃ ולכך אנו מודים על חלקינו ואומר ואני תפילתי
כולו ואנו משבחי׳ לו שלא שמנו כמשפחות הארצו׳ ליסב
בקרונות ולכנן במשתאות אלא לעת רצון תפילה אנו
תדירים לבוא מיד בביתך ׃ אבל במנחת יום טוב לא
תיקן עזרא לקרות בתורה דסבירא ליה כמאי דאמר אי
כולו לה׳ אי כולו לכם ׃ ולכך אין אנו אומר ואני תפילתי
וגו׳ ׃ וצדקתך שאומר לאחר מנחת שבת משום צידוק
הדין אומר אותו ומשום כבודו של משה רבינו שנפטר ב
באותה שעה במנחת שבת ׃ והכי אמ׳ רב שלום גאון
בשבת במנחה מותר לעסוק בתלמוד ׃ ולא עוד אלא
שמנהג בבי׳ רבינו שבבבל לאחר תפילת המנח׳ בשבת
שונין אבות וקניין תורה ׃ ויש מהן שהורגלו להקדים
מנחת שבת להתפלל מבעוד יום ׃ ועד תפילת ערבית
ישב בדר וידרוש ׃ ומכל מקו׳ לעסוק בדברי תור׳ טפי עדיף
ואל יעמוד בטל ׃ ומה שאין עוסקין לא מפני שאסור אלא
משום כבוד משה רבינו ע״ה שנפטר באות׳ שעה ולפיכך
הן בטילין ולקיים כשיא שמת כל מדרשו׳ בטילין ׃ ולפיכך
הן בטילין ׃ ולפיכך נהגו לומר פרקי אבות משה קיבל
תורה מסיני לומר הרי אנו מספרין בכבודו שלמשה רבי׳
שנפטר בשעה זו כי כן מנהג אחרי שמת האדם מספרי׳
בכבודו ובמעשיו הטובים ׃ ובכך הוא יהיה לו מנוחה
טובה ׃ וכשחל ראש חודש או יום טוב באחד בשבת
מפני מה אין אומר צדקתך צדק במנחה לפי שמקובלין
אנו שמת משה רבינו בשבת וכיון שהתפללו הציבור
תפילת המנחה בשבת חל מוצאי שבת ואומ׳ צידוק הדי׳
מפני כבודו של משה רבינו ׃ וכשחל יום טוב או ראש
חודש להיות במוצאי שבת נרחה צדקתך מפניה׳ שסבר
חלו הם ׃ דתנו רבנן מאימתי זוקפין את המיטות בערב
שבת מן המנחה ולמעלה חיילי יום טוב וראש חודש ׃
ומהא כמי איכא למילף דתנו רבנן סוכה שבעה כיצד
גמר מלאכול לא יתיר את סוכתו אלא מוריד הוא את ה
הכלי׳ מן המנח׳ ולמעלה בשביל כבוד יום טוב האחרון

אלמא מן המנחה ולמעלה כיומא דלמחר דמי ׃
כמנא בספר יצירה למה נברא מעשה בראשית בו׳ ימי׳
ולא נברא בפחות או ביותר מיכן אתה למד אלהותו ש
שלהקב״ה ׃ ששה ימים הם ג׳ כיתו׳ המעידים על הקב״ה
ועל יש׳ ועל השבת שכשאתה מחלק ששת ימי בראשית
לשלשה נמצא בכל אחד מהן כיתה הראוייה להעיד שני
ימים שמעידים על הקב״ה שהוא אחד ואין אחר זולתו ׃
והוא ברא את כל העולם כולו למעלה ולמט׳ והוא ראשון
והוא אחרון ושני ימי׳ מעידי׳ על ישראל שהם אום סגולה
וגוי אחד ובחר בם אל אחד ואלהות מלכותו עלינו ׃
ושני ימים מעידים על השבת כי בששת ימים עשה הכל
וביום השביעי שבת ויכפש ׃ וציוה לעמו יש׳ לנוח בו
ולשבות בו זכר למעשה בראשית ׃ נמצא כי כולם עדים
כי הם כאשר הם אדונים ומלכים ומשובחים על כולם ׃
ישראל אדונים ומלכים וסגולים על כולם ׃ השבת יום
מנוחה ויום חירות כאדון וכמלך על כולם ׃ ואילו ג׳
האדונים ומלכים הק׳ ויש׳ ושבת חוזרין שלשתן ומעידין
זה על זה הקב״ה ויש״הם מעידי׳ על השבת שנבחר מכל
הימים והוא מיוחד בין שאר הימים דכת׳ ימים יוצרו ולו
אחד בהם זהו שבת שבחר בו מכל הימים ׃ ויום זה אחד
לו להקב״ה שהוא אחד והכל נעשה בדברו והוא המקדש
את ישראל ואת השבת דכתיב כי אות היא ביני וביניכם
לדעת כי אני ה׳ מקדשכם וכתב והייתם קדושים כי
קדוש אני ׃ וכת׳ ויקדש אותו כי בו שבת את יום השבת
ויקדשהו ׃ וכמו כן הק׳ והשבת הן מעידין על ישר׳ שהם
סגולה מכל העמי׳ וקדושים וגוי אחד בארץ והם נכטוו
להקדיש את אלהי ישראל ולקדש השבת נמצאו אילו ג׳
מלכים שהם גדולים על כולם אלהינו גדול ומלך ואדון
ומתגאה על כל האומות תחת ומעלה ואין כמוהו בכל
אלהי העמים ככת׳ מי כמוכה באלים ה׳ ומי כמוכה וגו׳ ׃
ישר׳ גדול ומלך ואדון ומתגאה על כל האומות והוא עם
אחד ומיוחד לאל אחד ׃ וייחוד ל אחד בגוי אחד כדכת׳
שמע יש׳ ה׳ אלהינו ה׳ אחד ׃ השבת גדול ומלך ואדון
ומתגאה על כל הימים והוא יום אחד ומיוחד לאל אחד
וייחוד אל אחד ביום אחד כדכת׳ מזמור שיר ליום השבת
טוב להודות לה׳ ׃ כאה לאל אחד להתייחד בגוי אחד
וביום אחד ׃ ועל כן אומר בשבת במנחה אתה אחד
ושמך אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ כדכת׳ ראו
כי ה׳ נתן לכם את השבת ׃ ואמרו רבותי׳ כל השומ׳ שבת
כראוי מקרב הישועה כדכת׳ בשובה ונחת תיוושעון ׃
שובה ונחת זהו שבת ׃ וכן הוא אומר בשובה ונחת

תיוושעון וכן הוא אומר וישב עמי בנוה שלום ובמשכנו' מבטחים ובמנוחות שאננות. ובמדרש תילים דורש מקרא זה. ואומר עמי ששמרו משמרת השבת יזכו לישב בנוה שלום וגו'. ואף בבראשית רבה שנינו כת' כי בו שבת מכל מלאכתו. אתמהא לא כן אמר ר' ברכיה בשם ר' יהודה בר' סימון לא בעמל ולא ביגיעה ברא הק' את עולמו ואת אמרת מכל מלאכתו אלא להיפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעמל ביגיעה ומה נברא בו שאנן ובטח ושלוה והשקט. ולכך הוא אומר במנחה בשבת בתפילה מנוחת שלום השקט ובטח. וכמדומה שאף הדורש של בראשית רבה כשהוציא זה הלשון סמך על המקרא דכת' וישב עמי בנוה שלום. לפי שהמקרא נדרש על שמירת השבת. ולפי ששתי מקראות הללו נדרשין על שמירת השבת קבעו חכמים בתפילה לשון המקראות שמתפללין תפארת גדולה ועטרת ישועה. בשובה ונחת תושעון. מנוחת שלום ושלוה השקט ובטח לקחו מוישב עמי בנוה שלום ובמשכנו' מבטחי' ובמנוחו' שאננות ולפי שהאבות שמרו משמרות השבת שכן הוא אומר באברהם וישמור משמרתי מצוותיי חוקותיי שאפי' עירובי תבשילין היה יודע אברה' אבינו ואומ' כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו וגו'. את בניו זה יצחק. ואת ביתו זה יעקב. ולכך אנו מזכירין את האבות תחילה בתפילת מנחת שבת. גילה באברהם רינה ביצחק יעקב ובניו ינוחו בו.

שנינו בבראשית רבה בפרשת ואלה תולדות יצחק כת' גיל יגיל אבי צדיק ויולד חכם ישמח בו. גילה הוא לאב בזמן שנולד לו בן צדיק. צדיק שנולד לו בן צדיק וחכם זה אברהם בשעה שנתבשר לא יירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך הוא יירשך. מיד בא שמחה וגילה בלבו ומיד ויפל עליו אברהם ויצחק ויאמר בלבו הלבן מאה שנה יוולד וגו'. רינה בצחק לפי שמצינו בהגדה רננו צדיקים בה'. כשהצדיקים רואין שכינתו שלהק' מיד אומר שירה שכן מצינו שכשנעקד יצחק וראה את השמים פתוחים מיד אמר שירה כשאמר יצחק לאביו הנה האש והעצים ואיה השה לעולה. השיב לו אברהם לעולה בני את הוא השה תעלה לעולה ומיד נעקד יצחק על גבי האש והתחיל וראה שכינה למעלה ממנו בשמים עומדת לקבלו כריח ניחוח ואז רינן יצחק ואת' שיר' ומה שירה אמר שירה של קרבן. יעקב ובניו ינוחו בו שמצינו בבראשית רבה ויחן את פני העיר שנכנס עם דמדומי חמה וקבע תחומין מבעוד יום הדא אמר ששימר יעקב אבינו חמה וקבע תחומי' מבעוד יום לשמור את השבת.

בשבת אנו מתפללין ז' ברכות ולא שמונה עשרה. מאי טעמא אמר רב הונא מפני שאסור לו לאדם לתבוע צרכיו בשבת לפי ששבת יום מנוח' הוא וצרי' להתענג בו כדכת' וקראת לשבת עונג. ובתפילת שמונה עשרה יש דברים שאם אדם צריך להם הוא מזכיר עליהם כגון גואל וסולח ורופא ומברך השנים. וכן כולם. ואם היה מתפלל אדם בשבת י"ח ברכות מתוך שהוא מזכיר אילו הדברים הוא מציר וסמכו להתפלל שבע ברכות מן המזמור של שבת שכת' בו שבע אזכרו' מזמור שיר ליום השבת. טוב להודות לה' כי שימחתני ה' בפעלך. מה גדלו מעשיך ה' ואתה מרום לעולם ה' כי הנה אויביך ה' שתולי' בבית ה'. להגיד כי ישר ה'. הרי לך ז' אזכרות וכנגדן תיקנו ז' ברכות של שבת. אמר אבדימי מנהרדעא הילכת' השוחט לחולה בשבת מותר לבריא באומצא לכוס חי. מאי טעמא כיון דלא איפשר לכזית בשר בלא שחיטה אדעתא דחולה קא שחיט. המבשל לחולה בשבת אסור לבריא גזירה שמא ירבה בשבילו. א"ר נחמיה מה ראו חכמים כולו. כך א"ר נחמי' מפני מה בשיר של כל יום ויום נתנו בו חכמ' טעם שהוא לשעבר. ובשבת נתנו בו טעם שהו' להבא כלשון מה שהוא אומ' בראשו' על שם שקנ' וגו'. בשיני על שחלק מעשיו. בשלישי על שגילה ארץ בחכמתו. ברביעי על שברא חמה ולבנה. בחמישי על שברא עופות ודגים. בשישי על שגמר מעשיו. בשבת ליום שכולו שבת. אף בשבת היכן ראוי לחלק אלא נותן בו טעם לשעבר על שם שבת ומחלוקתם בדרב קטינא ואביי. לדברי האומר ליום שכולו שבת יום אחד עתיד העולם להיות מושבת. ולדברי האומ' על ששבת העולם עתיד ליחרב שני ימי'. ומלך מלכי המלכים ישיב שיר בית המקדש למקומו במהרה בימינו.

עניין מוצאי שבת

נהגו העם לומר ויהי נועם וקדושא דסידרא באפוקי שבת' בנעימ' ובמשיכה כדי שישהו ישראל סדריהן. ובכך יאריך מנוח לרשעים שלחזור בגיהנם כדאמר שכל השבת נוחין הרשעים ויוצאין מגיהנם. ובמוצאי שבת צועק המלאך הממונה על הרוחות ואומ' חזרו רשעים בגיהנם. שכבר השלימו ישר' את סדריהן.

ולכך

ולכך יש׳ מזכירין במוצאי שבת ויהי נועם ה׳ אלהינו עלינו
ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו. כלומר
הרי אנו מתפללין שיהא בשבוע זה מעשה ידינו בכשרו״
וביושר ולא נבוא לידי עבירה כדי שלא נידון בגיהנם.
ועוד מתחילין מזמור הסמוך לו ואומר אותו יושב בסתר
עליון וגו׳. שבאותו מזמור כתב שהקב״ה הבטיח לעמו
יש׳ שאין להם לירא מפחד לילה ומחץ ומכל דבר רע.
כי הוא יצילך מפח יקוש. ושלומת רשעים תראה.
והרבה דברים באותו מזמור. ונאה לאומרו לאחר
מנחה כדי שיצילנו הק׳ מכל דינים רעים האמורים שם
ברכת׳ ואפלטהו ואשגבהו ואחלצהו אורך ימי׳ אשביעהו
ואראהו בישועתי. נהגו לכפול אורך ימים אשביעהו
כדי ליתן חילוק בין אילו הפסוקים לסדר קידושא הבאה
אחריהם. שכן דרך ומנהג המשלים דבר צריך להוכיח
סיומו. ובמה יוכיח בכופלו פסוק האחרון שני פעמים.
ד״א למה כופלין אורך ימים במוצאי שבת לפי שתיבות
של ויהי נועם כנגד תיבו׳ שבקרית שמע חסר ה׳ תיבות
לפיכך אנו כופלין אורך ימים להשלים לרמ״ח תיבות ש
שבקרית שמע שמשמחות רמ״ח איברים של אדם. והכי
סדר רב שר שלום גאון אין אומ׳ ויהי נועם אלא במוצאי
שבתות אבל לא במוצאי ימים טובים ולא במוצאי שבת
ליום טוב שלא קבעו הראשונים לומר זה אלא במוצאי
שבתות לחול אבל במוצאי שבת ליום טוב לא כיון דבעי
למימר ומעשה ידינו כוננהו. וביום טוב ליכא לא
אמרינן ליה. וקידושא דסידרא הם הכי נמי לא אמרינן.
כללא דמילת׳ כל היכא דלא אמרינן ויהי נועם לא אמרי׳
קידושא דסידרא. ובמוצאי יום הכיפורים נמי שחל
באמצע שבת לא אמרינן ויהי נועם ולא קידושא דסידר׳
ובא לציון גואל. וכי אמרי׳ ליה במוצאי שבת לחול
היכא דאיכא שיתא יומי דחולא לקמן. אבל היכא אי
איכא באמצע יום טוב או יום הכיפורים ואפילו חל יום
טוב להיות במעלי שבתא דאיכא חמשה יומי המעש׳ לא
אמרינן ויהי נועם בההיא אפוקי שבתא. מאי טעמא
כיון דאמר ומעשה ידינו תרי זימני בעינן
לקמן שיתא יומי וכולהו דחולא וסימ׳ לדבר ויהי נועם
הוו״ן עולה לששה. טעם בשמים משום נשמה יתירה
שחסר והיא למשיב נפש וביום הכיפורים ליכא ייתור נ
נשמה ולא מברכינן. ומפי הר״ יעקב בר׳ יקר נאמר
לי דטעם בשמים במוצאי שבת מפני ששבת שובת אור
של גיהנ׳ ואינו מסריח ומוצאי שבת חוזר ושורף ומסריח
לפיכך מריח בשמים להפיג ריח רע. אבל ביום

הכיפורים לא מצינו שביתת האור. ומה טעם אנו
מברכין על הבשמים בברכת הבדלה מפני שהשבת נ
נותנת נשמה יתירה באדם והוא שמרו מתוך שאכל
ונתענג ונח ושקט ושהוא מבדיל בטלו כל אילו ממנו
וניטלה ממנו נשמה יתירה שבאדם והנה הוא במחשבה
יתירה מעת׳ ובטורח ובעסק ונפשו אינה שמיחה כאשר
בתחילה ועל כן תיקנו בשעת הבדלה המבדיל להריח
בבשמים ותהיה הנשמה הנותרת ותשמח ותריח בריח
טוב. ובכך הוא מפיג צערו ולא יתעצב אל לבו בזוכרו
ששת ימי המעשה. וכל זה תיקנו כדי שיהיה זכרון
שבת בליבו ויהיה שמח אף ביציאתו. והכי אמר רב
נטרונאי גאון במוצאי שבת כשהוא מברך בורא מאורי
האש מנהג בשתי ישיבות שמסתכלין בכפות ידיהם ו
וכך ראינו רבותינו שהיו עושין ואומרין נסתכל בידינו
כדי שנהנ׳ מן האור כמו ששנינו אין מברכין על הנר עד
שיאותו לאורו וכן הוא המנהג בתחילה כופף אדם ראשי
אצבעותיו לתוך כפיו ומחשיך תחתיהן ואחר כך פ
פושטן והנה אור במקום חושך ומברך שכבר יאות׳ בה.
וראינו בפרקי׳ דר׳ אליעזר בן הורקנוס שמצוה להסתכל
בציפורניי׳ לפי שהן לבנים ובהם נהנה מן האור בראות׳
ומשום הכי פשטינן ידים להבדלה למיחזי. אי איכא
נהורא מברך ואי לא לא. דכיון דלאו בור׳ האש מברכינן
אלא מאורי האש אי איכא נהורא מברך. ואי חזי
בחבריה או במידי אחרינא שפיר דמי. ומדאורית׳ מנלן
דמברכינן ומבדלינן על נהורא דכתיב וירא אלהים את
האור כי טוב. והדר ויבדל אלהים בין האור ובין החושך.
ולכך נהגו לומר להאי פסוקא בתוך ההבדלה ואין לחוש
על אמירתו. אור של כבשן לא מברכינן עליה דלאו
לנהורא עבידא ושל תנור ושל כירה תחילת ההבערתן
מברכין ולבסוף אין מברכין דמסתמא לא נעשו לצורך
אורה כללא דמילתא אור הדולק לצורך אורה מברכינן
ושאינו לצורך אורה אין מברכינן אמר רב יהודה אמר
רב אין מחזרין על האור כדרך שמחזרין על המצות.
אין מבדילין אלא על היין ולא על הפת ולא על המים
אע״פ שכתב בפרקי רבי אליעזר בן הורקינוס ר׳ מיישא
אמר כיצד מבדיל אד׳ מביא כוס של יין ומקרב ידו לאור
הנר ואומר בורא מאורי האש וכיון שמרחיק ידו מן האש
אומר ברוך המבדיל בין קודש לחול ואם אין לו יין פושט
ידיו לאור האש ומסתכל ידיו בציפרניו שהן לבנות מן
הגוף ואומר בורא מאורי האש ואם נתקדרו שמי׳ בעבי׳
ואינו רואה את הכוכבים תולש אבן מן הארץ ואומר ש

המבדיל בין קודש לחול בי׳ אור לחושך אף על פי כן לא
סבירא לן לאבדולי אלא על היין ואפי׳ בפת אין מבדילי׳
כל עיקר דהכי אמ׳ רב עמרם ריש מתיבתא אי מבדילי׳
על הפת כל עיקר מה טעם שאין דומה הבדלה
לקידוש מפני שהקידוש אי אפשר לו שלא לסעוד כדא׳ אין
קידוש אלא במקום סעודה. וכיון שהשולחן קבוע
וסעודתו קבוע׳ ואי אפשר לו שלא ישעוד מקדש על הפת
ואפילו לכתחילה יכול לקדש על הפת אי חביב ליה טפי
מחמרא כדאמרינן בערבי פסחים רב כי הוה חביב לי׳
חמרא מקדש אחמרא וכד הוה חביבא ליה פיתא מקדש
אפיתא דהא דאמ׳ זוכרהו על היין בכניסתו לאו דוקא
יין אלא הוא הדין כמי דעל הפת יכול לקדש אלא אורחא
דמילתא נקט יין המשמח אלקים ואדם ואפילו אם כרור
הוא ועומד מערב שבת שלא לאכול יכול הוא לקדש על
הפת ולאכול דאין שבועה חלה על שבוע׳ שהרי מושבע
ועומד מהר סיני שיקדש ואין קידוש אלא ממה שיקבע
סעודתו או פת או יין דכתי׳ וקראת לשבת עונג במקום
קריאה שם תהא עונג הילכך חייב הוא לאכול ולעבור
על נדרו כדי שיהא עונג במקום קריאה. וכן משינו
במסכת נזיר דאמרינן התם נזיר חייב בקידוש היום ל
לשתות מאחר שקידש ביין והתם מפ׳ טעמ׳ וכן מי שנדר
שלא לאכול וקידש על הפת חייב לאכול מה שבבע מא
מאחר שקידש בפת מיהו אכן לא שרי׳ לכתחילה שיקדש
הנזיר על היין וישתה אלא יקדש על הפת ויפטר מן היין
אבל אם מיהר וקידש על היין נתחייב לשתות ואף על פי
שאחרים נפטרין בשמיעות הקידוש ובלא שתייה דאע״פ
שלא טעמו יצאו מידי קידוש בשמיע׳ הכי מילי שלא קדשו
הם אבל אותו עצמו שקידש ומשמיע הקידוש לאחרים
אי אפשר לו שלא לשתות מן היין מאחר שקידש הוא ב
בעצמו. וכן מי שנדר שלא לאכול אל יקדש
לכתחילה על הפת שהרי יכול לקדש על היין וליפטר
דאמר ריש לקיש כל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה
ויש לך לעשות שניהם אם אתה יכול לקיים את שניהם
שלא לעשות׳ שפיר ואם לא יבא עש׳ וידחה את לא תעשה
וכן לקידוש לא תעשה הנדר. והעושה זכירת הקידוש
או ביין או בפת במה שלא נדר בו יקדש ונמצאו שניהם
מקויימי׳ ואם אין לנזיר פת לקדש יקדש על היין לכתחלה
וישת׳ דאין נזירו׳ חלה על יין קידו׳ מא׳ שמצוה לקדש בו
וכן למי שנדר על הפת יקדש על היין אם אין לו יין יקדש
על הפת דאין חילוק בין פת ליין לענין קידושא ומצוה
הוא שיקדש או בפת או ביין מאחר ששולחנו קבוע ומ

ומסודר לפניו אבל במוצאי שבת אין מבדילין על הפת
וכן מנהג בשתי ישיבות. הילכך מאן דאית ליה חד
כסא ולי׳ בה שיעור קידוש ואבדלתא שביק לי׳ לאבדלתא
וקידוש היום מקדש אריפתא דלא יכיל לאבדולי אפיתא
דכי תקינו רבנן אבדלתא אחמרא תקינו. והכי סדר
רב נטרונאי גאון יום הכפורים אף על פי שחל להיות
בחול מברכין על האור מפני שאסור להשתמש בה ביום
הכיפורים ולית הילכתא כרב יהודה אמר שמואל דאמר
אין מברכין על האור אלא במוצאי שבת הואיל ותחילת
ברייתו הוא אלא כי הא דאמר רבי חייא בר אבא ואיכא
דמתני אמר רבי בנימן בר״ יפת אמר רבי יוחנן מברכין
על האור בין במוצאי שבת בין במוצאי יום הכפורים.
וכן עמא דבר מיהו ויתר יום הכפורים משבת דבמוצאי
שבת מברכין על האור היוצא מן העצים ומן האבנים
ובמוצאי יום הכפורים אין מברכין אלא על האור ששבת
ומאי שבת ששבת ממלאכת עבודה. וכדתניא עששית
הדולקת והולכת בשבת למוצאי שבת מברכין עליה.
ותניא אידך אין מברכין ומשנינן לא קשיא כאן במוצאי
שבת וכאן במוצאי יום הכפורים במוצאי שבת מברכין
עליהן ובמוצאי יום הכיפורים אין מברכין עליהן אלמא
באור היוצא מן העצים ומן האבנים הא דלא מברכינן
אבל באור ששבת מברכינן ובגמרא דארץ ישראל מתני
אמ׳ רבי לוי במוצאי שבת זימן לו הקב״ה לאדם הראשון
שני רעפים והקשה זה בזה ויצא מהן האור ובירך עליה
אדם הראשון בורא מאורי האש אמר שמואל לפיכך
מברכינן עליה שכבר שבת׳ האור כל אותו היום ולעולם
על האור ששבת כדקאמ׳ אבל לא על האור היוצא מן
העצים ומן האבני׳ ועל הנר שמדליקין בכנסת במוצאי
שבת נראה למורי שאין מברכין עליו וצריך להביא נר
אחד לברך עליו מפני שאותו הנר עשוי לכבוד ותניא
נר העשוי לכבוד אין מברכין עליו ומוקמי׳ לה בברכות
בדאיכא אדם חשוב ומיהו היכא דלא מדלקי ליה אלא
משום אימתא דגנבי ולא משום כבוד מברך עליה.
ופעמים הוא אומר כגון אנו אין מדליקין אלא משום
להאיר שאלו היה לנו אור הלבנה נכנס בבית הכנס׳ יפה
דיינו ומי שנהג להביא נר אחר לשם אורה ומברך עליה
זהו מנהג יפה. ומשאלתם במוצאי שבת מה
שמביטין בכפות ידן. כך ראינו רבותינו שהיו אומרים
יסתכל אדם כדי שיהנה מן האור. כי כך אמרו אין
מברכין על הנר עד שיאותו לאורו וכן מנהג. וראינו
בפרק רבי אליעזר בן הורקינוס שמצוה להסתכל בצ
בצפורניו

בציפורכיו מיהו אין רגילין בכך ולהטיל מים בכוס של
הבדלה לאחר ששותיהו כך אנו רגילין. וכך שמענו
מרבותיי שמצוה לעשות כן כלומר שירי מצוה מעכבין
את הפורענות ומה שנשתייר מן המים אנו נוטלין אותן
ומעבירין אותו על פנינו כדי לחבב את המצוה ואם אין
לו אלא כוס אחד מניחו לאחר המזון ומשלשלן כולן ל
לאחוריו. והקשה רבינו נסים גאון בתפילתו והיכי שרי
למיכל קוד' הבדלה והא אמימר בת טוות כראית' לקמן
אם כן אסור לטעום קודם שיבדיל ודחק לתרץ דאוכל
בשבת וחשיכה במוצאי שבת ועדיין לא בירך ברכת
המזון וגם לא התפלל עדין ואינו נראה דהא הנכנס ל
לביתו במוצאי שבת קתני דמשמע דלא היה מסיב אלא
כבר התפלל ובא. ויש לומר דהא דאמימר בת טוות
היינו היכא דלית יין כלל או שיש לו שתי כוסות שיכול ל
לברך גם בהבדלה בברכת המזון. אבל הכא דאין לו
אלא כוס אחד כיון דברכת המזון טעונה כוס ישלשלן
ויאכל קודם הבדלה דהם אמרו והם אמרו.
ראיתי אנשים המחמירי' במוצאי שבת על עצמן
שמיסב על השולחן ומבדיל על היין ושותה ואף על פי
שלא פסק בסעודתו מברך על הכוס בורא פרי הגפן
כשהוא שותה לאחר הבדלה משום דאמרי' דיש הבדלה
בלא סעודה כשהוא סועד נמי לא בטלה ברכת היין ש
שהיא ברכת סעודה ולרבי אינו נראה כן ואין מנהגנו כך
כיון שהוא מיסב על השלחן ולא פסק בסעודתו עולה לו
ברכת היין של הבדלה לכאן ולכאן והמברך שתים הרי
זו ברכה לבטלה:

ענין יום הכפורים

ושאלתם

איכא ביניהו יום
הכיפורים שחל ל
להיות אחר שבת
כו' והוקשה לו מאי שנא יום הכיפורי' דנקט לא מאי כולי
נקט איכקט יום טוב אכילת ירק שלו בו ביום הוא וליכא
למימר אימת קא בעי להו לאורתא וכי תימא לימ' אפשר
באחימי מסקנא הכי מוקים לה ושהוקשה עוד בה היכי
דחינן יום הכפורים ומועדות משום אכילת ירק מסר' ק
קידוש מועדות ביד חכמי ישראל אף אם מזידי' ומוטעי'
וכל שכן מתקנים ואפילו לעבר את השני' כולה בצורכי
הבריות שמור אביב עבר חדש הסמוך לאביב שיבוא
אביב בזמנו ואם תאמ' צורך גבוה הוא זה משום עומר
הרי עומר מיהודה בא והם מעברים על עבר הירדן ו
והגליל ואף שלא להטריח על מביאי ביכורי' לאח' עצרת
מעברים על פירות האילן וכל שכן עיבור החודש יום
אחד ועיבור יום זה מועיל אף לאכילת ירקות שהו' צורך
עניים ועשירים שכולם נצטוו להתענג בחג ולשמוח.
מה שאנו נוהגין לומר בלילי יום הכפורים כל נדרים
הכין פירושא לפי שיום הכיפורי' הוא יום סליחה ותשובה
וצריך האדם להיטהר מעוונותיו לפי שנתכפר לו ואם
נדר אדם בתוך ימי השנה וזוכר את נדרו צריך לקיימו
ואם לא קיימו אין יום הכפורי' מכפר דהכי תנן בכריתו'
בפרק המביא אשם תלוי חייבי אשמות ודאין
שעבר עליהן יום הכיפורי' חייבי' אשמות תלויין פטורים
משמע מכאן שאין יום הכיפורי' מכפר על חטאת ואשם
ודאי והאידנא נדרים כחטאת דמו. וצריך לקיימן אם
זוכרן שמשעה שנדר מחוייב לקיים ואין יום הכיפורים
מכפר עליו אך צרי' לקיים כמו האדם שנתחייב חטאת
ואשם ודאי שאין יום הכיפורים מכפר עליו אלא בהקרבת
חטאתו ואשמתו הם הכי נמי הנודר נתברר לנו שאי' יום
הכיפורים מכפר על הנדרים אלא צריך לקיימן ועל זה
תיקנו גאוני הישיבות לומר כל נדרי' בלילי יום הכיפורים
דנהי דהנדרים שזוכרן מקיימן ונפטר אבל אם נדר
בתוך ימי השנה ואינו זוכרן עכשיו לקיימן מה יעשה
ויתכפר לו שיהא נקי ביום הכיפורים תיקנו לעשו' הפרה
זו בציבור להתיר כולן את נדריהן שאינן זוכרן. והכי
קאמר כל נדרים ואסרים ושבועות וקיומים וכו' שנדרנו
ושאסרנו מיום כפור הכיפורים הזה הבא עלינו בכולם
חזרנו בהן כלומר ומתחרטי' אנו בהן על שעשינו אותם
ואומ' בטל הנדר מעיקרו שמבטלין אותן מעיקרן כדין
התרת נדרים ואף על גב דהכי הילכתא דצריך לפרוט
את הנדר לפני חכ' והני לא פרטי הכי מילי ביחיד דצריך
לפרוט נדרו שמא נדר לעשות דבר טוב ורוצה לחזור בו
ואם יפרוט לו לפני החכם לא יתיר לו אלא יאמר לו קיים
את נדרך לכך הילכתא לפרוט אבל בציבור ובדבר
דלא ידעי לא צריכי לפרוט ומתירין זה לזה בלא פריטת
נדר ואומ' אותו פעמים שכל מי שלא נמצא בפע' ראשונה
ימצא בשניי' כדי שיה' כל ישר' נקיים לפני אביה' שבשמי'
כך קבלתי אני אברהם כהן מפי מורי רבנא מילי ז"ל.
ומשם הר' יעקב בר' שמעון נמצא בערב יום הכיפורים
באים לבית הכנסת ואומ' כל נדרי ואיסרי וקונמי וחרמי
ושבועי' דנדרנא ודאישתבענ' ודיאחרמנ' ודיאסרנא על

כפשנא בשבועי מיום כיפורים זה עד יום הכיפורי׳ הבא
עלינו לטובה כולהון איחרטנא בהון שרן שביתין בטלין ו
ומבוטלין לא שרירין ולא קיימין · נדרנ׳ לא נידרי ואיסרנ׳
לא איסרי · ושבועתנא לא שבועות ונסלח לכל וגו׳ · כך
שמעתי פה קדוש אומר בעוברו לפני התיבה ולא היה
אומר מיום כיפורים שעבר ועד ולא יהון שרן ולא נכת׳
ונסלח ויחזור לראש עד ג״ פעמ׳ ושהחיינו וברכו וגומר
התפילה· ועניני הבדלות מוצאי יום הכיפורים ואיך
מבדילין כבר נכתב למעלה בענין מוצאי שבתא לכן
אין צריך לזוכרו שנית והמבין ידקדק וימצאנו · גם
מנפילת תחנונים בימים שבין ר״ה ליום הכיפורי׳ וענין
אבינו מלכינו ומשאר ענייני יום הכיפורים כתב׳ בעניין
ר״ה : בן רבי׳ יצחק לוי שם ספר קטון על הדף הקבוע
בכותל שאין זז מן הנירות ביום הכיפורים ולא נגע כלל
לנירות והיו חכמי וורמשא מקצת מהם אוסרין לטלטלו
משום שאין עולין לאילן · במוצאי שבת אין אומר ויהי
נועם במנכנא כשחל יום הכיפורי׳ בחול· אבל בתשובו׳
ראשי ישיבות מצאתי כתוב שאומר · אבל במוצאי שבת
כשחל יום טוב בחול אין אומר · דרש רבי׳ ר׳ משולם
בין ר״ה ליום כיפור אומרין וידוי ג׳ פעמים בכל יום כנגד
ג׳ תפילות שבכל יום · ובערב יום הכיפורים בשחרית
פעם אחת לפי שעדיין ישנו במנחה ויתלשו במעריב ·
ומי שמבקש לקנח ביום הכיפורים אם אסטנס הוא ואין
דעתו מיושבת עליו בכל השנה כולה עד שמקנח במים
וכל שכן בווס הכיפורי׳ שברי׳ לקנח ולטהר עצמו ביותר
יקנח· אבל כל אדם שאינו חושש לא שכך אמרו חכמי׳
אסור לו לאדם שיושיט אצבעו קטנה במים בט׳ באב
כדרך שאסור להושיט ביום הכיפורי׳ ושוב אמרו חכמים
זעירא בר חמא אושפיזכניה דר׳ אמי ור׳ אסי ורבי יהושע
בן לוי וכולהו רבנן דקיסרי אמרו ליה לרב יוסף בריה
דר׳ יהושע בן לוי בר אריא תא ואימא לך מילי מעלייתא
דהוה עביד אבוך בערב יום הכיפורים מביאין לו מ
מטפחת ושורה במים למחר מקנח בה פניו ידיו ורגליו
אם היו ניצוצות של מימי רגלים ניתזות לו על גבי רגליו
חייב לרחוץ ולשפשף אותן בידו שכך שנינו כל המיסך
רגליו טעון טבילה וכל המטיל מים טעון קידוש ידים ו
ורגליים ומפרשין אותן בשל רגלים משום ניצוצות אלא
ידים למה אמר רב אשי זאת אומרת מצוה לשפשף ·
והרואה קרי ביום הכיפורים חייב לטבול שכך שנו
חכמי׳ תנו רבנן הרואה קרי ביום הכיפורים יורד וטובל
ומבערב ישפשף · ושוב אר״ אסור לרחוץ מקצת גופו

בכל גופו · אבל אם מלוכלך בטיט ובצואה רוחץ כדרכו
ואינו חושש · קל וחומר ומה טיט וצואה שאינה לא מיאוס
רוחץ כדרכו · שכבת זרע שכת׳ בו וטמא לא כל שכן
שחייב לטבול · וכן שאר ימות השנה טובל משו׳ נקיות
ומשום קידוש השם בפני גוים · ואמר לן ר׳ ביום הכיפורי׳
לאחר שעשה צרכיו יטול ידיו מידי דהוה אידיו מטנופות
בטיט ובצואה שאין לך טינוף גדול מזה · ואי עביד
בסודר דלית ליה כדי הדרתה דלא אתי לידי סחיטה אבל
אי לא עשה צרכיו יקנח ידיו במטפחת הנגובה ולא אתי
לידי סחיטה · משום שנאמר ארחץ בניקיון
כפי אפי׳ בלא מים · ובערב יום הכיפורים בסליחות אין
נופלין על פניהם כי אם מקדימין ומשלימין ואין אומר
מחי ומסי ומתוודין ג׳ פעמ׳ · אבל בערב יום הכיפורים
אין מתוודין אלא פעם אחת והכא נמי אין נופלין ב
בתחנונים בתפילת שחרית · וביום הכיפורים אסור
בסיכה ובנעילת סנדל ובתשמיש המיט׳ ומי שיש לו כאב
ברגלו כורך עליו בגד או צמר ואינו חושש · אבל כל
מנעל וסנדל אסור · ואם היו ידיו מלוכלכות רוחץ
כדרכו · ואם הוא אדם חולה מאכילין אותו שלא יסתכן·
וכן אשה מעוברת אם תתאוה נפשה או מריחה שום ריח
מאכילין אותה שאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש
חוץ מע״ז וגילוי עריות ושפיכות דמים שימות ואל יעשה
אותם · ואסור להבדיל ביום הכיפורים בורא מאורי
האש אלא באור ששבת · ואם הביא אור שלא שבת
הדליקה ראשונה אסור שנייה מותר · ויום הכיפורים
שבא בשבת מפסיק מבערב ואין צריך לקדש לפי שלא
קדש היום עדיין וצריך לפסוק מבעוד יום מאכילה ומ
ומשתייה · וביום הכיפורים אין אומרי׳ זמן על הכוס
כבשאר ימים טובים דצריך למשתייה משום קידוש היום
וליכא למימר דלישהייה עד למוצאי יום הכיפורים דלא
איפשר · ושאלתה כמה שיעור טעימה גבי מקדש
הוא דבענן מלא לוגמא ואפי׳ הכי ביומא דתעניית׳ אסיר
למיטעם ואע״ג דאמרי׳ היושבת בתענית טועמ׳ תבשילה
ואין בכך כלום הכי מילי טעימה בעלמא אבל בליע׳ לא
ואינה בולעת כלל· אבל למיברך בעינן מלא לוגמא
לשתות דבמלא לוגמיו מייתבה דעתיה כדאמ׳ לגבי יום
הכיפורים שתה מלא לוגמא חייב · ואם יום שמיני
של ולד חל בט׳ באב מתי מוהלין אותו אם לאלתר או יש
לו להמתין עד חצות · כוהנים בוורמשא בחצות
היום מוהלין דקודם שם שעות עדיין חל אבילות ו
ומילה קיבלו בשמחה כמו תורה שנאמר שש אנכי על
אמרתך

אמרתך · וביום הכיפורים יוצאין לאחר קריאת ספר
תורה קודם שמתחילין מוסף ומוהלין ואחר כך נכנסין
לבית הכנסת ומתפללין תפילת מוסף · מוהלין ופורעין
והדר מוצצין · המל את בן השפחה אינו צריך להכניסו
בבריתו שלאברהם אבינו · ורבינו אליקים כשמתפלל
ביום הכיפורי׳ ממוסף ועד מנחה ונעילה ובתפילת מנח׳
לא התפלל ברכת כהנים שים שלום כי אם שלום רב ·
ויפה עשה כיון שכן מצינו במסכת תעניות בג׳ פרקים
הכהנים נושאים כפיהם וכולו · ומסקנ׳ דהילכ׳ דלא פרשי
כהנים ידיהם בתפילת מנחה משום דשכיחא שכרות ·
ואם נפש אדם לומר מפני מה מתפללין בשאר תעניות
בתפילת מנחה ברכת כהנים אינו דומה זה לזה לפי ש
שבשאר תעניות אין מתפללין תפילת נעילה · ובמקום
שהיה לנו לומר בתפילת נעילה אומ׳ בתפילה מנחה וכן
נהגו עלמ׳ שפורשי׳ כהני׳ כפיה׳ בתפילת נעיל׳ ולאבמנח׳·
אומ׳ זמן ביום הכיפורי׳ לאחר כל נדרים · ויום הכיפורים
שחל להיות בשבת אומר בליל יום הכיפורים ויכולו ה
השמים · מגן אבות עד מקדש השבת ויש׳ ויום הכיפורי׳
ומתחיל להתפלל תחנונים וסליחות · ובליל יום
הכיפורים רבינו הגדול ר׳ יצחק בר׳ יהודה בכניסתו לא
היה מתעטף כל הלילה בטלית · אבל בשחרית בעמוד
השחר היה מתעטף כל היום כולו וכמעריב למוצאי יום
הכיפורים עד צאתו מבית הכנסת · וגם רבי׳ נ״ע היה
מתעטף בציצית בט׳ באב ביום אע״פ שאחרים לא היו
מתעטפין משום אבילות · ור׳ שמואל כהן ור׳ לוי אף הן
היו מתעטפין כמו כך · וכך ראיתי באוספיר׳ שמתעטפי׳
בט׳ באב · וכך אמר מורינו הזקן כולו · הלא הוא
כתב למעלה בסוף ענין ציצית · ואם מותר
לרחוץ בשלג או בשבת או ביום הכיפורי׳ לנקות ידיו אם
אסור הוא עיין במסכת שבת אין מרסיקין לא את השלג
ולא את הברד · רבי יהודה ברבי
ברוך ור׳ יצחק לוי מתענין ממחרת יום הכיפורי׳ ובניה׳
ותלמידיהם נוהגין עדיין כן וראיותיהם מההיא דרבא
הוה יתיב תרי יומא דתעניתא ואישתכח כוותיה · ושאינו
מתענין אומר דרבא לא אכיל ביום הכיפורים עד מוצאי
יום שיני בלילה ואי איפשר לעשות כן ויפה לעשותו · אבל
המתענין ואוכלין ערב יום הכיפורי׳ הלא לדבריהם יום
הכיפורים ואכילתו בכרת והמתענין שומרין עצמן מכל
מלאכות שיש בהן כרת · סופר של יום הכיפורים ·
שמעתי שתוקעין בארץ ישראל מוצאי יום הכיפורים
קשר״ק לאחר כל התפילה כשיוצאין מבית הכנסת לפי

שכבר הבדילו · ובגולה שלנו לא נהגו שא תקיעה אחת
לזכר בעלמא לבד שבקולוניאה נהגו גם קשר״ק ·
זה שקורין במנחה ביום הכיפורים בעריות · מפני מה
שיום הכיפורים אין מתכפרין בו עוונות עד שיחזור ב
בתשובה ואע״ג דאמר כל עבירות שבתורה בין עשה
תשובה ובין לא עשה תשובה יום הכיפורים מכפר לית
הילכ׳ כר׳ אלא כי האי ברייתא של מתייה בן חרש את ר׳
שמעון בן יוחיי ברומי שמעתי ארבעה חלוקי כפרה
וכולו · וכיון דלא מיכפר יום הכיפורים אלא בתשובה
עמו דווקא קרינן בעריות דאם חם ושלום בן ישרא׳ פרץ
בעריות או בנידה כיון שקורין לפניו זוכר עבירה שבאת
לידו וחוזר בתשובה כדי שיתכפר לו · כל האוכל ושותה
בתשיעי כולו · כיון דעש׳ תוספת הרי הוא כאילו התענה
תשיעי ועשירי כקטו אבב נררא · ואית דאמר אם היה
בא להתענות תשיעי שמא לא יוכל להתענו׳ עשירי משום
הכי כיון שאוכל מבעוד יום בתשיעי ומתענ׳ מעט קודם
שתחשך דבענן תוספת ליום הרי הוא כאילו מתענה ב
באכילה זו תשיעי ועשירי ·

פרשת עשר תעשר

בפסח

ובעצרת אין קורין אלא
מתחילי׳ בכל הבכור שא
אם כן אירע קריאתה
בשב׳ מפני שבע׳ היום ויהא הפרש׳ קצרה לפיכ׳ מתחילין
בעשר תעשר ובסוכות בין בחול בין בשבת מפני שיש
בה מצוות וחוקים כתיבת מעשרות וחילוק מתנו׳ לעניים
שמפורשין בה · ובסוכות עת הבציר והאסיף הוא וכדי
להשמיע ולהזכיר חוקי הפרשה כדי שיחלקו העניים ו
ויסמכו האביונים נהגו לאומר מר״ · ויש שחולקין בדבר
ואומר שאין צריך להתחיל שא בכל הבכור אך אין ממש
בדבר דקא׳ במגילה ביום טוב שלחג מפטירין במצוות
חוקים ובכור תרתי משמע בכור · ועשר תעשר מצוות
וחוקים · ומצינו ראייה לדבר שר׳ אלעזר בר׳ קליר ייסד
קורבה על עשר תעשר בסוכות מה שלא ייסד בשאר ה
הרגלים וכדברי האומר מתחילין בכל הבכור · שאלנו
לרבי מפני מה נקראת ביום שמיני הלא לא נזכר בה יום
שמיני כלל · ואמר לן מפני שכת׳ והיית אך שמח דאמר
לרבות שמחת ליל יום טוב · וזאת ההגר׳ למתפללין
ביחיד יעסקו בה · אמר ר׳ ישמעאל שח לי סטנגי׳
שר הפנים ואמר לי ידידי שב בחיקי ואגיד לך מה תהא

על ישראל והיו דמעות נופלות לו מעיניו עליו. אמרתי
לו הדר זיוי מפני מה אתה בוכה. אמר לו בוא ואודיעך
מה נכנו להם לישר' עם קדושים. תפסני בידו והכניסני
לחדרי חדרים ולגנזי גנזים ולאוצרות. נטל הפינקס
ופתח והראני איגרות כתובות צרות משונות זו מזו.
אמרתי לו הדר זיוי הללו למי. אמר לי לישראל. אמרתי
לו וישראל יהיו יכולין לעמוד בהן. אמר לי הין. למחר
הכניסני והראני צרות קשות מהראשונות והראני אשר
לשבי לשבי ואשר לביזה לביזה ואשר לרעב לרעב.
אמרתי לו וכי ישראל בלבד חטאו. אמר לי בכל יום
מתחדשות גזירות קשות וכשישר' נכנסין לבתי כניסיות
ולבתי מדרשות ועונין אמן יהא שמיה רבה מברך אומר
אין אני מניחם לצאת מחדרי חדרים מי לא יאדיר למלך
האדיר. מי לא ישבח למלך המשובח. מי לא יקדש למלך
המקודש. יתקדש שמו לעד ולנצח שבכל יום ויום גבור"
ונפלאות מתרגשות לפני הק' מעולות ומשונו' זו מזו ושמח
לבו בעת תפילת בניו. לקדושה מעומד אחר
תפילה ודברי ר' ישמעאל הן. ובשעה שירדתי מלפניו
שמעתי קול מדבר בלשון ארמי ובלשון הזה היה מדבר.
מקדשא קדישא לחורבא והיכלא לנור דליק ודירתא ד
דמלכות' לבריות ובתולין עולימין לבזה וחזותיה דמלכ'
תנכור ארמלתא ומדבחא דכיא לאיסתאבא ופתורא
דמתקן ירתוניה בעלי דבבי וירושלם לא תוריך וארעא
דישראל לזיע. באותה שעה ששמעתי קול זה נרתעתי
ונפלתי לאחוריי עד שבא הדרניאל שנתן בי רוח ונשמה
ואמר לי בא ואכניסך לגנזי ישועות וניחמות הכניסני
וראיתי כיתות של מלאכי שרת שהן יושבין ואורגין בגדי
ישועות ועושין כתרי חיים ואבנים טובים שלמרגליות
קבועות בהן ומרקחים וכל מיני בשמים ואוצרות מ
ממתקים לצדיקים. וראיתי כתר אחד משונה מכל
הכתרים וחמה ולבנה ושנים עשר מזלות קבועים בו.
אמרתי לו הדר זיוי הראני כבודו של דוד. אמר לי ידידי
המתן לי שלש שעות עד שיבוא דוד מלך יש' לכאן ותראה
בגדולתו. הושיבני בחיקו. ואמר לי ידידי מה אתה
רואה. אמרתי לו שבעה רקיעים והן רצים כאחד. אמ"
לי נבום עיניך שלא תזדעזע מהללו שיצאו לקראת דוד
מלך ישראל מיד רעשו כל אופנים ושרפים ואוצרות שלג
ואוצרות ברד וענני כבוד ומזלות וכוכבי' ומלאכי השרת
ולוהטי זבול ואומר' למנצח מזמור לדוד השמי' מספרים
כולו. ושמעתי קול הבא מצפון ואומר ה' ימלוך לעולם
ועד. והנה דוד מלך ישר' בא בראש וראיתי כל מלכי דוד
אחריו וכל אחד ואחד כתרו בראשו וכתרו של דוד
מובהק ומשונה מכל הכתרי' וזיוו הולך מסוף העולם ועד
סופו. וכיון שעלה דוד לבית המדרש הגדול של רקיע
מוכן לו כסא של אש שהוא ארבעים פרסאות על ארבעי'
פרסאות גובה. וכפליים אורכו וכפליים רוחבו. וכיון
שבא דוד וישב לו על הכסא שלו מכוו' כנגד כסא של קונו
וכל מלכי דוד יושבין לפניו וכל מלכי בית ישראל אחריו.
מיד אמר דוד זמירות ותושבחו' שלא שמעתו אוזן מעולם
וכיון שפתח ימלוך ה' לעולם אלהייך ציון לדור ודור. ה
הללויה. פתח מיטטרון וכל המזלות ואומ' קק"ק ה' צבאות
מלא כל הארץ כבודו. וחיות הקדוש משבחות ואומרות
ברוך כבוד ה' ממקומו. והרקיעים אומ' ה' ימלוך לעולם
ועד. וכל מלכי בית דוד אומ' והיה ה' למלך על כל הארץ
ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד.

עניין פדיון הבן הבכור

וכר ישר' דאיתי ליה ברא בוכרא
מיחייב למיפרקיה מכהן ואי לא
פריק ליה קאי באיסורא ומכת' יומי
בעי למיפרקי' מכי מלו לי' ל' יומי ולא פרקו יפרקו לעולם.
ואם לאו עומד באיסורו. וכד פריק יתיה מברך
אבי הבן בא"י אמ"ה שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן
הזה. בא"י אמ"ה אקב"ו על פריון הבכור. וכיכד פריק
ליה. מייתי ליה קמיה כהן. ואומר לכהן אני התינוק
הא לך אילו הסלעים או בגד או שום דבר שייטב לכהן
ויהא זה בני בכור פדוי ממך. ומביא כסף שוה שלשים
זוז. ובלבד שיהא בו שוה ה' סלעים. הסלע יש לו ד'
דינר והדינר ו' מעות הרי יש לסלע כ"ד מעות. המעה ב'
פונדיונות. הרי יש לסלע מ"ח פונדיונות. הפונדיון יש לו
ב' איסרין. הרי יש לסלע צ"ו איסרין. איסר יש לו ב'
מוסימוסין הרי יש לסלע קצ"ב מוסימוסין. מוסימוס שנים
קונטריקין הרי יש לסלע שפ"ד קונטריקין. קונטריקין ב'
פרוטות הרי יש לסלע תשס"ח פרוטות. ומשקל הפרוטה
כחצי שעורה. או היא פרוטה שאמרו חכמי' שהיא אחת
מח' לאיסר האיטלקי. ובכל דבר שירצה הכהן וישר
בעיניו יכול למחול לו ובנו פדוי מן הכהן ואפילו בשוה
פרוטה וכן הילכ'. ושיעור דמי סלע כשני חלקי טארי.
וכהן שואל אם הנער ואומר שמא הפילתה בן או שמא
ילדת בן אחר. אם אומרת לו לאו. מניח החפצים לפניו
בכלי ואומר זה הבן בכור הוא והק' כתב לפדותו שנא'
ופדויין

ופדויו מבן חודש תפדה . כשהיית במעי אמך היית
ברשות אביך שבשמים זברשות אביך ואמך ועכשיו
שאתה ברשותי שאני כהן ואביך ואמך מבקשי' לפדותך
שאתה בכור מקודש שכן כת' קדש לי כל בכור פטר רחם
וגו' . והרי הזוזים יכנסו תחתיך לפדיונך שאתה בכור
והרי החפצים יתנו במתנה לבעליהם ואם פדיתיך
כראוי הרי אתה פדוי . ואם לאו הרי אתה פדוי כתורה
וכהלכה וכבקי שבישראל . והכהן מברך לתינוק ואומר
יהי רצון מלפני השמים כשם שזכיתה לפדיון כן תזכה
לתורה ולחופה ולמצוות .

ענייז מילה

מהו זה שמוהלין התינוק בבית
הכנסת על החול ועל המים
ומכסי' את הדם ואת בשרו
שלתינוק אין בכך כלום שאפילו אם לא עשה כך אינו א
אסור אלא מנהג . ואבי הבן מברך להכניסו לאחר
המילה . ואע"פ שאמרו חכמים כל המצוות כולן מברך
עליהן עובר לעשייתן ואם כן היה לו לברך להכניסו
קודם המילה : ועוד אם תאמ' והלא מילה שאינו
מברך לאחריה אלא לפניה הם הכי נמי איהו ליבריך ל
להכניסו קודם . וי"ל שאני מילה דמוהל עוסק במצוה ואי
איפשר בלא ברכה . אבל איהו אם שמא מקלקל המילה
מוציא שם שמים לבטלה . ואם תאמר שחיטה ותקיעה
נמי ניחוש דיל' תתקלקל השחיטה ונמצא מוציא שם שמי'
לבטלה . הם הכי נמי לתקיעת שופ' לא דמיין הנך תרתי
להאי דאיהו בידיה ויכול לתקן . אבל אבי הבן מצוותו
ביד אחר היא הילכך מברך להכניסו לאחר מילה .
וכן מנהג בשתי ישיבות . שאילה אחת זשאלה
מרבינו יצחק בר' יהודה ז"ל . מילה כשחלה ביום תענית
ציבור כגון י"ז בתמוז וג' בתשרי מהו להתפלל פסוקי ד
דרחמי וסליחות ולומר וידוי ואל ארך אפים ואם מברך
וטועמו אותו המברך וכמה שיעור הטעימה . על יום
המילה כך נוהגין במקומינו שמתפללין סליחות ואומר
וידוי ואין אומר והוא רחום ולא תחנונים ומנהג אבותינו
תורה היא ומצות המילה קיבלו בשמחה ועדיין עושין
אותה בשמחה כדכת' שש אנכי על אמרתך וגו' . לפיכך
אין נוהגין לומר והוא רחום ותחנונים ודאי שמניחין
במקצת ואין צריכין להפסיק לגמרי סליחות ווידוי ואל
ארך אפים . ושליח ציבור מברך על היין ואינו טועמו
והמנהג תורה היא שאינו צריך לטועמו ולא למיתביה
לינוקא דאתי למיסרך אלא לישהייה עד לאורת' וליש תייה
אימיה דינוקא כי בעיא למיתב בתענית' . דאע"ג דאמ'
המברך צריך מיטעם כי טעים ליה אחר שפיר דמי .
מדמקשינן ביום הכיפורים לימרו זמן על הכוס כבשאר
ימים טובים . וליתביה לינוקא . ומפרקינ' דילמ' אתי
למיסרך . טעמא דאתי למיסרך . הא ליכא למיסרך שפיר
דמי . וביום הכיפורים אין אומר זמן על הכוס כשאר
ימים טובים דצריך למישתייה משום קידום היום וליכא
למימר דלשהייה עד לאורתא מוצאי יום הכיפורים דלא
איפשר . ושאלתם כמה שיעור טעימה גבי מקדש
הוא דבעינן מלא לוגמיו ואפי' הכי ביומא דתענית' אסור
למיטעם . ואע"ג דאמרינן היושבת בתענית טועמת
תבשילה ה"מ בלא בליעה . אבל למברך בעינן מלא
לוגמיו . ואם יום שמיני שנולד חל בט' באב מתי מוהלין
אותו אם לאחר קינות אם לאלתר או יש לו להמתין עד
חצות . נוהגין בוורמשא מחצות היום מוהלין משום
דקודם ו' שעות עדיין חל אבילות . ומילה קיבלו בשמחה
כמו תורה שנאמר שש אנכי על אמרתך . וביום הכיפורי'
אם חל שמיני שלו ביום הכיפורים יוצאין לאחר קריאת
התורה קודם שמתחילין מוסף ומוהלין ואחרכך נכנסין
לבית הכנסת ומתפללין תפילת מוסף מוהלין ופורעין
והדר מוצצין . המל בן השפחה אינו צריך לומ' להכניסו
בברית ונולד בשבת כשהוא מהול אינו צריך להטיף ת
ממנו דם ברית . נהגו להשליך העורלה בחול כמו
שמצינו בפיר' דאלוקיתא . בני ארץ ישראל מוהלין במים
משום דכת' וארחצך במים . משליכין את העורלה במי' .
בני בבל מוהלין בעפר משום דכת' גם את בדם בריתך
שילחתי אסיריך מבור אין מים בו . ועתה מביאין חול
לקיים דברי שניהם שחול נקרא עפר ומים כדאמרינן
בחולין פ"ב העופות מן הרקק נבראו פי' מעפר וממים .
כלל אמר ר' עקיבה מלאכה שאיפשר לה לעשותה
מערב שבת אינה דוחה את השבת . מילה שאי איפשר
לעשותה מערב שבת דוחה את השבת . אמר רב יהוד'
אמר רב הלכה כר' עקיבה . ומניין למילה גופה שדוחה
את השבת . אר"י יוחנן אמ' קרא וביום השמיני ימול בשר
ערלתו . ביום ואפילו בשבת : והילכ' כר' יוחנן . עושין
כל צרכי מילה מוהלין ופורעין ומוצצין ונותנין עליה
אספלנית וכמון . לא שחק כמון מבערב לועס בשיניו
ונותן . וביום טוב שוחק כדרכו . לא טרף יין ושמן נותן
זה לעצמו וזה לעצמו . אין עושין לו חלוק לכתחילה .

אבל כורך עליה סמרטוט לא התקין מערב שבת כורך
על אצבעו ומביא ואפי' מחצר אחר' אמ' רבה האי אשיא
דלא מאיץ סכנה היא ומעברינן ליה מחמין חמין בשבת
לחולה ולקטן בין להשקותו בין להברותו. אין אומר
לו כמתין עד שיבריא אלא מחמין לו מיד להברותו ולמולו
בשבת רבי אלעזר בן עזריה אמר מרחיצין את הקטן
בין לפני מילה ובין לאחר מילה בין הרחצ' כל גופו ובין
הרחצת מילה בין בחמין שהוחמו בשבת ובין בחמין
שהוחמו מערב שבת והיכא דאישתפיך חמימי' ואיברור
שמתכיה לבתר דאימהיל עבדינן בשבת משום סכנה
והיכא דאייתי איזמל מעלי שבת ואינשיב או איפגים
מקמי מילה שרי למימר לגוי לשבותיה או לאיתויי איזמיל
אחריכא כההוא ינוקא דאישתפיך חמימיה. ימול בשר
ערלתו. תנו רבנן ערלתו ודאי דוחה את השבת ולא
הספק דוחה את השבת ערלתו ודאי דוחה את השבת
ולא אנדרוגינוס דכולהו לא מהלינן להו בשבת והנולד
כשהוא מהול לא צריך להטיף ממנו דם ברית רב אדא
בר אהבה איתליד ליה ינוקא אהדריה אתליסר מהולאי
שוויה כרות שפכה אמ' תיתי לי דעברי אדרב למימרא
דהילכתא אינו צריך להטיף ממנו דם ברית וגוי אסור
למימהל דאיתמר מנין למילה בגוי שהיא פסולה דרא
בר פפא אמר משמיה דרב ואתה את בריתי תשמור ור'
יוחנן אמ' המול ימול קרי בי' המל ימול ומאי ביניהו איכא
ביניהו אשה לרב כיון דלית' בברית לא מהלא לר' יוחנן
כיון דישראל אפילו ערלין כמוהלין דמו אשה נמי בכלל
ישראל היא ומהלא והיכא דליכא גברא יהודאה למימהל
ואיכא איתתא דידעא למימהל מהלא איתתא ושפיר דמי
וקיימא לן רב ורבי יוחנן הילכתא כרבי יוחנן בן שבעה
חדשים מחללין עליו השבת בן שמנה לא ואפילו שהא
תשעה ועשרי' יו' נפל שהא שלשים יו' באדם אינו נפל בן
שמונה הרי הוא כאבן ואסור לטלטל בשבת אבל אמו
שוחה עליו ומניקתו מפני הסכנה ובן שמונה דאמרינן
אסור לטלטלו היכא דאינסיב איתתא ומת בעל אינמי
פירים ולא קירב לגבה דלא איכא לספוקי דאיתליד ל
לשבעה אינמי לתשעה אבל ודאי מיסמך עילוי טבילה
למימר דהדרת מן כרפסקא ולא חזייא דם איעברא והאי
בן שמנה הוא הכי לא תימא דאיכא דמיעברא וחזייא
ואיכא למימר דהאי בן תשעה הוא והיכא דפסקה כמה
יומי ולא איעברא והדר מיעברא דאיכא למימר דהאי
בן שבעה הוא ומחללין עליה שבתא דהא אמר אם חי
הוא חי הוא ואי לא כמחתך בבשר הוא. ולענין אחולי

שבתא מספיקא מחללינן דהא קאמ' כל ספק נפשות
להקל והילכך לא משכחת לה אלא בבתולה דאינסיבה
ומת בעלה בההוא יומא או בההוא ירחא ובן שמנ' ודאי
דלא איבעיל אלא חד יומ' וקא מכייא מיניה הרי הוא כאבן
ואסור לטלטלו בשב' אבל אמו שוחה עליו ומניקתו מפני
הסכנה ברי' דרב דימי בר יוסף איתליד לי' ינוקא שכיב
בגו תלתין יומין הוה קא מתאביל עליה אמר ליה אבוה
בידוכייתא קא בעית למיכל אמר ליה קים ליה בגויה ש
שכלו לו חדשיו והיכא דמיקלע חד בשבא ותרי בשבא
יומי טבי דריש שתא מעכבינן לי' עד תלתא יומי בשבת"
כדתנן קטן נימול לתשעה לעשרה לאחד עשר לשנים
עשר לא פחות ולא יותר כיצד כדרכו לשמנה נולד בין
השמשות נימול לתשעה בי' השמשו' של ערב שבת נימול
לעשרה יום טוב שחל להיות באחד בשבת נימול לאחד
עשר שני ימים טובים של ראש השנה נימול לשנים עשר
קטן החולה אין מוהלין עד שיבריא. אמר שמואל
קטן המסורבל בבשר רואי' אותו כל זמן שמתקשה ואינו
נראה מהול צריך ואם לאו אין צריך למולו וכן הלכה.
מעוברת שאינה יכולה להלך בידוע שהוציא עובר
את ראשו לפרוזדור מערב שבת משנפתח הקבר אלא
מוהלין אותו מערב שבת אמר רבה קטן בריא מחמין
לו חמין להברותו ולמולו בשבת אמר רבה הכל אבל
מילה חולין הן אחד קטן ואחד בריא ואחד קטן חולה
מחמין לו חמין להברותו ולמולו בשבת מל ולא פרע כאלו
לא מל וכן הוא אומר בעת ההיא אמר ה' אל יהושע כו'
עד שנית זו פריעת מילה אמר ליה הקב"ה תני מהליכהו
כי היכי דמהליכהו משה במצרים דלא נתנה פריע' מילה
לאברהם אבינו אלא למשה במצרים דאי ס"ד דפריעה
ניתנה ליהושע אם כן ניכתב קרא שוב מול ולישתוק אלא
להכי אמר קרא שנית שנית למצרים. ואלו הן ציצין
המעכבין את המילה בשר החופה את העטרה ואינו
אוכל בתרומה ומילה שלא בזמנה לא דחיא שבת ויו' טוב
ואלו ספק זימניה הוא ספק לאו זימני' הוא היכי דמי דאי
איתליד בין השמשות דמעלי שבתא לא מהלינן ליה ב
בשבתא. ולא מיבעיא מילה דדחייא שבת אלא אפילו
פריעה נמי דחייה שבתא ומנלן דפריעת מילה דחייא
שבת שנאמ' בעת ההיא אמר ה' ליהושע מקיש סוף מילה
לתחילת מילה מה מילה דחיה שבת אף סוף מילה דחייה
שבת. והיכא דמטא זימניה דינוקא ואיחלש ואחזותיה
איסתא מעכבין ליה עד דמיתפח שפיר ולבתר דשבקה
ליה איסתא מעכבי' ליה שבעה יומי אחרינא עד דבארי
דתנ"ר

דתנ״ר קטן חולה אין מולין אותו עד שיבריא ואמר שמואל
הלכתו חמה נותנין שבעה ימים להברותו מעת לעת·
תנו רבנן כל זמן שהוא עוסק במילה חוזר על ציצין
המעכבין את המילה ועל ציצין שאין מעכבין פירש מן
המילה· ציצין המעכבין דאי לא שקיל להו דמי כמאן
דעביד חבורה בשבתא ובר מילקא הוא· וציצין
שאין מעכבין איכו כותל וכד מהליכן מהליכן ביממא·
אבל בליליא לא דכתיב ביום השמיני ביום אין בלילה
לא ואפילו מילה שלא בזמנה דתניא ביום השמיני אין לי
אלא מי שנימול לשמיני שהוא נימול ביום· מנין לרבות
לנימול לתשעה לעשרה לאחד עשר לשנים עשר ושאר
הנימולין שלא בזמנן שאינן נימולין אלא ביום ואלו ינוקא
מקמי דנמהל איתליד ליה כינעא בעורלתי׳ דכד מהלין
ליה מפסיק כינעיה מהלין ליה ואע״ג דמפסיק כינעיה
ואי הדר עטיף בישרא עילוי מהילותיה ומיחזיה כמאן
דלא מהיל וצריך למימהל ליה זימנא אחריתי ואיתליד
מינעא על בשרא דעטיף על מהילותיה לא מהליכן משום
דלא נעקר איסורא דאורייתא וכן הלכה ובר ישר׳ דאית
ליה שפחה וילדה ברא מיחייב למימהליה בתמניא יומי
כישראל שנ׳ ובן ח׳ ימים וגו׳ ותנ״ר יש יליד בית שנימול לא׳
ויש יליד ב׳ שנימול לאחד יש מקנת כסף שנימול לא׳ ויש
מקנת כסף שנימול לאחד כיצד לקח שפחה ועוברה
עמו זהו מקנת כסף הנימול לשמונה· לקח שפחה
ונתעברה אצלו זהו מקנת כסף הנימול לאחד רב חמא
אמר הטבילה וילדה זהו שנימול לשמונה ילדה ואחר כך
הטבילה זהו הנימול לאחד· ותנא קמא לא שני ליה בין
ילדה ואחר כך הטבילה ובין הטבילה ואחר כך ילדה
אף על גב דאין אמו טמאה לידה נימול לשמונה בשלמא
לרב חמא משכחת ליה יליד בית כדקתני מקנת כסף
שנימול לשמונה כגון שלקח שפחה וולדה עמה מקנת
כסף שנימול לאחד כמי כגון שלקח זה שפחה וזה וולדה
אלא לתנא קמא יליד בית דנימול לאחד היכי משכח׳ לה
אמר רבי ירמיה כגון שלקח שפחה לעובריה דלא קניא
ליה לישראל ולמאן דאמר קנין פירות כקנין הגוף דמי
מאי איכא למימר אמר רב משרשיא כגון שלקח שפחה
על מנת שלא להטבילה· וגר אף על גב דאימהל
בארמיותיה צריך להטיף ממנו דם ברית ועד דמיתפח
לא מטבליכן ליה וכד מטביל צריך למיזל בתריה תלתא
ואמרין ליה כי היכי דאמרי ליה מעיקרא וג׳ זזיין ליה מן
מזייה ושקליכן ליה מן טופריה דידיה ודכרעיה וצריכין
למיחזייה כד טבל מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על

הטבילה וכן עבד משוחרר ועבדא ואמתא דזבנין יתיה
מן גוים מעיקרא אתו תלתא ואמרון להון מצו׳ דמחייב
בהו עבד ומהילין להון ואמתא אתייא איתתא ועיילת
בהדה לבי טבילה וכד סלקא מברכא וכל חייבי טבילה
ברישא טובלין והדר מברכי׳ דתנן טבל ועלה בעלייתו
אומר אשר קדשנו במצותיו וצונו על הטבילה וכל דבר
שחוצץ בטבילה חוצץ בגר ובעבד משוחרר ובנדה׳ גר
שטבל לשם קירויו ושפחה שטבלה לשום נידותה לא ע
עלתה להון טבילה ולעולם אינו גר עד שימול ויטבול·
ואין מטבילין את הגר בלילה· גרים מעידין זה לזה
וכשרים לא שנא אחין מן האב לא שנא אחין מן האם
מאי טעמא גר׳ שנתגייר כקטן דמי· אחד גר שנתגייר
לשם אשה ואחד אשה שנתגיירה לשם אים והמתגייר
לשום שולחן מלכים ולשם עבדי שלמה· ואחד גירי
חלומות ואחד גירי אריות ואח׳ גירי מרדכי ואסתר כולן
גרין הן· גר דן את חבירו דברי תורה ואם היתה
אמו מישרא׳ דן אפילו בר ישראל ולענין חליצה עד שיהא
אמו מישראל· גר שמל ולא טבל או טבל ולא מל הרי
הוא כגוי לכל דבר ועושה יין נסך ואפילו קטן בן יומו
עושה יין נסך והילכתא מטבילין את הגר בשבת ואין
מטבילין אותו בלילה ואין מטבילין אותו אלא בשלשה
תלמידי חכמי׳ מאי טעמא משפט כת׳ בהו גר בין בארץ
בין בחוצה לארץ צריך להביא ראיה דאטבלוה בג׳
הגיורת שנתגייר׳ בניה עמה לא חולצין ולא מייבמי׳ ואין
חייבין משום אשת אח מאי טעמא גר שנתגייר כקטן
דמי· היתה הורתן שלא בקדושה ולידתן בקדושה לא
חולצין ולא מייבמין אבל חייבין משום אשת אח היתה
הורתן ולידתן בקדושה הרי הן כישראל לכל דבר תנו
רבנן ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים במה דברי׳
אמורי׳ שלא קיבלה עליה אבל אם קיבלה עליה מטבילה
ומותר מיד רבי שמעון בר אלעזר אומר אף על פי שלא
קיבלה עליה כופה ומטבילה לשום עבדו׳ חוזר ומטבילה
לשום חירות ומותר בה מיד אמרי הלכה כרבי שמעון
בן אלעזר דבעי עבד ב׳ טבילו׳ אחת משו׳ עבדות ואחת
כד משתחרר ומתגייר· תנו רבנן גר שבא להתגייר
אומ׳ לו מה ראית שבאת להתגייר אי אתה יודע שישרא׳
בזמן הזה דווים דחופים ומטורפים אם אמר
יודע אני שכן הוא מקבלין אותן ומודיעין אותו מקצת
מצות קלות וחמורות ומודיעין אותן עונש לקט שכחה
ופיאה ומעשר עני ומודיעין אותן עונשן של עבירו׳ ואומ׳
לו הוי יודע שעד שלא באתה לידי מידה זו אכלת חלב

ואי אתה עונש כרת חיללת שבת אי אתה עונש סקילה עכשיו שבאתה לתידה זו אכלת חלב אתה עונש כרת חיללת שבת אתה עונש סקילה. וכשם שמודיעין אותו עונשן של עבירות כך מודיעין אותו שכרן של מצות.

ואומ' לו אין העולם הבא צפון אלא עבור הצדיקים וישראל בזמן הזה אינן יכולין לקבל רוב הטובה ולא רוב הפורענות ואין מרבין עליו ואין מדקדקין אחריו קיבל מולין אותו מיד נשתיירו בו ציצין המעכבין את המילה חוזרין ומולין אותו פעם שנייה נתרפא מטבילין אותו מיד ושני תלמידי חכמים עומדים עליו ומודיעין לו קצת מצות קלות ומקצת חמורות טבל ועלה הרי הוא כישראל לכל דבר. לא ניתנה פריעה לאברהם אבינו אף על גב דפרע מילתו כדאמרי' בבראשית רבה שכמו כן קיים ככל התורה כולה. וקשיא לרבי אי לא נצטווה משה לפרוע זהו תימא היאך ילפינן מיהושע והא אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה ואם תאמ' נצטוו ולא עשו אם כן ערלים היו במדבר כולם והיאך הקריבו עבודות ואכלו קדשי' למאן דאמר נאסר להם בשר תאוה ושלמים ושמא יש לומר בסוף ארבעים נצטווה משה. אינמי פריעה לא מעכבא והאי דקאמר אף סוף מילה מעכבת היינו ציצין המעכבין עיקר מילה לגבי ציצין המעכבין את המילה משמע דאברהם לא נצטווה על כן. ולקמן אמרינן המל ימול. ותירץ רבינו תם דהתם קאמר בציצין המעכבין את המילה. וביהושע מיירי בציצין המעכבין את הפריעה. איבעי' תימ' טועין היו פרשי ממעשה העגל ואינו נראה לר' שהרי לא תלו את בני י ישראל מאחר שלא נשבה להם רוח צפונית. ובשנה ראשונה עשו העגל ובשנייה פסח וכיון שנולדו באותה שנה ערלים היו איך עשו פסח ועוד דאמרינן במדרש בגנותן של ישראל סיפר הכתוב שלא עשו במדבר אלא אותו פסח בלבד שהטעם מפני שמילת זכרים ועבדים מעכבת והיינו גנותן שמחמת נזיפותן לא יכלו למול ולעשות פסח ואם ממעש' העגל היו נזופין ובשנה שנייה איך עשו פסח ועוד שמצינו שנתרצה הכתוב על מעשה העגל בנתינת לוחות אחרונות ואומר סלחתי כדבריך וציוה לעשות משכן ולהשרות שכינתו ביניהן ונראה לר' דנזופין היו מתרגלים דהוו בשנה שנייה מיהו על טעם המדרש קשה מדוע נמנעין מפסח בעבור כן מוכיח ד' דערלות שלא בזמנה לא מעכבא לגבי פסח ואפי' לאחר שמונה כל זמן שלא חלצתו חמה אינה מעכבת אביו מ מפסח והכא נמי כיון שלא נשבה להם רוח צפונית הוו כאנס ואינה מעכבת לא נשבה להם רוח צפונית והא דאמ' בעלמא רוח צפוני' מנשבת עם כל הרוחו' שאילמלי כן אין העולם מתקיים אפילו שעה אחת יש לומר דענני הכבוד עליהם לבל יזיקום שאר רוחות אינמי שעה אחת לאו דוקא: עד כאן מצאתי בספר יראים:

הלכות ביקור חולים

תניא ביקור חולים אין לו שיעור סבר רב יוסף למימ' אי' לו שיעור למתן שכרו אמר ליה אביי וכל מצות יש שיעור למתן שכרן והתנן הוי זהיר במצו' קלה כחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות. אלא אמר אביי אפילו גדול אצל קטן רבא אמר אפילו מאה פעמי' ביום אמר רבי אחא בר חנינא כל המבקר את החולה נוטל אחד מששים בצערו אמר לי אביי אם כן ליעלו שיתין ולוקמיה אמר ליה כעישורייתא דבי רבי ובבי גילו דתניא רבי אומ' בת הניזונת מן האחין נוטלת עישור נכסים. אמרו לו לדבריך מי שיש לו עשר בנות ובן אין לו לבן במקום בנות כלום. אמר להם ראשונה נוטלת עישור נכסים שנייה במה ששיירה ושלישית מן המשתייר וכן כולם וחוזרות וחולקות בשוה. רב חלבו חלש נפק רב כהנא אכריז רב חלבו באיש ליכ' דאתי אמר להו לא כך היה מעשה בתלמיד אחד מתלמידי ר' עקיבא שחלה ולא נכנסו חכמים לבקרו ונכנס רבי עקיבא לבקרו ובשביל שכיבדו וריבצו לפניו חיה אמר לו רבי החייתני. יצא רבי עקיבא ודרש כל מי שאינו מבקר את החולה כאלו שופך דמים. כי אתא רב דימי אומר כל המבקר את החולה גורם לו שיחיה וכל שאינו מבקרו גורם עליו שימות מאי גרמא. אלא אימא כל המבקר את החולה מבקש עליו רחמים שיחיה. וכל שאין מבקרו מבקש עליו רחמים שימות ס"ד אלא אימא כל שאינו מבקר אין מבקש עליו רחמים לא שיחיה ולא שימות רבא כי הוה חליש יומא קמא הוה אמר ליה לשמעיה טרוק גלי ליכא דלידע דלא ליתרע מזליה למחר אמר ליה פוק אכריז בשוקא דרחים לי ליבעי עליי רחמי דסני לי ליחדי לי דכתיב בנפול אויבך אל תשמח ו ובהכשלו אל יגל לבך וגומ'. אמר יהודה כל המבקר את החולה ניצול מדינה של גיהנם שנאמר אשרי משכיל אל דל וגומ' ואין לך דל אלא חולה שנאמר מדלת יבצעני אינמי מהאי קרא מדוע אתה ככה דל בן המלך ואין

רעה

רעה אלא גיהנם · שנאמר כל פעל ה' למענהו וגם רשע
ליום רעה ואם ביקרו מה שכרו בעולם הזה ה' ישמרהו
ויחייהו וגו' ישמרהו מיצר הרע ויחייהו מייסורין ויאושר
בארץ שיהו הכל מתכבדין בו ואל תתנהו בנפש איביו
שיזדמנו לו ריעים כנעמן שרפאו צרעתו ולא יזדמנו ריעי'
כרחבעם שחלקו מלכותו · אמר רב שישא בריה דרב
אידי לא ליסעוד איניש קצירא לא בתלת שעי קמייתא ולא
בתלת שעי בתרייתא דיומא כי היכי דלא ליסח דעתיה
מרחמי · תלת קמייתא רויחא דעתיה · תלת בתרייתא
תקיף חולשיה · אמר רבי כל המבקש רחמים על
חבירו לא יזכיר את שמו שנאמר אל נא רפא נא לה ·

אמר רבי אסי מנין שהקדוש ברוך הוא זן את החולה
שנאמר ה' יסעדנו על ערש דוי · ואמר רבי אסי אמר
רב מנין שהשכינה שרויה במיטתו של חולה שנאמר ה'
יסעדנו על דוי תניא נמי הכי הנכנס לבקר את החולה
לא ישב על גבי מיטה ועל גבי ספסל אלא מתעטף ויושב
על גבי קרקע מפני שהשכינה שרויה למעלה ממיטתו
של חולה · אמר רבי אלכסנדרי אמר רבי חייא בר
אבא אין החולה עומד מחוליו אלא אם כן מוחלין לו על
כל עוונותיו · שנאמר הסולח לכל עוונכי הרופא לכל
תחלואייכי רב המנונא אמר חוזר לימי עלומיו שנאמר
רוטפש בשרו מנוער ישב לימי עלומיו · אמר רב יוסף
לומר משכח תלמודו · רב יוסף חלש איעקר תלמודיה
אהדריה אביי קמיה ובכל דוכתא היינו דאמר רב יוסף
לא שמיע לי הא שמעתא רבי הוה גמיר תליסרי הילכתא
אגמרא לרבי חייא שבע מינייהו · חלש רבי אהדר רבי
חייא קמיה הנך דאגמריה הוה ההוא כובס דהוה שמע
ליה לרבי כד הוה גריס להו אזל רבי חייא גמריניהו קמי'
ואתא אהדרינהו קמיה דרבי וכד הוה חזי ליה ר' לההוא
כובס אמר ליה אתה עשית אותי ואת חייא ואויה עשה
אותי · אמר רבי אלכסנדרי אמר רבי חייא בר אבא
גדול הנס שנעשה לחולה יותר מן הנס שנעשה לחנניא
מישאל ועזריה דאלו התם אש של הדיוט והכל יכולין ל
לכבותה ואלו של חולה אש של שמים מי יוכל לכבותה ·

אמר רבי אלכסנדרי אמר רבי חייא בר אבין כיון
שהגיע קיצו של אדם הכל מושלים בו שנאמר והיה כל
מוצאי יהרגני רב אמר מהאי קרא למשפטיך עמדו היום
רבא בר רב שילא אמרי ליה שכיב האי גברא מגובהא
יומא חד הוה קא רכיב גורדונא זוטרא זוטא פירוש עייר
בן אתונות ואזיל מטא תירותא גשר איסתייט שהייה ש
שכיב קרי אנפשיה למשפטך עמדו · אמר שמואל אין

מבקרין אלא למי שחלצתו חמה · לאפוקי מאי לאפוקי
הא דתניא רבי יוסי בר פטרס אומר משום ר' אלעזר אין
מבקרין לא חולי מעים ולא חולי העין ולא מיחוש ראש
בשלמא חולי מעים משום כיסופא אלא חולי העי' ומיחוש
ראש מאי טעמא משום דרב יהודה דאמר רב דיבורא
קשי לעינא ומעלי לאישתא · אמר רבא האי אישתא
אי לאו דפרוונקא דמלאך המות היא מעלייא כחיזרא ד
דדיקלא חד לתלתין יומין כתירייקי לגופא · רב נחמן
בר יצחק אמר לא היא ולא תירייקה · אמר רב בר
יוחנן אמר יחיאל פרסן יפה לחולה לרפותו · מאי פרסן
אמר ר' יוחנן חילפא דשערי עתיקתא אמר אביי ובעיין
בישולא כבישרא דתורא · אמר רבי יוחנן אין מבקרין
אותו ואין מזכירין שמו מאי טעמא מפני שהוא כמעיין
הנובע · ואמר רבי אלעזר למה נקרא שמו בורדס
מפני שהוא כמעין הנובע · רב יהודה חלש עלו לגבי'
רב חנא בגדתאה ורבנן חזיוה דאיזלי ליה עלמא אמר
ליה בריך רחמנא דיהבך לך ולא דמך בעפרא · אמר
ליה פטרתון מן אודויי והא לא אודי לא נריכה דענה א
אמן בתרייהו והילכתא דענה אמן בתרייהו · אמר רבא
אמר רב סחורה אמר רב הונא אם ראה אדם שייסורין
באין עליו יפשפש במעשיו · שנאמר נחפשה דרכינו
ונחקורה פישפש ולא מצא יתלה בביטול תורה · תלה
ולא מצא הן ייסורין של אהבה · ואמר רבא אמר רב
סחורה אמר רב הונא כל שהקדוש ברוך הוא חפץ בו מ
מדכאהו בייסורין שנאמר וה' חפץ דכאו החלי · יכול
אפילו לא קיבלן מאהבה תלמוד לומר אם תשים אשם
בנפשו מה אשם לדעת אף ייסורין לדעת אם קיבלן מה
שכרו יראה זרע ויאריך ימים ולא עוד אלא שתלמודו מ
מתקיים בידו שנאמר וחפץ ה' בידו יצלח · רבי ירמיה
חלש על לגביה ההוא אסיא לאסוייה חזא קרא שבקיה
ונפק אמר מלאך מותא אית ליה לדין בביתיה ואנא א
איעול לאסאה יתיה לא קשיא הא ברכיני הא באשוני ·

רבא בר עולא אמר הא בקרא גופיה הא בגויה
דקרא · דאמר רב יהודה לוליבא דקרא כי סליקא
לליבא דכיתנא בכותחא ודבר זה אסור לאומרו בפני
עם הארץ · אמר ליה רבי חייא בריה וכן אמר ליה רב
הונא לרבא בריה לא תיפלוט מידעם
קמיה רבא לבר מן קרא
ודייסא שהן
דומין לפתילה של אבר ואפילו קמיה שבור מלכא
שבור ׃

ענין תענית

יום תענית שי״ז בתמוז אין מדלגין
ויחל משה כשאר כל התעניות
אלא קורין כל מעם׳ העג״ל לפי
שבו ביום שנשתברו הלוחות דתנן חמשה דברים אירעו
לאבותינו בי״ז בתמוז וחמשה בט׳ באב. בי״ז בתמוז
נשתברו הלוחות ובטל התמיד והובקעה העיר. ושרף
אפיסטומוס את התורה והעמיד צלם בהיכל. בט׳ באב
נגזרה גזירה על אבותינו שלא יכנסו לארץ וחרב הבית
בראשונה ובשנייה. ונלכדה ביתר ונחרשה העיר.
וקבלה בידינו מאבותינו שאסור לטעום. מצאתי שטעימ׳
זו לא לבלוע היא אלא לטעימת התבשיל בחיך ואחר כן
רוקקו. וצריך להיזהר שלא יבלוע כלל ואין להתיר
מטעמת אלא לאדם שידע להיזהר בכך יש אומר ביחיד
שקיבל עליו תענית. אבל בתענית ציבור לא התירו.
אבל יש שמתירין אפי׳ בתענית ציבור.

ענין ט׳ באב

תנו רבנן ערב תשעה באב לא יאכל
אדם ב׳ תבשילי׳ לא יאכל בשר ולא
ישתה יין. אמר רב יהודה אמר
שמואל לא שנו אלא בסעודה המפסקת בה אבל בסעודה
שאין מפסיק בה מותר. ואמר רב יהודה אמר שמוא׳ לא
שנו אלא מו׳ שעות ולמעלה. אבל מו׳ שעות ולמטה מותר.
שאילה זו אבל רבינו מר שלום גאון יעקב אדרת
ישראל ויהודה. אימתי קובעין סעודת ערב ט׳ באב
המפסיק בה. דאיכא ביננא אינשי דאמר׳ דמיבעי לן
למיקבעה בתר צלותא דמנחה כי האי גוונא דערב יום
הכיפורים. ואיכא אינשי דאמר דמיבעי לן למיקבעה
קודם צלותא דמנחה. יליף מרנא לעבדוהי. ששאלתם
אבלינו כך הדין. שסעודה זו אינה דומה לסעודת ערב
יום הכיפורים שבסעודת ערב יום כיפור שאמ״ רבותי׳
מתוודה אדם קודם אכילה ושתייה שמא תיטרף דעתו
בסעודה משום דשכיחי שכרות. ואפי׳ עני שבישראל
המתפרנס מיסב על שולחנו מלא ואוכל כמה תבשילין
ושותה יין משום דהיא סעודת שמחה לפיכ׳ מתפלל קודם
אכילה דכד רווי איניש כפשיה אסיר לצלויי דאמר שכור
אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועיבה. אבל סעודת
ערב ט׳ באב לא יאכל אד׳ ב׳ תבשילין לא יאכל בשר ולא
ישתה יין משום דהיא סעודת אבילות ואפילו עשיר ם
שבעשירים אסור אלמא לא שכיח שכרות לפיכך לא ח
חיישינן למיקבע׳ בתר צלותא דלא חיישינן משום טירוף
הדעת דכל יש׳ אכיל׳ ליביה דכל חד וחד נקיט פת חריבה
בידיה ושותה קיתון של מים ואזלינן לבי כנישתא וקא
מצליין והא דאמר רבנן דחייב להפסיק מאכלו מבעוד
יום בערב יום כיפור לא גזרו רבנן למיקבעה בתר ב
צלותא אלא טרם יבוא שמש וכן הילכ׳. משנכנס אב
ממעטין בשמחה באירוסין ובנישואין. שבת שחל ט׳
באב להיות בתוכה אסורין לספר ולכבס. אמ׳ רב נחמן
לא שנו אלא לכבס וללבוש. אבל לכבס ולהניח מותר.
ורב ששת אמר אפי׳ לכבס ולהניח אסור. מתיב רב
המנונא ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת. אמר רב
אשי אמר ר׳ יוחנן מי שאין לו אלא חלוק אחד מותר לכבס
וללבוש. אר״ בנימין בר יפת אפילו לכבס ולהניח
לאחר ט׳ באב אסור. מיתיבי שבת שחל להיות ט׳ באב
להיות בתוכה אסור לכבס כל השבת. הא כיצד חל
להיות בא׳ בשבת מותר לכבס כל השבת. בשני ובג׳
ובד׳ ובה׳ לפניו אסור ולאחריו מותר. חל להיו׳ בו׳ בשבת
יכבס בחמישי מפני כבוד השבת. אם לא כיבס בחמישי
מכבס בערב שבת מן המנח׳ ולמעלה אסור לכבס מר״ח
אב ועד תענית דקיימא לן הילכ׳ כר׳ מאיר. תניא ר׳ שמוא׳
אומר ט׳ באב שחל להיות בשבת וכן ערב ט׳ באב שחל
להיות בשבת אוכל ושותה כל צורכו ומעלה על שולחנו
אפילו כסעודת שלמה בשעתו. תניא אידך ערב ט׳ באב
לא יאכל אדם שני תבשילין ולא יאכל בשר ולא ישתה יין.
אבל אוכל הוא בשר מליח ושותה יין מגיתו. בשר מליח
עד כמה. אמר רב כהנא אמר שמואל כל זמן שהוא
כשלמים. ויין מגיתו עד כמה כל זמן שהוא תוסס.
תר״ יין תוסס אין בו משום גילוי. וכמה תסיסתו ג׳ ימים.
תר״ כל מצוות שנוהגות באבל נוהגות בט׳ באב ואסור
באכילה ובשתייה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המיטה
ואסור לקרות בתור׳ בנביאים בכתובי׳ במשנה בהלכות
בתלמוד משום פיקודי ה׳ ישרים משמחי לב. אבל קורא
באיוב ובקינות ובירמיה. ותינוקו׳ שלבית רבן בטילין.
תר״ מקום שנהגו לעשו׳ מלאכה בט״ באב עושין.
מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין. רבן גמליאל אומ״
כל העושה מלאכה בט׳ באב כאילו עושה מלאכה ביום
הכיפורים וכל האוכל ושותה בט׳ באב כאילו אוכל ושותה
ביום הכיפורים. ואפי׳ עוברות ומיניקות אינן שותות
מים עד הערב. ואם רוצה אדם לילך לקבל פני אביו
ופני

ומפני רבו . או לילך לדבר מצוה מותר לעבור את המים
עד צוארו ובלבד שלא יוציא מתחת חלוקו שלא יראה
ערום כאדם שרוחץ ואפי' להושיט אצבעו קטנה במים
אסור . אבל שורה סדין במים מערב לרחוץ ידיו . ואין
צריך לשוחטה כערב יום הכיפורים וזה הפרש בין ט'
באב ליום הכיפורים ומט' שעות ולמעלה קורין בנחמות
ומוחטין . וכל המתאבל באבלה של ירושלם זוכה ורואה
בנחמת' שנאמ' שמחו את ירושלם וגילו בה כל אוהביה
שישו אתה משוש כל המתאבלי' עלי' . בט' באב ערבית
ושחרית ומנחה מתפללין י"ח בענינו של יום ואומ' ענינו
בין גואל לרופא ככל תענית ובבונה ירושלם אומ' רחם
ה' אלהינו כולו . וט' באב שחל להיות במוצאי שבת אין
אומר ויהי נועם אלא קדים ויושבין לארץ . ואומר איכה
ושאר קינות . ולאחר קינות אומר ובא לציון . ואין אומר
ואני זאת בריתי אלא ואתה קדוש וכל קידושא . ולמה אין
אומ' ואני זאת בריתי בט' באב משום שאמרו קינות . ואי
איפשר לומר ואני זאת בריתי דאיכא בסיפא לא ימושו
מפיך לפיכ' מדלגין אותו ואומ' קידוש' פסוק' וכן הילכת'
וכן מנהג בב' ישיבות . וכן בשחרית ט' באב בקידושא
דסידרא אין אומר ואני זאת בריתי . ודקאמ' בט' באב
אסור להושיט אפי' אצבע קטנה במים . אבל אם היו
ידיו מלוכלכות רוחץ כדרכו ואינו חושש . ואסור בנעילת
הסנדל ואם ברעתו לצאת לדרך מותר לנעול . בא מן
הדרך אל יכנס נעול לעיר אלא חולץ ונכנס ואסור באכילה
ובשתייה . והחולה אוכל בשר ושותה יין . ובט' באב אין
מנהג להניח תפילין משום שנאמ' בהן פאר וכן הילכת' .
ובמנחה קורין ויחל משה בדילוג כשאר תעניות ואומ'
ענינו ונופל על פניו . ושאלתם ט' באב שחל במוצאי
שבת מבדיל במוצאי ט' באב שהו' ערב יום שיני בשבת
שהרי לא טעם כלום וכך מבדיל במוצאי ט' באב כמו
שמבדיל במוצאי יום טוב וכן ראינו מרבותינו שעושין
כן . מנוסח' אחרינא . אומר במגנצא קדים בט'
באב לאחר שקרא שלישי המפטיר בתורה ביוצר .
ובחזירתו מניח ספר תור' לארון ומתחיל בקינו' ואחרכן
ובא לציון ואתה קדוש ובליל ט' באב כשחל במוצאי
שבת לא הבדילו כלום כי אם הבדלה בחונן הדעת .
אבל במוצאי ט' באב הבדילו על הכוס בלבד בלא ב
בשמים ובלא מאורות . אבל ר"ם היה נוהג בט' באב
שחל להיות במוצאי שבת היה מברך בורא מאורי האש
בלילה אע"פ שאין מבדילין למוצאי יום טוב ראשון .
למוצאי שבת אי' מבדילין שכבר אכלו ושתו מבעוד יום.

ומיד כשמחשיך אחר התענית ואין יכול להבדיל לפי
שאינו יכול לטעום ואין מבדילין אלא על הכוס . ואם
תאמר למה הוא מותר במלאכה כגון הבערה ובישול
דמותרת בט' באב כגון שהבדיל בתפילה אבל בשמים
אינו צריך לברך . ושאלתי מר' משה בר' יקותיאל ואימתי
יברך על המאור ועל הבשמים בליל ט' באב כשאין מ
מבדילין על הכוס . והשיב איפשר לברך על שתיהם
במוצאי שבת אע"פ שחכמי' אמר צריך לסדרן על הכוס
בשעת הדחק שאני . ט' באב שחל להיות במוצאי שבת
אע"פ שחכמי' אמר צריך לסדרן על הכוס בשעת הדחק
שאני . ט' באב שחל להיות במוצאי שבת או בשבת
רבי' הגדול ר' יצחק ברבי יהודה זצ"ל בין מנחה למעריב
בסעודה המפסקת בוצע על שתי ככרות ומיסב על ה
השולחן כשאר שבתות והולך נעול לבית הכנסת מפני
כבוד השבת . וכשאומ' ברכו חולץ ויושב לארץ . ומר"ח
ועד תענית לא היה אוכל בשר . אבל הר"ם משה ברבי
יקותיאל נוהג באושפירא ומקובל מאביו כי בסעודה
המפסקת אין מברך על שתי ככרות ואין אומר כתמינו .
ולא רצה והחליצנו . כי אם מיסב על השולחן . ואמר לי
רבינו סעדיה ג' שבועות שמי"ז בתמוז עד ט' באב הן ר
רמוזים בדניאל שהתענה ג' שבועים וצריך להתענות
מבשר . ואומר במגנצא ענינו ט' באב שחרית . כך
שמענו שבבבל אומ' בט' באב בישיב' וכך מצא בתלמוד
ירושלמי . אמר מר הכי נשי דידן דלא שתו חמרא מי"ז
בתמוז עד ט' באב . וכך נוהגים הגאונים שבלותיר
שלא לאכל בשר ולא לשתות יין משנכנס אב עד ט' באב
וערב ט' באב פת במלח ומים . ויש שמקדימין מי"ז
בתמוז לנהוג כן . והגאון רבינו יצחק שמעתי עליו
שהוא אוכל ערב ט' באב ביצה אחת דרך אבילות .
כשחל ט' באב להיו' בשבת במוצאי שבת מסיימין קדיש
כולו ומתחילין בקינות ואין אומר ויהי נועם . אבל
מתחילין בואתה קדוש וכולו . ולעולם בט' באב לא
נופלין בתחנונים לא ביוצר ולא במעריב מפני שקרוי
מועד שנ' קרא עלי מועד . אבל אומ' ענינו ולאחר שקורין
בספר תורה אומר קדיש כמו בשני ובחמישי . ומפטירין
אסף אסיפם ומכניסין ספר תור' לארון וקורין על מגדל
עץ כמו שאר ימים . ומתחילין בקינות ואחר
כך תהילה ואין אומר למנצח אלא ובא לציון ואת' קדוש
וכולו . ואין אומר ואני זאת בריתי לא ביום ולא בלילה .
ולא אמרו צדקתך במנחה בשבת בשחל ט' באב להיות
בא' בשבת והתפללו ענינו ביוצר ומנחה ואמרו כחס

בבונה ירושלים במנחה בלבד · ובשאר ימות השנה שאינו מוצאי שבת בליל ט' באב בין בערבית בין ב בשחרית אומר ובא לציון ואתה קדוש ואין אומ' ואני זאת בריתי לא ביום ולא בלילה · ושבת שלחזון ישעיהו לא החליפו כסות אלא כתונת לבדה לבשו · אבל ר' יוסף ויתר העם החליפו חלוקים · ושמעתי שהיה רבי' משולם נוהג כל ימיו שלא לאכל בשר במוצאי ט' באב : ועוד יש בני אדם שמתענין שני ימים תשיעי ועשירי יום ולילה בלי פיסוק · ויש שמתענין עד בוקר ובלילה אין אוכלין כי מצאו ראייה בירושלמי · ושמעתי על ר' יצחק ברבי משה שלא היה רוחץ מי"ז בתמוז עד ט' באב · וזו מנהג ראיתי באושפירא בשבת שחל להיו' בט' באב או בערב ט' באב בסעודה המפסקת אינם אוכלין בשר כל עיקר כי אם ביצים ופירות ויושבין על השולחן מפני כבוד ש שבת · אבל בשאר ימות החול אפילו ביצים אינם אוכלין הפרושי' כי אם לחם צר ומים לחץ ויושב כאבל בין תנור לכירים · ונוהגים לומר צדקתך במנחה והיה פליאה בעיניי שעשו כך ואין להרהר אחריהם כי כולו מחמרי' · וכשבאים לבית הכנסת הרוצה להחמיר נכנס יחף לבית הכנסת וקצת הרבנים המשמרים מפני כבוד שבת נ נכנסים במנעליהם ושליח ציבור יורד יחף לעולם לומר ברכו משום טירוף תפילה · ושאר כל העם חולצין לאחר ברכו שאין מקבלין אבילות משום כבוד שבת ו וכשמתפללין מקדישין בשילוש קדיש לאחר תפילתם ואינם אומר' ויהי נועם אבל מתחילין איכה ישבה בדד לאלתר כאבילים ולאחר השלמת איכה אומר ואת' קדוש במוצאי שבת לפי שבמוצאי שבת אפילו לא חל ט' באב להיות בתוכה אין אומר ובא לציון אלא ואתה קדוש וגם עתה כמו כך · אבל אם חל בשאר ימות החול אומר בלילה ובא לציון כמו שאומר במוגנצא · אבל רבינו ר' אליקי' חולק ואומ' שצריך לומ' ובא לציון בליל ט' באב בין בחול בין במוצאי שבת משום דלאחר קינות צריך לבקש להביא משיח בימינו במהר' להוציאנו מאבילות · ולאחר סדר קדוש' אינם משלימין קדיש תתקבל צלותהון אבל קודם קינות משלימין · וכן בשחרית כמו כן לאחר קינות אינם משלימין קדיש וטעמו שלדבר גם כי אזעק ואשווע שתם תפילתי · שסתם באותו היום תפילתינו מרוב אבילות שנאמר אל תאיצו לנחמני · ואינם נופלין לתחינה · ואין אומר אל ארך אפים אפי' בחמישי בשבת ומקדישין בבוקר לאחר קריאת ספר תורה לפי שאין לך כל דיבור שבתורה שאין בו שם המפורש מה שאין אנו

יודעים לפיכך צריך להקדים לאותו השם · ולפי שאין יכול להקדים עכשיו לאלתר כבשאר מוצאי שבת שלאלתר לאחר חזרת ספר תור' מקדישין בלא שום פיסוק בכתיי' לא תחילה ולא שום דבר כשעומדי' להתפלל אבל עכשיו שאין אומרין קדיש אלא לאחר הקינו' וסדר קדושה להכי אומר קדושה לאחר פסוקין לאלתר · ולאחר סיום קינות בשחרית אומר ובא לציון ולא למנצח · משום דקרוי' מועד · ואני זאת בריתי כמו כן אין אומר לפי שאינו אומר בתחנונים כי אסיבאותו היום קינות ומסתבר לא ימושו מפיך קינות לכך אין אומר · ולערב אין נופלין ומתפללין עננו ונחם ה' אלהינו · ומבדילין על הכוס המבדיל ולא יותר בבית הכנסת · ויחיד צריך לומר בט' באב עננו בשומע תפילה וציבור בין גואל לרופא דלא גרע ט' באב משאר תעניות · והמפטיר בתשעה באב צרי' לברך לפניה ולאחריה מאי טעמ' כיון דתקינו רבנן לאפטורי כדאמ' אביי האידנא נהוג למימ' כי תוליד בנים ומפטירין אסף אסיפם לא מצאנו הפטורות בלא ברכ' לפיכ' צרי' לברך לפניה ולאחריה · וכן כל תענית · ושאלתם מקום שמתענין בכוס הרביעי ובכוס החמישי ובכוס השביעי ובכוס העשירי במה קורין במנחה. כך מנהג בישיבה ולפני נשיא כשיושבין לפניו ראשי ישיבות וחכמי שתי ישיבות בתעניות שלאחר שבת של רגל וכן בכל, תענית בין קבועין ובין שגוזרין בית דין וכן בתענית פורים בין שחל להיות בשני ובחמישי ובין שחל להיות בשאר ימים בין בשחרית בין במנח' קורין ויחל משה חוץ מט' באב שלשחרית קורין בכי תוליד ובמנחה בויחל משה · ושאלתי אני יקר אם צריך להזכיר עננו בתפילת ערבית בליל ראשון כשקיבלו ה התענית · והשיבוני אינו צריך לפי שאינו קרוי תענית אלא לן בתענית ועדיין לא לן · ושליח ציבור בליל ט' באב אינו מגביה קולו אפי' במוצאי שבת כשחל ט' באב להיות בא' בשבת או בשבת · ולמחר אינן מגביהין קול לומר פסוק' כי אם בלחש כאבילים · אבל יש מן הרבנים שחולקין בדבר שמצריכין לומר לאחר תפילה בשחרית למנצח ואמר תתקבל צלותהון · וטעם שלהם שעיקר אבילות אינו נוהג אלא בלילה שנ' קומי רוני בלילה ולא יותר · ולמחר קצת היום ככולו · רבי משולם אין מזמן בשבת בליל תשעה באב אלא בדד ישב ו ומברך לעצמו וכן נוהג רבינו יצחק ·

אלו שאילות ששאלתי אני יקר בן רבינו קלונימוס מרותא נ"ע מהיכן חייב אדם לימנע מלרחוץ קודם תשעה

באב

באב אם קודם ראש חודש או בראש חודש עצמו שנאמ'
חגה חדשה ושבתה אבל קודם ראש חודש צריך לרחוץ
בו ביום ועוד אם יזדמן אבל לבר מינן שישלימו לו שלשי'
יום אפילו יום אחד או שני ימים או לאחר ראש חודש ל
לאלתר באותה שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה
אם מותר לרחוץ בזמנו או אם יש לו להמתין עד לאחר
תשעה באב והשיב אם יזדמן לו סוף דבר לאחר ראש
חודש לאלתר אסור לרחוץ עד שיעבור תשעה באב שאין
לך אבילות גדול מזה שנחרב בית אלקינו . ודמיא לן
כדאמרי רבנן במסכת תעניות לגבי אבל תכפוהו א
אבליו זה אחר זה אם הכביד שערו מיקל בתער ומכבס
כסותו במים אלמא בחמין אסור הכא נמי כדתכפוהו
אבליו דמי ואסור ברחיצה עד תשעה באב ועוד שאלתי
אם יזדמן לאשה נדה לרחוץ מטומאתה קודם תשעה
באב אם מותרת ברחיצה ואם לאו והשיב לגבי נדה
שיזדמן לה לרחוץ קודם תשעה באב מטומאתה מותרת
לרחוץ על ידי פושרין וליטהר במי מקוה אם יזדמן לה
נמי מותרת לרחוץ שהיא מתעסק' לטהר עצמה לבעלה
משום פרייה ורבייה היקלו לה כי ההיא דאמרו חכמים
גדולה פרייה ורבייה לפני הקב"ה מבכייתו של בי' המקדש
שנאמר חודש יהיו בלבנון שנים חדשי' בביתו ועו' שאינו
אסור בתשמיש אלא בתשעה באב בלבד אבל קודם
ט' באב מותר . ועוד שאלתי איך מנהג ברבותינו
שברומי לנהוג בשבת שחל תשעה באב בתוכה או ב
באחד בשבת אם אוכלין בשב' בשר בסעודה המפסקת
ושותין יין ואם צריך לשנות משולחנו ולישב כשאר ימות
השנה או לאו והשיב והורה אם חל בשבת או באחד ב
בשבת מתירין הגאונים לאכול בשר בסעודה המפסקת
וגם לשתות יין משו' עונג שבת ואין צריך לשנות שולחנו
בשבת ובלבד שיש לו לישב בדאגה ובדאבת נפש שלא
לנהוג בשמחה כדאמרינן במסכת תענית תשעה באב
שחל להיות בשבת אוכל על שולחנו אפי' כסעודת שלמה
ומיירי בסעודה המפסקת שאם תאמר בסעודת שבת
מיירי שאוכלין קודם שש שעות מה צריך לומר כן ויהא
אפי' חל להיות ערב תשעה באב בחול בסעוד' המפסקת
בה לא יאכל בשר ולא ישתה יין אלא מו' שעות ולמט' ומו'
ולמעלה שרי למיכל בישרא וכל שכן בשב' לא לא שנא
אבל אני יקר מצאתי בהלכות גדולות בפירוש שחייב
להפסיק לסעודת תשעה באב משש שעו' ולמעלה בשבת
שלא יאכל בשר ולא ישתה יין מכל מקום קודם שש שעות
מותר אבל בשר מלוח ויין מגיתו כל היו' מות' והמחמיר

יחמיר מה שירצה . ועוד שאלתי אם צריך לומר ובא
לציון בתשעה באב למנחה קוד' קריאת התורה כשאר
שבתות בתפילת מנחה אם אומ' ואני זאת בריתי והשיב
בליל תשעה באב לאחר קינות צריך לומר ובא לציון
ואתה קדוש וגם בשחרית כמו כן צריך לומר ובא לציון
ואתה קדוש אבל לא ואני זאת בריתי משום שנאמר לא
ימושו מפיך ואותו יום אסור לקרות בתורה והילכך לא
צריך לומר אבל אמרו כן מנהג ברומי שמנחה של ע
ערב תשעה באב קודם קריאת ספר תורה צריך למ
לומר ובא לציון וגם ואני זאת ברומי כשאר שבתות ב
במנחה לפי שיש לומר בתפילה נחם ה' אלקינו את אבילי
ציון להכי אמרינן ואני זאת בריתי ועוד לפי שלא אמרו
ואני זאת לא בערבית ולא בשחרית לכך נוהגים ברומא
לומר במנחה כמו בשבתות שלא אמרוהו לא בשחרית
ולא במוסף ועוד אומר כן נוהגים ברומא שליח
ציבור המתפלל במוצאי שבת בתפילת ערבית כשחל
תשעה באב בשבת או באחד בשבת צריך לחלוץ את
בתי שוקין מעל רגליו ולהניח מנעלי' מעל הרגל ברגל
אחת את חברותיו לאלתר . לבר מינן שאם יארע אבל
בתשעה באב כן ראיתי נוהגין באושפירא שאין נכנס
בלילה בבית הכנסת עד למחר ולמחר נכנס ויושב עם
הקהל עד שמשלימין הקינות ובט"ו נופלין בתחנונים
וכן נוהגין לפי שבטלה מגילת תענית וכן הורה הר"
שלמה בר' שמשון בר' אליקים שאומרים ובא לציון לאחר
קינות בין במוצאי שבת וכן בשאר ימות השנה בערב
תשעה באב וגם למחר אינו אומרים ואני זאת בריתי
אפילו בשחרית ועכינו צריך לומר שחרית וערבית ואין
אוכלין בשר ערב תשעה באב כשחל להיות בשבת ב
בסעודה המפסקת שמעתי שאומרים במגנ"צא
עכינו בתשעה באב בשחרית וערבית כך שמענו ש
שבבבל אומ' סליחות בתשעה באב בישיבה וכן נמצא
בתלמוד ירושלמי את' מר הכי כשי דירן דלא שתו חמרא
משבעה עשר בתמוז ועד תשעה באב ורוב הגאונים
שבלותיר נוהגין שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין ת
משנכנס אב ממעטין בשמחה וערב תשעה באב פת
במלח ומים ויש מי שמקדימין משבעה עשר בתמוז
לנהוג כך . והגאון רבי יצחק שמעתי עליו שהוא אוכל
ביצה אחת ערב תשעה באב דרך אבילות . שמעתי
על החבר רבי שמואל שעמד מאבילותו בערב יום טוב
מבעוד יום והלך בבית הכנסת ולא התפללו מנח' אצלו
בבית האבל כמו שעשה כל השבת כולה וטעם הדבר

ה ב

מפי אביתר הגאון מפני שיו' טוב מפסיק ומבטל גזירת שבעה וגזירת שלשים וכשם שמבטל גזירת שלשים ויכול לרחוץ ולהסתפר ערב יום טוב כך מבטל גזירת שבעה ועמד מאבילותו מבעוד יום . ונהגו בשבת שמתפללין מנחה ומעריב ובבוקר הולך האבל לבית הכנסת תשעה באב שחל להיות במוצאי שבת מברך בורא מאורי האש אע"פ שאין מבדילין עד לאחר התעני' למוצאי יום ראשון ובמוצאי שבת אין מבדילין · שהרי כבר אכלו ושתו מבעוד יום ומיד כשהחשיך חל התענית ואינו יכול להבדיל לפי שאינו יכול לטעום ואין מבדילין אלא על הכוס ואם תאמר למה הוא מותר הבערה וביטול דמותרת בתשעה באב כגון שהבדילו בתפילה בכיו ובכי ביתו בפרשת אלה הדברים כתי' איכה אשא לבדי על כן מפטירין בישעיה שכת' בו איכה היתה לזונה .

אלו הן סימני ההפטרות מי"ז בתמוז עד סוף החומש · דש"ח · כ"וע · אר"ק שד"ש · דברי ירמיהו · שמעו דבר ה' בי' יעקב · חזון ישעיהו · נחמו נחמו עמי · ותאמר ציון · עניה סוערה · אנכי אנכי הוא מנחמכם · רני עקרה · קומי אורי · שובה ישראל · דרשו ה' בהמצאו שוש אשיש · ובשבת שבין ראש השנה ליום הכיפורים מפטירין דרשו ה' בהמצאו ואם יש שבת בין יו' הכיפורים לסוכות מפטירין להאזינו שוש אשיש · ויש שמפטירין וידבר דוד עד מגדול ישועת מלכו שירה לשירה .
ושמפטירין שובה ישראל כולו עד ופושעים יכשלו בם מתחיל ספר יואל ומפטירין עד לא יבושו עמי לעולם .
לכך אנו עושין מן הפטרות הללו סימן לפי שאנו אין מ משנין אותן מסדרן וכמו שאנו א[illegible]ם אותן בשנה זו כך אומרים בכל שנה ושנה שלשה הפטרות הראשונות שהן אומרים דברי תוכיחה אומרים אותן מי"ז בתמוז עד תשעה באב שיש ביניהן שלשה שבתות לעולם .
והאחרונות שכולן נחמה אומרים אותן מתשעה באב עד יום הכיפורים כן דרך מנחמין לנחם מעט מעט .
האומ' לנחרב נחמה יותר מדאי כגון לחזר על הפתחים למחר אתה מלך אינו מאמין שנאמר ולא שמעו אל משה מקוצר רוח וגומ' לפיכך תחילה נחמו נחמו ותאמר ציון כלומר אף על פי שנחרבת אל תאמרי נעזבתי ואחר כך עניי' סוערה לפיכך הקדימוה לאנכי אנכי הוא מנחמכם מאחר שניחמה הקב"ה בחסדיו שוב אינו קורא לה לא נוחמה ועד עכשיו ניחומה כביאים מכאן ואילך הוא מ מנחמה ואחר שקיבלה תנחומין פסק לה כמה טובות וגדולה רני עקרה קומי אורי · שוש אשיש . ותגל נפשי בישעיה . ויקהל ואלה פקודי אשה כי תזריע וזאת תהיה אחרי מות וקדושים תהיו בהר סיני ואם בחוקותי ראשי המטות ואלה מסעי . אלו עשר פרשיות לעולם כופלין בשנים פשוטות בחסירין וכסדרן ושלימין לבד כשיבא ראש השנה בחמישי ומרחשון וכסליו שלימין ש שתים הראשונות ויקהל ואלה פקודי אין כופלין אבל השאר כופלין . ובשנים מעוברות אין כופלין אלו הפרשיות זולתי שתי אחרונות אלו ראשי המטות ואלה מסעי לבדם וכשיבא ראש השנה ביום חמישי אפילו אלו שתי פרשיות אין כופלין כי אם השנים כסדרן או ח חסירין . וכשיבא הפסח בחמישי כופלים זאת חוקת התורה עם וירא בלק . וכשיבא אותו ראש השנה שעומדין שם בשני או בשלישי חולקין אתם נצבים ל לשני שבתות וסימן על גב"י חרשו חורשים הי"וד יתירה וסימניך אחר פת בג"ג המלך פת לשון פתות אות' פתים וכשיבא בשב' או בחמישי אין חולקין אותה וסימן והיה זה שלום והכל תלוי באלו הסימנים · פקוד ופסח · מנו ועברו · צומו וצלו · קומו ותקעו :

זהו סדר פרשיות כמו שפירש רבינו שלמה זצ"ל :

הקורא קללות שבתורת כהנים אינו מפסיק בהם אלא אחד קורא כולן מה טעם לפי שאין מ מברכין על הפורענות . אבל כשהוא מתחיל מתחיל בפסוק שלפניהם . וכשהוא מסיים מסיים בפסוק שלאחריהם ואמר אביי לא שנו אלא קללות שבתורת כהנים אבל במשנה תורה פוסק מה טעם הללו בלשון רבים אמורות ומשה מפי הגבורה אמרן · והללו בלשון בלשון יחיד אמורות ומשה מפי עצמו אמרן ועכשיו נהגו העם שלא להפסיק גם במשנה תורה . כל פרשיות של תורה נ"א זולתי האזינו וזאת הברכ' ושבתות שנה פשוטה מ"ה משבת בראשית ועד ראש השנה ויש פעמים שהם מ"ז שבתות בשנה פשוט' זולתי תשרי שלא יתחשב בהן אלא אחד בסופן שנקרא בו שבת בראשית ושנת עיבור שבתות נ"ט לא פחו' זולתי תשרי לא נחשוב ממנו אלא אחד כמו שאמרנו וזולתי שבתות של מועדות ולפיכך נצטרך לכפול כדי שיגעו לנו סימנין פקד ופסח מנו ועברו · צומו וצלו קומו ותקעו · כדי שתיכלה שנה וקללותיה

וקללותיה. כל פרשיות שבתורה כ"ב עם האזינו וזאת הברכה ואין אנו קורין מהן בשבתות פשוטות זולתי כ"א כי האזינו וזאת הברכה אחר ראש השנה ניקרין וסימן פרשיות שנקראין מאחר סוכות ועד ראש השנה כ"ה ט"ז

משבת שלפני מרחשון ועד הפסח עשרים וחמשה פרשיות ומשבת שלאחר הפסח עד שבת שלפני שבועות תשעה פרשיות. ומשבת שלאחר שבועות עד שבת שלאחר תשעה באב עשר פרשיות. ומשבת נחמו שהוא אחר תשעה באב עד שבת שלפני ראש השנה ש שבע פרשיות וזהו פירוש כ"ה ט"ז. אבל השבתות סימן אחר יש להן וזהו פ"ש פכ"ר השכ"ה פע"ו עצ"ט עו"ח צת"ז. וזהו פי' פ"ש פכ"ר פ' פשוטה ש סוכות הרי פ"ש מסוכות לפסח בשנה פשוטה ארבע ועשרים שבתות הרי פ"ש פכ"ר. השכ"ה. ה אם יבא סוכות יום חמישי ויהיו מרחשון וכסליו שלימין הרי ה"ש ויהיו שבתות כ"ה וזהו פי' השכ"ה ולא נצטרך לכפול אותה שנה קוד' הפסח כי יהיו חמשה ועשרים פרשיות בחמשה ועשרים שבתות פירוש פע"ו פסח עצרת ומפסח לעצרת שש שבתות. ופרשיות תשעה לפיכך צריכה לכפול שלשה פרשיות. אשה כי תזריע עם זאת תהיה תורת המצורע. אחרי מות עם קדושים תהיו. בהר סיני עם בחוקותי וזהו פירוש פע"ו עצ"ט עו"ח צת"ז. ע עצרת. צ צום נחמו

ט תשעה שבתות מעצרת עד נחמו תשעה שבתות ועשרה פרשיות לכך נכפול פעם אחת בשנה זאת חוקת התורה עם וירא בלק זולתי אם יבא עצרת ערב שבת יהיו שמונה שבתות וצריכה לכפול מעצרת ועד ט' באב זאת חוקת עם וירא בלק ראשי המטות עם אלה מסעי זהו פירוש עו"ח עצרת יום ו ח שבתות. צת"ז צ צום תשעה באב. ת תקיעה מאחר תשעה באב עד תקיעה שהוא ראש השנה שבע שבתות ושבע פרשיות ולפיכך לא נכפול כלל מתשעה באב ועד ראש השנה. ולעולם לא נשנה בשנה פשוטה אבל בשנה מעוברת סימן. וזהו ע"ש פכ"ח ג"ש כ"ט הכ"ט פע"ו עצ"ט עו"ח צת"ז.

וזהו פירוש ע"ש ע עיבור ש סוכות בשנה מעוברת מסוכות לפסח כ"ח שבתות רק אם יבא סוכות יום שלישי ויהיו מרחשון וכסליו שלימין יהיו תשעה ועשרים שבתות ולא נצטרך לכפול או אם יהיה סוכות יום חמישי בין שלימין ובין חסירי' תשעה ועשרים שבתו' הן ופי' השאר כראשון. ופרשת האזינו קורין אותה כמו שהיה קורין אות' במקדש וסימן הזי"ו לך כמש שאמרו חכמי' במוספי שבת מה שירה היו אומ' אמר רב חנין בר אבא אמר רב כדרך שחולקין אותה כך חולקין אותה בבית הכנסת. וכן אמר רב פלטי ראש ישיבה הזי"ו לך. ה האזינו עד זכור ימות עולם ומן זכור ימות עולם עד ירכיבהו. ומן ירכיבהו עד וירא ה' וינאץ ומן וירא ה' עד לו חכמו. ומן לו חכמו עד כי אשא אל שמים ידי ומן כי אשא אל שמים ידי עד סוף השירה. כך הוא הזי"ו לך. ששה הקמות בבית הכנסת והשביעי קורא מסוף השירה מן ויבא עד סוף השירה הרי הזי"ו לך.

סימן המועדות ומסורת שלהם

לעולם לא זב"ר פור. ולא בד"ו פסח לעולם. ולא גה"ז עצרת. ולא אד"ו ראש השנה וסוכה וסימנך ופסוקין שיבאו מהן אך אשר יאכל מכל נפש הוא לבדו יעשה לכם. לא גה"ז עצרת ויהי חורב על הגזה לבדה לא אד"ו ראש השנה וסימנם ואכוה אותם אל אד"ו הראש בכשפייה המקום. לא אג"ו יום הכיפורים וסימן אגורה באהלך עולמים. לא זב"ר פור וסימן זבדני אלקים אותי זבד טוב. לעולם שיני לפסח ראשון לעצרת.

שיני לעצרת ראשון לראש השנה וסוכה כי לעולם יום ראש הוא יום סוכה. וסימנם את"ב"ש ג"ר ד"ק ה"ן. א ראשון לפסח יום תשעה באב הרי את"ב. שיני לפסח ראשון לשבועות הרי ב"ש. ג"ר שלישי לפסח ראשון לראש השנה הרי ג"ר. ד"ק רביעי לפסח אחרית סוכה שמנהגינו לומר קבצינו. ה"ן חמישי לפסח צום כיפור וצום גדליה. ראשון לפסח הוא תשעה באב וסימן השביעיני במרורים הרוני לענה. לעולם קורין פרשת אתם נצבים קודם ר"ה אבל כשיבא ר"ה או בב' או בג' בשבת נחלוק אותה עד וילך אבל אם יבא יום חמישי או שבת לא נחלוק אותה. וסימנך ב"ג חולקין אם יבא ראש השנה ביום שיני או ביום שלישי חולקין פרש' אתם נצבים עד וילך באחד בשבת ומוילך עד סוף הפרשה באחד בשבת. לעולם קורין פרשת צו את אהרן קודם הפסח ופרשת וידבר ראש הספר קודם עצרת.

ופרשת ואתחנן אחר תשעה באב בנחמו ופרשת אתם נצבים קודם ר"ה. וסימניהון פקד ופסח מנו ועצרו צומו וכלו קומו ותקעו. וזהו שאמרו חכמים רבי שמעון בר' אלעזר או' עזרא תיקן להם לישרא' שיהו קורין קללות שבתורת כהנים קודם עצרת ושבמשנה תורה קודם ר"ה מה טעם כדי שתכלה שנה וקללותיה. שאף עצרת ראש

השנה לאילן שכך שנינו ובעשרת על פירות האילן וכל
הסימנים הללו אין משתנים לעולם ממקומם לבד שקד
ופסח ולא אחר לפי שזה נוהג בשנה פשוטה ואינו נוהג
בשנה מעוברת · שבשנה פשוטה אם נמשכו הפרשיות
שיהא פסח לפני קריאת בו את אהרן אנו קורין שני ס
סדרי' בשבת אחת כגון ויקחו לי תרומה עם ואתה תצוה
או ויקהל עם אלה פקודי ופעמים ארבעתם הראשונות
וגם האחרונות . אבל בשנה מעוברת קורין הפרשיות
אחת אחת בלבד בכל שבת ושבת ובפרשת אחרי מות
רגיל להיות פסח במעוברת או בזאת תהיה · אלו הן
הפרשיות הנכפלות כדי לעמוד על הסימנין שאמרנו ל
לעצרת ולתשעה באב ולראש השנה בזמן שהן פרשיות
יתירות על השבתות אשה כי תזריע וזאת תהיה תורת
המצורע אחרי מות קדושים תהיו · בהר סיני עם אם
בחוקותי ראשי המטות עם אלה מסעי ואם ירצה קודם
מכפיל זאת חוקת עם וירא בלק · ולעולם אתם נצבים
קודם ר"ה ואם יבא ראש השנה בשני בשבת או בשלישי
ויש לו שני שבתות עד חג הסוכו' ואין לנו אלא פרש' אחת
בלבד האזינו · היאך עושין מקדימין ומחלקין אתם
נצבים לשנים וקורין אותה עד וילך משה ולאחר ראש
השנה קורין מוילך עד סוף ובשבת אחרת של אחר יום
הכיפורים קורין האזינו וסימן ב"ג חולקין · במסכת
סופרים דרים האי קרא מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקוץ
בתוכחתו מכאן שאין פוסקין באלות הברית שכשהוא
פוסק בהן נראה כמואס וקץ בהן מאינו לקרות מוסר
ותוכחות והנקרא הוא בהול אל תמאס ואל תקוץ אל.
תקוץ אל תעשה תוכחתו קוצץ כלומר שלא תפסיק בהן
ואל תקוץ דרים אל תקוצץ משמע שלא תפסיק מפי ר' ·
ושאלתם על סדר ההפטרות מנאמו ואילך אם יבא
ראש חדש באחד מאותן שבתות מפטירין בשל שבת ור
ור"ח בהשמים כסאי ולשבת אחרת להיכן חוזרין אם
להפטרה שרילגו חוזרי' הואיל ואותן הפרשיות אין מעין
הפרשיות סדורי' אלא מעין נחמות מה לי לאומרה לפרש'
זו או שמא להפטרה של אותה הפרש' חוזרין בעל הסדר
שלאו הואיל שים להו סדר מנ"ע אר"ק שד"ם ואות' הפטר'
שנדחית בשבת וראש חדש מפני השמים כסאי הואיל ו
ונדחית נדחית · ועוד אם יהא חתן מן אלו השבתות
והפטירו לו בשוש אשיש אם חוזרין להפטרה שרילגו כ
כמנאת ההפטרה שוש אשיש יתירה בשבת שלו שיהא
הפטרה קומי אורי לפרשה שלה וזו שוש אשיש ראויה
להיות בפרשתו של חתן הוא נדחת כמנאת הפטר' שוש

אשיש כשבית שוב על סדר שד"ם לפרשה שלה ·
והשיבוני כאן במג"נצא סימן להפטרה נאמו כאמרו
בכל סידורין אם יהיו נישואין בנתיים בשבתות שתים
או שלש אומ' שוש אשיש בכולן ולאחר כך חוזרין במקום
שהניחו ואומר כסידרן ואין מדלגין הסימן אלא כסידורם
אומ' ומה שישתייר מן ההפטרות של סימן מניחין ואומ'
וראיה שלהן ימותו ידחה · וכן הורה רבינו שלמה
מטריים זצ"ל להפטיר הפטרה שדילגו בשבתו של חתן
ואף על פי שים להפטרות הללו סימן אין בכך כלום ה
הואיל ואין באות אלא בשביל נחמות אבל שאר קהילות
נוהגין לומר כן אותה שבת שים בה חתן אומרים שוש
אשיש ואם הוא ראש חודש אומ' הפטרה של ראש חודש
והפטרה שהיתה לומ' באותה שבת ידחה מהכל לגמרי
ואין אומרים אותה שבת אחרת אלא בשבת אומרים מה
שתופסין בוילך משה מפטירין בשובה ישראל : ואין
מנהג כן לגמרי מעולם לומר הפטרות דרשו כלל אלא
ביום תענית במנחה לבד ובשעה שאין חתן בין תשעה
באב עד סוכות ואולקין אתם נצבים לשנים מפטירין
לוילך שוש אשיש · אבל דרשו אין מפטירין כלל בשבת
ובהאזינו בין יום הכיפורים לסוכות מפטירין בוידבר
דוד ומה שאמרת שמעתי מר' שנוהגין לשלם בכל שנ' רני
עקרה ולא מניחין על דבר זה תמיהין כל רבותינו ואומ'
לא שמענו סימן זה מעולם . שאלתי אדר הסמוך
לניסן חל להיות באחד בשבת ואותו אדר שלפני אותו
שבת יש בו פרשת שקלים במה מפטירין אם בבן שבע
או במחר חודש וזו וזו כתובה בתלמוד · והשיבוני
רבותיי שמפטירין בבן שבע · שאלתי ראש חודש
ניסן שחל להיות בשבת ובאותה שבת יש בה פרשת
החודש במה מפטירין אם בהשמים כסאי או בראשון
לחודש וזו וזו כתובה בתלמוד · והשיבוני מפטירין
בראשון באחד לחדש ואין שום אדם שחולק בדבר זה ·
ושאלתי שבתו של חתן אם היתה באחד מארבעה
פרשיות אלו במה מפטירין אם בהפטרה של פרשה זו
או בהפטרה של חתן משום כבודו · והשיבוני שאתי
זאת רבותינו שבוורמשא ואמרו מוטב להפטיר בשל פ
פרשה וכן היה מעשה בימי רבינו הקדוש ר' יצחק לוי
נ"ע והורה של פרשה · וכן כבר היה מעשה והורה בשל
פרשה יפטירו לפי שהפטרה של פרשיות כתובו' בתלמוד
ואלו הפטרת חתן לא מצינו כתובה בתלמוד אלא משום
שמחה בלבד ולא תזוז מינה · ואני מנחם אומר ומה
התדירות אינן דוחות מפני פרשה כגון השמים כסאי
ומחר

ומחר חודש וכ״ש של חתן · בוורמשא אמרו משם ר׳ יצחק
כ״ע שהיה מנהג להפטיר בהפטרה שלסדר פרש׳ ראשונ׳
בכל השנה ולא בהפטרה שלפרשה שנייה לפי שיש בכל
הפטרה ראשונה מעין פרשה ראשונ׳ ומעין פרשה שנייה
כגון כשמן יש בו מעין אשה כי תזריע וזאת תהיה ·
ובשנת העיבור היה שבת הגדול בזאת תהיה והפטירו
רבותינו בארבעה אנשים היו לפי שבאשה כי תזריע לא
יכלו להפטיר בנעמן מפני פרשה שהיתה פרשת החודש
והפטירו לויקהל משה בן שבע שנים · ואלה פקודי
ותשלם כל המלאכה עד מלא כבודו ולא ויעש חירום ·
שאלתי הא דגרסי׳ ר״ח אב שחל להיות בשבת מפטירין
חדשיכם · ומועדיכם · ומפני מה ביטלוה שמפטירין
בהשמים כסאי כשאר שבתות וראשי חדשים · ועוד
הא דגרסי׳ גבי יום טוב שקורין שמחת תורה מפטירין
בויעמד שלמה ומפני מה ביטלוה ומפטירין בויהי אחרי
מות · תשובה גם בכאן כבר שאלו שאילה זו פעמי׳
כמה ותמהו על אלה הפטרות ואין יודעין מי נהג כן ·
אבל יש לומ׳ שבשבת ור״ח אב היו מפטירין חזון ישעיהו
עד חדשיכם ומועדיכם · וכן אמרו רבותינו בכאן שמא
ראשונים נהגו בשביל נחמה להפטיר בה השמים כסאי
הואיל ומשל מקום דאין עיקר אבילות אלא באותו שבוע
בלבד כדברי המיקל הוא · ומפטירין בשבת אחרת
בחזון ישעיהו עד ציון במשפט תיפדה · וכן בסוכות
הואיל כל ימות החג מפטירין בענין היום · ובשמחת
תור׳ משלימין חומש וקורין ענין פטירת משה רבינו לכן
מתחילין בראש יהושע · וענין פטירת משה והעמדת
יהושע במקומו והין ולאו ורפייא בידי׳ · אבל אני כתן
אחיך מצאתי בתשובות ראשי ישיבות ששאלו חכמים
שקורין מאותו ענין בסמוך לו בתעניות ברכות וקללות
מי הסיען כמו שתמצא כת׳ במקום אחר · ויש לומר
מאותו הזמן עצמו הכהיגו אילו הם [illegible]רות בימי אחרונים
סבור ראשי ישיבות דקריאת הפט[illegible] [illegible] אינו לא איסור ולא
היתר ומה שנוהגין נוהגין · וכן אמר אביו האידנא
נהוג עלמא בני תוליד וסמכו חכמים על זה ושלום ·
ואני שמעתי משום רבי׳ יצחק בר׳ יהודה נ״ע כששאלוהו
מפני מה נוהגין להפטיר בויהי אחרי מות משה · והשיב
כיון שכהנו נהגו שמנהג מבטל את ההלכ׳ · ואני מצאתי
בהלכות גדולות שיש שמפטירין בויהי אחרי מות משה ·
ויש שמפטירין ויעמד שלמה · ואם תאמ׳ עולותיכם למה
בטלו ולא הנהיגו בהערבה שמא משום דקיום וערבה
יום דין הגדול והנורא לכך לא הנהיגו להפטיר וערבה ·

ואני מנחם רוא אחרית עמי מחמת וערבה ולקיים מנהג
אבותיהם שהיא תורה ושימשו גדולי דבריהם · ורואה
אני את דבריהם ואומר אני כשחל י״ד בניסן להיו׳ בשבת
שאי איפשר להפטיר אשר לא צויתי ולא עלתה על ליבי
ביום שחיטת פסחים משום דכת׳ במועדו · ואי איפשר
להפטיר גזי כזרך והשליכי ושאי על שפיים קינה בשבת
שהוא ערב הפסח ולהפיל ליבן של עולי רגלים · ומצאתי
סומן לדבר בשבא לידי הספר שלה״ר משולם ההובא מ
מארץ בבל והיו בו בנביאים סימני הפטרות לפרשיות
התורה לכל השנה · וראיתי סימן בו את אהרן גבי וערב׳
לה׳ ולכך ניוונתי לומר הואת שפעמ׳ שמפטירין לכו את
אהרן בעולותיכם ופעמ׳ בערבה · ותנאי בדבר זה אם
פשוטה שנה היא ואלכו את אהרן בשבת הגדול שלפני
הפסח ופטרו בו ערבה · וכל שכן כשחל ערב הפסח
בשבת ואם שנה מעוברת היא ואלכו את אהרן בשאר
שבתו׳ של אדר שיני דשבת הגדול יהא באחרי מות משם
אז יפטירו בעולותי׳ לכו את אהרן אם לא תהא אחת מד׳
פרשיות באותה שבת · ולפי שאין רגילות נוהג בכל
השנה וגם׳ מפני שנת העיבור לפיכך נשכח ונשמט מפני
הסדרנים זה ניהגו תמיד להפטיר בעולותיכם לפי שהנ׳
תדיר · והפטירו בכאן במגנצא ובוורמש׳ בפרש׳ קדושי׳
בהלא כבני כושיים אע״פ שהיא קטנה וכן עשו מעולם
בכאן בכל שנה ושנה לא פחתו ולא הותירו כענין שעושין
בעולותיכם אע״פ שאין התורגמן ולא תשנה ממנהג ק
קהילות · ונמר ר׳ קלונימוס איש רומי שבמקומו אין
מוסיפין בעולותיכם · אבל הלא בני כושיים אין אומר
אות׳ כלל שיש להם הפטרה אחרת במקומו וקרא קדושי׳
בכאן ובוורמשא לאחר הפסח ואחרי מות בשבת הגדול
וכן עשו כבר · וכבר שאלתי על כמו כן והשיבותיך כמו
כן אם חולקין כלל אלה פקודי · שאלתי את פי מורי
ברק על חדשי העיבורים שאנו עושין מליאין כרגרסינ׳
וכך אני נוהגין בגולה משו׳ רבי׳ לעולם אחד מלא ואחד
חסר עד שיודע לך שהוקבע ר״ח בזמנו · דאדר שיני
לעולם חסר כמשפטו · שבט מלא אדר חסר · וכשאנו
עושים שני אדרי׳ הראשון הסמוך לשבט הוא עיבור לשנ׳
שכן אי אתה קורא את המגילה ולא השמעת את השקלי׳
עד אדר השיני דקיימ׳ לן כמאן דאמ׳ מצוו׳ הנוהגו׳ בשיני
אינן נוהגות בראשון · והילכ׳ כרבנן דאמר כמה עיבור
שנה שלשים יום ודינו להיות מלא ואני כדין המולד הרי
ז׳ חצאי יום שהיו עיבורין מדחין הקביעות ממקום ה
המולד · שעל ידי אחד מלא ואחד חסר היו באין כאחת

אבל הן מאחרין הקביעות הרבה לאחר המולד. ועוד על מרחשון וכסליו שהמליאין רבין על החסורין שמעתי אומר שזהו מנהג והילוך שלנו שלשה שלשה מחזורין שבעולם בראשון יש ט' מליאין וה' חסירין ושאר כסדרן. ובשיני לו ח' מליאין וה' חסירין והשאר כסדרן והשלישי כבראשון ט' מלא' וה' חסירין נמצא שהמחזור מרחה הקביעו' לפניו אותן ד' ימים שהמליאין רבין יותר מכנגד החסירים וז' חצאי יום של עיבורים הרי ז' ימים וחצי שהקביעות נדחה ממקום מולדו. ואיך יתכן לעולם שיבואו עוד הקביעות והמולד בו ביום. אתמהא. והשיבני רבי הרי יש לך כנגדן התשב"גין של כל שנה ושנה שלאחר שכלו חדשי השנה באחד מלא ואחד חסר נמשך המולד ונכנס ביומו שלקביעות כדי מיעוט של תשב"גי השנ' פעמ' עד שתי ידותיו של יום פעמ' עד חציו עד שלישו עד רביעו ומאחרין המולד וקודם הקביעות והתשב"גין של מחזור כולן עושין קרוב לז' ימי' הרי איחור זה שלמולד מרחש' וכסליו והעיבורין. ועל ידי כן משווין זה את זה לעולם עד שאין נפרדין זה מזה יותר מזה. תוב שאילו מקמיה. מה ראו לדחות המועדים משום ערבה שלא תארע בשבת ולא הקפידו כמו כך על שופר ולולב. והלא עיקר מצות לולב ביום ראשון כדכתי' קרא. והשאר אינו אלא זכר למקדש. ועוד היכן מצאו בעלי סוד העיבור סמך וסעד בדברי סופרים שהעמידו דבריהם במקום כרת לדחות פסח ושאר מועדים עליה: והרי בדברי חכמים היתה ערבה בשביעי דוחה בשבת כמו לולב בראשון כדמפרש ב' בסוכה. והיכן בה אי הכי שאר יומי נמי לידחו גזירה שמא יעבירנו וגו'. ועוד פרכי' האידנא לידחו לא ידעינן בקיבעא דירחא. הילכך אי איקלע מועד דליבטלו ולא לידחו שבת. ולא מצינו לגמרי לומר לפרכי רבנן לדחות היום ממקומו לא משום לולב בראשון ולא משום ערבה בשביעי כמו שמצינו ביום הכיפורים דעברוה לאלול ו' ודחוהו משום ירקיא ומשום מיתייא. והטעימנו רבותינו על כרחינו אי אפשר שלא נקבע ר"ה בשבת ויבוא גם סוכו' בשבת שאם לא כן לכשיבוא מולד תשרי בחמישי ב"ח ובו ביום אי אפשר לקובעו מפני הדחייה. ולא בששי מפני יום כיפור שיבוא בראשון ולא בשב' לדבריך משום תקנת שופר ולולב. ולא בראשון מפני תקנ' ערבה. ונמצאו דחוי ארבעה ימים. הללו ד' ימי' מה תהא עליהן במה יידחו ובמה ימלאו. הואיל ואי אפשר יש לסמך על זה מוטב לקובעו בשבת וידחה שופר ולולב יום אחד שהרי יש להן תשלומין למחרתם ולא תידחה ערבה ש שלשביעי שאין לה תשלומין. וכדאמרי' התם ערבה בשביעי מאי טעמ' דחיא שבת טפי משאר יומי. ומשנינן כדי לפרסמה שהיא מן התורה. תורה שבעל פה. דעשר נטיעות וערבה וניסוך המים הלכה למשה מסיני. ועל דבר זה סמכו הראשוני' והשגיחו עליה לעשות לה סעד וסייג. כך קיבלתי מפי מורי הקדוש. ומתוך חיבת העיקר נהוגין הטעם אפרשנו עוד ובאר. הקפידו רבותינו מסדרי העיבור לדחות ר"ה משום ערבה ולא דחוהו מחמת עצמן כשהוא בא בשבת ובטל בו שופר ולולב. שאם כן לכשיבוא י"ה בו ביום אי אפשר לקובעו מפני דחיית י"ח. ולא בששי מפני יום כיפור שיבוא בראשון ולא בשבת לדבריך משום שופר ולולב. ולא בראשון משום תקנת ערבה. נמצא דיחוי ג' ימים ויותר. והשתא קדיש ואתי שיהרא תלתא יומי ולא נראה לחכמי' לקרותו ראש חודש אחרי אשר רחק מיום מולדו כל כך. כי ההיא דאמרי' בערכין אין פוחתי' מד' חודשי' מעוברי' לשנה ולא מוסיפין על שמונה משום דקדיש ואתי שיהרא תלתא יומי ותמהי עלמא. לפיכך הואיל ואי אפשר סמכו רבותינו על זה ואמרו מוטב לקובעו בשבת וידחה שופר ולולב שהן מן התורה ולא תדחה ערבה שהיא הלכה למשה מסיני. שהרי בזמן שהמקדש קיים עשו לה חיזוק יותר משלתורה כדאמ' התם ערבה בשביעי מאי טעמא דחייא שבת טפי משאר יומי. ומשנינן כדי לפרסמה שהיא מן התורה. תורה שבעל פה ערבה וניסוך המים הלכה למשה מסיני. ומיהו האידנא לא דחייא שבת כדאמרינן התם לא ידעינן בקיבע' דירחא. הילכי קיבעא דירחא דחינן מקמיה ותו לא מידי.

שמעתי בשם הר"ר יצחק הלבן שהיה אוסר טמון מ מבערב יום הכיפורי' ולאכלו במוצאי יום הכיפורים. ואין לומר משום שביתת כלים היה עושה דהא בית הלל לית להו שביתת רשות ואפי' לבית שמאי אמרינן הת' גיגית כר וקדירה אפקורי מפקר להו. ושמא משום הסכנה דמכין מיום הכיפורים לחול דמצטמק ויפה לו הוא. ואע"ג דשבת מותר זהו הטעם דשבת מכינ' לעצמה כדאמ' בעירובין בפר' בכל מערבין מי סברת בסוף היום קונה עירוב תחילת היום קונה עירוב ושבת מכינה לעצמה וכולו. והא דאמר בפ' קמא דשבת לא תמלא אשה עששיו' תורמוסין וכולו.

עד ויבית

עד ויניח לתוך התנור ערב שבת עם חשיכ׳ · ואם עשה
כן למוצאי שבת אסור בכדי שיעשו וקאמ׳ אפי׳ תימ׳ בית
הלל גזיר׳ שמא יחתה משמע היכ׳ דליכא למיחש לחתויי
כגון טמון היה מותר · כראה דדווקא התם דתחילת
הטמנה לצורך שבת ושבת מכינה לעצמה שם וודאי אי
ליכא למיחש לחתויי שרי · אבל היכא דלצורך חול משים
ברור דכשטמק ביום הכיפורי׳ יכול להיו׳ דאפי׳ בדיעבד
היה אסור דהא ברים פ״ב לא איפשיט אם עבר ואפ׳ מיום
טוב לשבת בלא עירובי תבשילין אם מותר לו לאוכלו ·
איכשר דא שחלקתי בה עם גדולי הדור שהיו אומ׳ כל
שבא בחמין בפ׳ אבית שכשברה כל שבא בחמין מלפני
השבת מדיחין אותו בחמין בשבת חוץ מן המליח הישן
וקוליים האיספנו׳ שהדחתן זו היא גמר מלאכתן · והיו
מפרשין מליח הישן וקוליים האוספנין שכיהן טרית הן ·
ולאו הכין הוא לא מליח הישן בשר מלוח הרבה · ודיקא
כמי שאומר ישן שלא יאכל כלל אם לא ידיחנו בחמין ·
אבל טרית אני אומר שמותר לרחוץ במים קרים בשבת
כל דהו ואכיל ליה · מידי דהוה רחיצת כוסות וקערות
שמותר לעשו׳ כן בשבת שהיו אומר׳ דאסור לאכול טרית
דהיינו טוכ״כא אם לא ירחצנו בערב שבת · והדחתה
של טרית לאו זה גמר מלאכתה שתהא אסור הדחתה
בשבת דכאכל מחמת מלחו · וכדאמרי׳ טרית טרפה
אוכלין אותה הספנין חי מחמת מלחו · וכל שהוא נאכל
מחמת מלחו אין הדחתו גמר מלאכתו · וקוליי׳ האיספנן
דג מלוח הרבה שאינו יכול לאוכלו מחמת מולחו לא אם
כן ידיחנו בחמין · תשובת רבי׳ נתן שהשיב לר׳
מנחם אחיו · מן חולו שלמועד · מהו לשכור גוים
לכתחילה בחולו שלמועד להוליך קורות ועצי בניין מ
ממקום למקום כדי שלא יאבדו מותר לעשות כן ובלבד
שאם יכול לעשות בצינעא יעשה כמו שיכול דתנן מכנים
אדם פירותיו מפני הגנבים ושולה פשתנו מן המשרה
כדי שלא תאבד · ואמר רב יוסף הכהן כשורי עיילינהו
ביממא כולו · ושיער שבמקום הקזת דם כריבדא
דכוסילתא מותר להעבירו בתער בחולו שלמועד אע״פי
שאסור בתגלחת במועד לפי שהקזת דם עיקר פיקוח
נפש הוא · דבר שהנשמה תלוייה בו דכת״כי הדם הוא
הנפש וסכנת נפשו׳ הוא ואפי׳ בשבת שהוא איסור סקילה
דוחה סכנת נפשות שכך אמרו חכמי׳ מניין לפיקוח נפש
שדוחה את השבת · ענה ר׳ אליעזר מקל וחומר ומה
מילה שהיא אחד מאיבריו של אדם דוחה את השבת ·
קל וחומר לפיקוח נפש שדוחה את השבת · ושוב אמרו
חכמי׳ מפקחין פיקוח נפש בשבת והזריז הרי זה משובח
ואינו צריך ליטול רשות מבית דין · כיצד ראה תינוק
שנפל ליס פורש מצודה ומעלהו והזריז הרי זה משובח
ואע״פ שהוא מתכוין לצוד לפי דרכו · ראה תינוק שנפל
לבור עוקר חוליא ומעלהו והזריז הרי זה משובח ואינו
צריך ליטול רשות מבית דין ואע״ג שמתכוין לעשו׳ מעלה
ודרגא ודרך לעלות ולירד בה כל ימות השנה · אם נעל
הדלת בפני התינוק ובוכה שוברה ומוציא את התינוק ·
ואע״ג שהוא מתכוין לפרוק הקרש בפני עצמו שצריך לה
למלאכת החול בשביל פיקוח נפש מותר · ואפי׳ הן ז׳
גוי׳ בחצר ויש׳ אחד ביניהן ופרשו מחצר לחצר אחרת
מאותן עשרה ונפלה דליקה או מפולת בחצר שנייה ש
שהלכה רווחת בתלמוד דכל דפריש מרוב׳ פריש לעניין
פיקוח נפש · אין אומר שגוים פירשו לאותו חצר מפני
שהיו רובם וניצל יש׳ באותה חצר מפני שאחד ישראל
שהיה ביניהם לא מפקחין בספק ולא אזלינן בתר רובא
שכך אמרו חכמים אמר רב יהודה אמ׳ שמואל לא הלכו
בפיקוח נפש אחר הרוב · וכל שכן כאן בחולו שלמועד
שהלכה רווחת היא להעביר שיער מפני הקזת דם ·
ומי שבא וסחורה בידו ליטא וליתן בתוך ביתו
בצינעא בחולו של מועד מותר שאפי׳ בשבת איסור קל
הוא ואין בו סקילה ולא כרת אלא איסור שבות ודינו ב
במלקות מפני שדבר סחורה לאו מלאכה הוא ובמועד
מלאכה אסור לעשות · אבל דבר סחורה דיבור בעלמא
הוא הלכה בצינעא היתר הוא שאפילו מלאכה במקום
שיש פרקמטיא אבוד מותר לעשות כן כמו שאמר חכמי׳
משקין בית השלחין במועד · אמר ר׳ יוסי בר אבין
פרקמטיא האבד מותר · ושוב אמרו חכמים רבינ׳ הוה
מסיק בהו זוזי בבני אקרא דשנותא · אתא לקמיה דרב
אשי אמר ליה מהו למיזל האידנא עלייהו · אמר ל׳ כיון
דכל יומא לא משכחת להו והאידנא הוא דמשכחת להו
פרקמטיא האבד דמי ושפיר דמי ושרי · ואי קשיא לן
דר׳ אבינא דהוה ליה עיסקא בעיא מיניה שיתא אלפי ·
שהייה לבתר ריגלא תבעוה · ב״ב אלפי · התם מידת
חסידות הוא דעבד · מי שהיה במקום שאין השיירות
יוצאות לא ב״פעמ׳ בשנה ומבקש לכתוב איגרות בחולו
שלמועד מותר לו לכתב · מאי טעמא כיון שמבקש
לשגר להן או לצוותן על מלאכתו שיש בו ריוח והפסד או
לעשות תקנה לפרנסת ביתו ואין השיירות יוצאות עד ו׳
חדשים אחרים אין לך הפסד גדול מזה · ומותר · וכך
אמרו חכמי׳ כותב אדם תפילין ומזוזות לאחרי׳ בטובה

דברי ר' מאיר. רבי יהודה אומר מעריס ומוכר את שלו וחוזר וכות' לעצמו. ר' יוסי אומר כותב ומוכר כדרכו כדי פרנסתו. אבל ודאי אין לו צורך כלום ושלום בעולם אל יכתוב. ואפי' רבינו מרדכי זצ"ל התיר לכתו' אגרת אם אדם צריך מותר בחולו שלמועד. אבל לתקן קונטריסי' לכתוב אחר המועד אסור וכן הילכ'.

אילו שאילות ותשובות של רבי' יצחק בר' יהודה זצ"ל.

אם מותר לתקן ולזפת כלים לכתחילה במועד ועוד אם יכול לתקן פרסות סוסים במגרי ברזל. וגם ליתן כלים לגוי לכבס. ואם מתקנין הקריעה במועד על ידי אומן גוי. או שמא נותנין לכתחילה לתופרן לאומן ארמאי. ועוד אם התחיל בלקיטת ענבים ובדריכתן בגת בתוך המועד שאני תמיה על מה דגרסינ' ההוא חברא דהוה ליה וכולו. ותו אבל במחובר לקרקע אפי' כולו אבוד אסור. ושאלתם מה לאגור ולזפות כלים לכתחילה כמו שנוהגין במקומינו לפי שסמכו על דבר האבד ומותר ובלבד שלא יכוון מלאכתו במועד. ושאלתם לתקן פרסות סוסים בחולו שלמועד במגרי ברזל דכי נזדמן לו דרך בחולו שלמועד. יש לומ' כדבר האבד דמיו מותר על ידי אומן גוי לצורך המועד כל הני מותר במקום שנהגו. אבל ליתן לכובס גוי וליתן כלים לגוי לתופרן בתחילה קיבולת הוי ואסיר. ושאלתם אם מותר להתחיל בלקיטת הענבים ודריכת הגת בחולו שלמועד ומסקנא כדבר האבד מותר. מיהא דרב הונא חברו ליה חברא בחולו שלמועד. ומסקנא דהא דתניא במחובר אפי' אבד אסור יחידאה היא. ועוד דרב חברו ליה חברא ואיקפד משום דחבר' דחיטה הוא דלא פסיד. אבל עינבי ודאי פסדי משום דמינחש כחשי כי שביק להו. ועוד כשמתחילין לבצור הכרמים ונותנין רשות ליכנס בהן כל מי שאינו בוצר כרמו ודאי דבר האבד ומותר לבצור ולדורכן בגת. וכן הילכתא.

עניין ראש חודש

ראש חודש שחל להיו' בשב' אין ר' מזכיר של שבת ביעלה ויבוא לפי שיעלה ויבא אינו בא אלא מפני ראש חודש בלבד. והזכרת שבת כבר נאמרה בתוך ז' ברכו' ישמח משה ודמיא להא דאמר רבא יום טוב שחל להיות בשבת שליח ציבור העובר לפני התיב' ערבית אין צרי' להזכיר של יום טוב דכי תקינו רבנן תפילת מגן אבות בדברו לא תקינו אלא בשבתות מפני שלילי שבתות מתפחדין להתעכב בבית הכנסת וחשו חכמי' ליחיד הבא מן ה השדה ולא התפלל עם הציבור שלא יתפלל יחידי בבית הכנסת ויסתכן כדמפרש התם. והתקינו שיהא החזן מתפלל תפילת זו דבין כך ובין כך יתפלל היחיד ולא יתפלל יחידי. נמצא סייוע למורינו נ"ע בתשובו' הגאוני'.

ראש חודש וחולו שלמועד שחלו להיות בשבת בשחרית במנחה ובערבי' מתפלל ז' שלשבת ואומר יעלה ויבוא בעבודה. ושלשבת אומרה ברביעית וכיון שאומרה רביעית בפני עצמ' למה הוצרך להזכיר' שוב בעבודה. ועוד לא מצינו אזכרת שבת או יום הכיפורים או יום טוב כל עיקר בעבודה. אם כן כל שבת ושבת של שאר ימות השנה יזכור של שבת בעבודה אלא שמע' מינה שלשבת בעבודה אינה כל עיקר לא בראשי חדשים ולא בחולו שלמועד ולא בימים טובים. ובשחרית וערבית ובמנחה אומר יעלה ויבוא. ובמוסף אינו אומר יעלה וכן מנהג בשתי ישיבות. נהגו העם לברך לקרוא את ההלל. אבל רבי' תנב"ה לא היה מברך עליו. והא לך תשובתו. ששאלת על היחיד שקורא את ההלל בימים שאינו מ"ח יום אם חובה לברך היחיד וגם ציבור. אם לאו. אני איני מברך עליו לא עם הציבור ולא ביחיד לפי שאין אלא מנהג. ואין מנהג צריך ברכה. כדאמ' גבי ערבה שקיל חביט שקיל חביט ולא בריך קסבר מנהג נביאים הוא לפיכך אינו מברך אקב"ו. אבל אני מברך עליו ב"א אמ"ה המהולל בפי עמו משובח ומפואר בשירי דוד עבדו מלך מהולל בתושבחות. ולאחריו יהללוך כדרכה ולא שמעתי כי לא דיקדקתי מרבותיי. ראש חודש ויום טוב שחלו להיות בשבת אין אומר צדקתך צדק לעולם. וכן אם חל ר"ח להיות ביום ראשון באותו שבת אין אומר צ צדקתך צדק. ובניסן כל שבת ושבת אומר צדק'. ובר"ח אין נופלין לא ערבית ולא שחרית ולא במנחה וכל שכן ביום טוב. וכן בערב יום טוב אין נופלין על פניהן בערבית ובשחרית מה שאין כן בערבי שבתות. ויום של אחר יום טוב אין נופלין על פניהן לא בשחרית ולא במנחה וקורין אותו אסרו חג'. ברכת כהנים אומר אותה בחול בשחרית ולא במנחה ובשבתות ובימים טובי' ובר"ח אומ' אות' בשחרית ובמוסף אבל לא במנחה

משום שכרות. אבל ביום כיפור אומר אותה בשחרית ובמוסף ובנעילה ובמנחה לא אע"ג דליכא שכרות. על שליח ציבור שטעה ולא הזכיר של ר"ח בעבודה ב בתפילת השחר ונזכר בהודאה אר" שחוזר לעבודה.

שאלתי את פי מורי צדק על שם מה אנו עושין שני ימים ר"ח לא השיבני ר' אלא בקצרה שיום שלשים ראוי לעולם להיעשות ראש חודש שאע"פ שעשינוהו מן הישן על ידי החצי יום של חודש הבא שצירפנו על כ"ט יום וחצי של עצמו מכל מקום חציו מן החדש הוא ודרך להיראות בו לבני מערב לבד קורין לו ר"ח ומיהו השיר והמוסף לא היו עושין אלא ביום שני ובו מחשבין את המועדות.

שאילה זו כשאלה לפני ריב"ם זצ"ל. על שני ימים של ר"ח שאנו עושין ומתפללין בשניהם תפילת ר"ח. ואנו קובעין ר"ח מיום שני למנות. ולא יבואו מספק כמו שני ימים טובים של גליות דהתם ראשון עיקר. ושני משום דשלחו מתם הזהרו מנהג אבותיכם בידיכם. ואם כן מה טעם יש בר"ח. והשיב משום דטעמא דר' אלעזר בר' צדוק דאמ' בר"ה שני שאם לא נראה מולד הלבנה בזמנו אין מקדשין אותו שכבר קידשוהו שמים. והכא בר"ח שני קיימ' לן דחודשה של לבנה כ"ט ימים ומחצה. ומחצי יום ואילך הוא מחודש הבא ועתה אין ראוי לחלק היום ולקבוע ר"ח מחצי היום ואילך ואנו משליכין לחודש שעבר. וממחר אנו מונין לחודש הבא. ואם לא נקדש אותו יום ראשון שאנו משליכין לחודש שעבר לא נוכל ל לקדש למחר שכבר קידשוהו שמי' שהרי מאתמול בחצי היום כלה החודש שעבר והתחילו שמים לקדש השני. על כן אנו מקדשי' יום ראשון שאינו ממניי' זה חודש הב'.

פסקו הגאוני' היכא דטעה במנחה בריש ירחא מתפלל ערבית שתים מזכיר אלהינו בראשונה ואינו מזכיר בשנייה כדרך שאמרו במוצאי שבת דמבדיל בראשונה לפי שבתפילה ראשונה הסמוכה לגאולה היא מחוייבת בהבדלה במוצאי שבת ובאלהינו יעלה ויבוא בר"ח והתפילה השנייה היא תשלומין לתפילת המנחה שטעה או נאנס ולא התפלל. וכך פירש מר ורב קלונימוס זצ"ל בתשובות הגאונים. מניין שאומר הלל בראשי חדשים מנינו שרמז דוד מלך ישראל במזמור של תהילי' הללויה הללו אל בקודשו מנינו שנים עשר פעמים הללו כנגד י"ב חדשים ומשמע הללו בקודשו על קידוש החודש הללו א. ולפיכך אנו כופלין כל הנשמה על שנה מעוברת שיש בה י"ג חדשים ועל חודש ב' ימים.

סליק סליק

נטעי נעמנים נטעי שעשועים נטענו פרד"ס רמונים עם כל פרי מגדי' הגדיל גם עשה
פרי מבקשי תבונות יתקבצו ויבאו גדודים לשכון ולהתלונן תחת סעיפי ענפיו ילקטו
מראש אמיר רמוני רוממותיו יטלו נמרתו מפרי פארותיו ובכל אשר יאוו שמה יקחו
חלקם. והפרדס הזה עשה המלך שלמה. הלא ידיו יסדוהו וקרא שמו ספר הפרדס.
יען לקט כמה דברים טובים אלו מאלו כפרדס הנטוע מכמה מיני פירות. וזהו קצור
הפרדס והוי לקוטי בתר לקוטי. ונקוה מהעוזר בלתי נעזר. כי כל הנכנסים
בפרדס זה לא יזיקו ויפגעו רק בשלום יכנסו ויצאו. ויזכו לראות
ולרעו' בפרדס באופן שנכנס בו ר' עקיב' אכי"ר. כה מעתיר
הקטן שבתלמדים חיא מאיר בכהר"ר דוד זצ"ל
המדפי' במצו' ובבית דכי"ש בומבירגי
מאנוו"רשה יצ"ו:

רפואות הגוייה לחכם רבינו יהודה חריזי

שמע מני רפואות הגוייה .
וכפשך תהא עמדה וחיה :
שמור לך פן תהי אוכל מאומה .
ולא תשתה עדי תרעב ותצמא :
באוכלך אל תתאוו מים כאיין .
לבד אם יהיה מזוג ביין :
עדי יתחיל להתעכל מזוכך .
אזיי תרווה במים די רצונך :
ואל תרגיל שתות מים לאין סוף .
הכי תרבה חלאים לך לאין סוף :
בסוף אוכלך תנה ייכך כמשפט .
ולא לרוב ותמצא חן ומפלט :
ואדם אל יהי מתחיל לאכלה .
עדי ייגע בטרם האכילה :
ויעשה לו מלאכה או ייגע .
מעט עצמו ואז יאכל וירגע :
ובבקר מעט ייגע בכל יום .
ויזוע אזיי גופו ויחום :
ואל יאכל עדי יבדוק נקביו .
למען הוא רפואת מעצביו :
ואל ישהא בעת צריך אליהם .
והי צריך אבל יריק כליהם :
ועת אוכלו יהי יושב מקומו .
ויטה על שמאלו בהרומו :
ואל ילך ואל ירכב וייגע .
בסוף אוכלו אבל ישקיט וירגע :
עדי יתחיל להתעכל מזונו .
ואם אין יהי רב עצבונו :
וכל גופו בזאת יביא חלאים .
חזקים מבלי מרפא רופאים :
ואל יישן אכום תכף אכילה .
הכי ירבה לאים מכאוב ומחלה :
ויישן לו בעת שעות שמנה .
ויקיץ בעלות השחר ויפנה :

ועת תאכל בשר עוף עם בהמה .
תסדר מאכליך בחכמה :
בהתחיל לאכלו הקל תחילה .
והכבד באחרית האכילה :
וכל אוכלך אשר בטנך יירפא .
אכול טרם מזוכך כיירפא .
והמאכל אשר בטנך יאמץ .
עזוב עשות ובטנך אל תאמץ :
ימי חום אכול טוב מאכלים .
מאד קרים ואל תרבה בתבלים :
ולא פילפל וחרדל רק מעט קט .
ושב לך תוך מקום הקור למפלט .
והפך זה עשה בימות הגשמים .
אוכלין רק ברוב תבלין וחמים :
ודע כי תמצאה רוב מאכלים .
והם לגוף כבירים וחבלים :
כמו תבשיל אשר שהא בכלים .
ודגים הישנים הגדולים :
ופקועות מאם גם הגבינה .
אשר תהיה מלוחה גם ישנה :
ומאכל הכמיהים רע ובשר .
מאד ישן ומלוח מחוסר .
והיין בניתו מה מאד רע .
לזאת אל תקרבה אליו ותתרע .
ואלה הדברים הם כחיכים .
לגוף אדם והמיתה מאכים :
ואוכל יום ליום דמו ברא̇שו .
הכי יחטא ויתחייב בנפשו :
וכמה כמצאו רוב מאכלים .
והם רעים אבל איכם מכלים .
כגון דגים חדשים הגדולים .
ועזים עם ישנים עם יעלים :
עדשים עם לפתות בו ופולים .
ושומים עם כרובים גם בצלים :

והחלב אשר שהא למחר .
אשר כחלב כגון יום או למחר :
והמצות ולחם השעורים .
וחרדל עם כמון גם החזירים :
ולא טוב לאכום כל יום לאוכלם .
אבל ימעיט ואז יכעס ויעלם :
ולא ירגיל עשות מהם מזונו .
ובהם אל יהי כל יום רצונו :
ויאכלמו אבל בימות גשמים .
וירחיקם ימי חמה בחמים :
ופולים ועדשים הם זעומים .
ימי החום וכן בימות גשמים :
ודילועים אכול מהם ואכן .
ימי החום ובקור אל יהי כן :
ועוד יש מאכלים הם עכורים .
והם רעים אבל לא כאחרים :
כעוף מים ויונים הקטנים .
ולחם רך וקלוי בשמנים :
וסולת העבירנה בנפה .
בכל צורכה ואפוה תכופה :
והמוריים וכן הם התמרים .
והן כולן כאחד נאמרים :
תהי אוותך מהם כלואה .
לבד אם תאכלם בשביל רפואה .
והפירות וכן כל המגדים .
רטובים גם יבישים מאבידים :
אשר בשלם כפי צורכם להרבות .
לגוף הם רק כמו שיני חרבות :
והפירות אשר המה חמוצים .
מאד רעים והם לגוף כחיצים :
אכול מהם ימי החום מעט קט .
ושים הכל עלי חוקה ומשפט :
ודע כי המשובח במגדים .
תאנים וענבים עם שקדים :

ואם תאכלם יבשים או רטובים .
כפי צורכם נעימים הם וטובים :
ואך לא טוב להרבותם לעיתים .
ואע"פ שהם אינם ממיתים :
ויין גם דבש רע לקטנים .
ואך הוא טוב ויפה לזקנים :
וראוי לאנוש כל יום לאוכלו .
להשמר בענין מאכלו :
ומהחוק אשר יאכל וילחום .
ימי גשם יהי מחביר ימי חום .
וישתדל היות מעיו לעולם .
מאד רפים ואז יבטח וישלם :
הכי אם יהיו מעיו כלואים .
בעת צאתו יהי אות לחלאים :
ואם תרצה היות רפים שמע נא .
לאמרתי וניבי האזינה :
אנוש בחור יהי אוכל בבוקר .
דברים הם מאד טובים לחוקר :
כגון מאכל מלוחים השלוקים .
וכזית וכמורייס יצוקים :
ואם ירצה יהי אוכל כרובים .
ובמלח ובזית עריבים :
והזקן יהי שותה דבר אך .
יהי מזוג במים גם ונמסך :
וישתהא בכל בוקר ושחרית .
ואל יאכל לסוף שעה שלישית :
וככה יעשה ימים שלשה .
ואז לא יהיה נפשו בקשה :
ועוד אומר כלל אשר בו .
יהי ברי אנוש ממעצובו :
בעוד יהי אנוש יעף וייגע .
בכל ימיו הוא לא ישקט וירגע :
ולא ישבע והם מעיו רפויים .
לעולם לא יבואיהו חלאים :
ובריא יהיה כל הזמנים .
ולא ירגיל במאכלים משונים :
וכל שוקט ובוטח ומעיו .
מאד קשים בימיו עם רגעיו :
יצוריו יהיו תמיד מחולים ,
ולא בשמר במבחר מאכלים :

ידע לך באמת כי כל אכילה .
אשר היא עד מאד גסה גדולה :
לגוף הן היא כמו שיני חרבות .
והם מות וכזאיבי ערבות :
והיא שורש לכל התחלואים .
ואבריו בזאת יהיו נכאים :
ורוב התחלואים עת יבואון .
לבן אדם ואותו יחליאון :
יבואון בעבור רוב מאכלים .
אשר מאד רק הם מכלים :
רחיצת איש בתוך מרחץ וטבלו .
יהי פעם בשבוע ודיי לו :
וסמוך לאכילה אל יהי בא .
ולא עת תהיה נפשו רעיבה :
וגופו ירחצנה הוא בחמים .
אשר לא ישרפו גופו נעימים :
ואחרי כן יהי רוחץ בפושרים .
ואחריהם יהי רוחץ בקרים :
וראשו ירחצנו הוא בחמים .
מאד כי בם יהי בריא ותמים :
ואל נא ירחץ הוא ראשו בפושרים .
ולא מים מאד לחים וקרים :
וישמר מאד בימי גשמים .
לבל ירחץ בכונן רק בחמים :
ולכן אל יהי מתחיל לשוטפו .
עדי כי [illegible] זיע בגופו :
ו[illegible] יהי בודק נקביו .
ועת צאתו וירפא מעצביו :
ויבדוק עת אכול ובסוף אכילה .
ועת יבעול ואחר הבעילה :
וכן יבדוק בראש ובסוף מלאכתו .
ועת נומו וקומו משכתו :
ובמרחץ יהי לובש בגדיו .
וגם ראשו יכסה עם צעדיו :
וינוח בעת צאתו וישקט .
כפי שעה עדי ירגע מעט קט :
ואם ישן בטרם האכילה .
בעת צאתו הנאה בו גדולה :
ואל ירגיל שתות מים בצאתו .
למען כי יכבו אש חנותו :

ואל ישתה בתוך מרחץ כמו כן .
ואז ייטב פעליו גם יתכן :
ואם יצמא מאד לשתות ויערב .
ביין או דבש מימיו וירב :
ואל ירגיל אנוש עצמו להסיר .
בכל עת דם ואת כוחו להחסיר :
ואל יקיז ימי גשם וחמה .
אבל ניסן ותשרי ראש לחכמה :
ולא ביום אשר יצא לדרך .
ויום בואו ועת ילך ודורך :
ובו ביום יהי שוכב וירגע .
וישמור בל יהלוך הוא וייגע :
ואין צריך להקיז האנשים .
אשר יספו שנותיו על חמשים :
בעילת איש אשר תהיה בנשים .
תאמץ גוף והיא חיי נפשים :
והנוהג בתשמישו כמשפט .
יהי מרפא לנפשו בו ומפלט :
ואם ירבה בתשמישו יבלה .
שאר רוחו ואת גופו יכלה :
וימעט משנות חייו וימות .
מתרה כי במעשיו אין תמימות :
ועיניו יהיו כהות וכוחו .
יהי תושש וריחו רע ורוחו :
ושיניו יהיו רעות ודלות .
ותמיד יהיו חולשות ונופלות :
ואלה הם נגעיו הספורים .
ויש עוד מלבד אלה אחרים :
ואמרו בעלי סוד הרפואות .
והמה גם לאלפים גם למאות :
הכי אחד באלף מת במחלה .
והנשאר ימותון מבעילה :
לפיכך יש לכל נפש חשובה .
להישמר ואז תחיה בטובה :
ואלה הם צריכים לבעילה .
והיא להם רפואה גם תעלה :
אשר יהיה מאד חזק ובריא .
יהי בועל ויגביר גם ויפריא :
ובן אדם אשר ימצא נבירות .
במתניו זאת לאות עליו ועדות :

וכל אדם אשר ימצא בגופו .
חמימות בבעילה יחליפו :
ובן אדם אשר ימצא הדוכים .
שתי בציו כאלו הם משוכים :
ואל יבעול בעוד נפשו רעיבה .
ולא בעוד אשר ישבע והרבה :
עדי יתחיל להתעכל מזונו .
בתוך מעיו לבל יגדל יגונו :

ואל יבעול עדי יבדוק נקביו .
ואז ייטיב פעליו גם נתיביו :
ואל יבעול ועוד עומד בעומדו .
ולא יושב אבל שוכב לצידו :
ואל יבעול בעת מרחץ לעולם .
ולא יום בא מבית מרחץ וישלם .
ולא ביום אשר יקיא ויום בו .
יהי יוצא לדרך או ביום בוא :

בעוד אדם יהי מרגיש בכל זה .
לעולם לא יהי חולה ורזה :
ולא יכאב עדי יזקין ויספה .
ולעד לא יהי צריך לרופא :
ואלה הם כלל כל הרפואות .
למספרם בשמות הם ספורות :
נשלמו רפואות הגוייה .
המוצא האדם מכל תחלואה :

מרקחת בדוקה . נעימה ומתוקה . לחלשות תשות כח הנשמה . קח שורשי השפלות . וענפי השכלות . ועשבי התמוה . ושבולת הענוה . ופרח הצדקה . וצמחי הענקה . ותכתוש במכתשת החרטה . תעשה מהם אשפלונית מעלה ומטה . ותשימיהו עם עלי התשובה . ועם בושם האהבה : ועל הלב והכליות צריכין להיות . עד יעל ליחות הגאוה . וזיעת התאוה . ועשבים רעים . של חטאים ופשעים . ומרה השחורה . תהא יפה וברה :

זה ספר התפוח וספר הנפש להוציא האדם מטיט ורפש

אמר אברהם בר חסדאי הלוי ז"ל
כאשר עיינתי בזה הספר
ובענייניו אשר חברו חכמי
יון וראיתי כי הוא מועיל באמונתינו ומחזיק ידי רבים
מבני עמינו אשר הם מהגים בדברי האמות האומרים
כי אין לאדם ולנפש ממש אחר פרידת הנפש מהגוף ואי'
ממש לאדם כ"א במציאות הגוף ואחר גויעתו אין כל
ונותנים ראייה לדבריהם מענינים רבים שהם נמצאים
בהדבקם יחד הסממנים יש בהם תועלת כמו שנמצא
בסממני הדיו שיכתבו בו כי בהדבקם יחד הסממני' יש
בהן ממש ובעבורם השחרות המועיל לכתוב וכל אחד
בפני עצמו אין בו תועלת. וכן סממני הצבע ובענייני'
אחרי' והם מתפשי' בכל כחם לבטל האמונה האמיתית.
וע"ז אומר הכתוב והיה דראון לכל בשר. ע"כ נעתק
זה הספר מלשון ערב אל לשון הקדש:
וזה תחלתו כאשר נסתם דרך האמת מן החכמי'
ונעתק אורח המישור מן המשכילי' המביני' אשר נקראו
בלשונם פלוסופי'. ופי' זה השם אוהבי החכמ' התאספו
כולם בבית אחד והסכימו דעתם לבאר ולהבין הדרך
הישרה אשר ידרוך בו האדם וחיבה ולא מצאו כ"א בדרך
אחר שיהיה עושה לחבירו אשר הוא מבקש לעצמו ו
והדבר המגונה והמכוער יבריח ממנו ויניחנו ויודה על
האמת ויקח הדין לעצמו ויירא את בוראו:
והיה בעת ההיא חכם גדול וידע ומבין בכל
חכמה ומדע ושמו אריסטוטלוס. ויחלה חוליו אשר
ימות בו התקבצו כל החכמי' יחד וילכו לבקרו ולראו' את
חוליו וימצאהו ובידו תפוח והיה מריח בו והו' דל מעונם
חוליו ובחבלי מות מתגולל:
ויבהלו בראותם אותו ובקורבם אליו וימצאו פניו
מצהילות והוא שש ושמח וישאל להם לשלום. אז אמרו
אדונינו בתחלת ראותינו אותך לא נותרה בנו נשמה ו
ונבהלנו מאשר הכרנו עליך המדוה חזק וכחך תשש.
וכראותינו אותך שמח ומגיל ופניך מצהילו' שבה רוחינו
אל כרכה אחרי יצאה ממעונה. וישחק להם ויאמר אל
יעלה בלבבכ' כי שמחתי וחדותי בשביל נצלי מן המדו'
הזה כי ידעתי כי מות אמות ואין כח להנצל כי גדול
הכאב מאד ולולי זה התפוח בידי שאתחזק בטוב ריחו
ואתארך בחיים מעט כבר גועתי אבל הנפש הבהמית
שנתהפכו בה היא מושכת אחר הריח הטוב וע' ואני עלז
ושמח מפני שאני נפרד מעולם השפל והתמור' אשר הם
הארבע היסודות שנבראו בהם כל שנברא תחת השמש
וכל אחד עומדת נגד חבירתו. האחד חם והא' קר. והא'
יבש והא' רטוב. ואיך יכול לעמוד הגוף שנברא מאילו
יסודות או להמשך מאד בחיי' רק מעט. אבל בעת שיהיו
כל אחד מאילו היסודו' שוה ולא יתגבר האחד על חבירו
שהוא נגדו יאריכו ימיו ויעמד ויחיה. ובעת התגבר
אחד מהם על חבירו יחלש ויגוע ויהיה המדוה והחליש'
שיתגולל בו האדם ואם יהיה שם רופא מומחה וחכם
ומכיר החולה ויבין היסוד החלש ויחזיקנו והחזק יח
יחלישנו אז ישוב הגוף לאיתנו וירפא מחליו. וכמה מהם
לא ידעו ולא יבינו אי' מהם החלש והחזק ויוסיפו החולה
ויורידו הגוף לאבדון ומות: אבל הנפש החכמה
אשר תחתיה הנפשו' והיא השולטת בם והמולכת עליהם
ואינה מורכבת אלא מיסוד אחד פשוט וזאת הנפש החכמ'
היא היודעת והמכרת בין טוב לרע והמבינה כי
הקניינים השוים לדבר אחד הם שוים בעצמם והיודעת
כי שלשה חשבון נפרד וארבע זוג. וזאת הנפש היא
המכרת בוראה והמבינה עצמו והנפש הזאת נמצאת
באדם לבדו משאר בני תמותה. והנפש האחרת היא
הנפש הזכרנית והיא אשר תזכור לאדם אשר ישכח.
והשלישית הנפש אשר תראה לאדם בלבו כל הנעלם
ממנו באותו עת כגון שיהיה בעיר אחת ויראה בעין
לבו כי הוא בעיר אחרת וזאת הנפש היא הרואה תעלומ'
בענייני' רבי' דומים לדבר העתיד. והנפש הרביעית
היא החושבת במלאכות בין רוקם ואורג ודומיהם ולולי
כי אין זה עת להאריך בענייני' האלה ביארתי. לכם כל
אחת ואחת. בפני עצמו ותועלתו והצריך לו:
ענהו אחד מן החכמים ושמו שמאוס ויאמר לו
אדונינו מורינו מאד הטבת עמנו תמיד והוריתנו חכמות
רבות ועתה יגדל חסדך עמנו והזק את ליבנו כאשר

חזקת את׳ אל לבך כדי שלא נירא מיום המות ולא נבהל
כאשר נראה בני תמותה בעת פקודת׳ זוחלים ונבהלים
ויריאים כי לא ידעו כאשר ילכו מה תהיה תקוותם ואז ת
תעשה עמנו טובות שתים אחת שתלמדינו למען יחזק
לבינו והשנייה כאשר תשקוט הומיית לבבינו עליך ו
ובכייתינו על פירודך כי אחריתך שלום ומנוחה :
ענה ארס טוטלוס הנני מלמדכם ומדריככם באשר
תבינו ותדעו אמיתת דברי ואף אם הו׳ עלי לטורח והנני
מריח זה התפוח להשיב רוחי אלי עד אשר אכלה לדבר
כי ידעתי שכרי הרבה שתבונו בזה הענין כי לא דבר
רק הוא מכם ויקומו כל תלמידיו וינשקו את ראשו : אמ׳
להם תחלה אני שואל מכם שאלה אחת אתם מודים ו
ומאמינים בחכמו׳ הפילוסופי״א שהיא אומרת החכמה כי
היא והמבקשה הוא מבקש אמת ויושר ומעלה עליונית
ואלהות ובה יפרד האדם מכלל הבהמות אמרו בעל כ
כרחינו נודע כי כן הוא . אמר להם אכ״ כדבריכם הטוב
המגיע לאדם מן החכמים והמעלה היתירה אשר ישיג
ממנה יגיע לאדם בעולם הזה שאנו בו היום או אחר ה
המות בעולם הבא . ואם תאמרו לי בעולם הזה שאנו
קודם למות לא נתנם מעלה לחכמה שתתאוו לה כי כמה
אנשים סכלים ונלוזים במעגלותם לא לקחו מוסר ולא
הכירו בוראם יבלו בטוב ימיהם בעולם הזה ושנותם
בתאוות׳ ויש מן החכמי׳ שהחכימו והבינו ולקחו מוסר
והשכל וידעו את יוצרם ולהם לא היה עמידת הטו׳ ושלו׳ :
ואתם אם ישנכם נבהלים ונפחדי׳ מן המות אשר
יש בו דרך ומסלול וחוק מן הנשמה להפרד מן הגוף ה
הסכל ולהדבק במעלת אלהית ולהדבק בנפשו׳ החכמו׳
העליונית . אכ״ איננם נותני׳ לחכמה מעלתה ומשפטה
וחוקה ותטבעו בנפש הבהמית . ועוד אני שואל שאלה
אחרת התדעו כי המות איננו כ״א פרידת הנפש מן הגוף
אמרו כן . אמ׳ להם אתם שמחים כאשר מצאתם ירכם
מן החכמה ולקחתם ממנה : ונכאבים על אשר לא
יכולת׳ לקחת יותר וללמוד אמרו כן . א״ל אכ״ הו׳ כדבריכ״
הלא תראו הגוף הסכל איננו רואה ולא שומע ולא מבין
שום דבר רק בכח נפש הנדבקת בו בעת חיותו . והגוף
הנמשך אחר המאכל ואחר המשת׳ וביתר דברי תענוג
הוא המונע הנפש החכמה מן המעלות הטובו׳ והישרות
של נפש ובהפרדה מן הגוף הלא נפרדה מן הטומאה
ונדבקה אל המעלות הטובות : הנה בארתי כי
לא ישיג האדם לחכמה היקרות כי אם בהיו׳ הנפש ברה
ותמימה ומתקדשת מטומא׳ בהפרד מן הטומאה שהיא

עמה עכורה והיא נבראת מן האדמה ומבקשת הנאת
הגוף במאכל ובמשת׳ ובתענוגים כשאר בהמות שאין
להם נפש חכמה לכבוש יצרם ותאוותם ובמעלה הזאת
יוסיף האד׳ על חבירו מעלה בהיותו מושל ברוחו וכובש
יצרו וגיעל הנאת הגוף שיטמ׳ בהם ומבקש הנאו׳ הנפש
התמימה בלמדו חכמה האלהו׳ האדיר שברא עולמו
ומחפש אחר דרכיו ומבין תעלומיו אז תיפקחנה עיני
הנפש ותשמח מאד ותהנה הנאו׳ גדולה ולא תדמה ל
להנאות הגוף מפני שהנא׳ הגוף כולם יכלו באפס תקוה
ויבול ויתמו חייו ויורידוהו שאולה אבל הנא׳ הנפש שהביר׳
את בוראה ותבין למלאכת השמים וחכמתן ומהליכות
הגלגלי׳ ותכונותם וכל אשר בחכמה הוסד והועמד תגל
הנפש ותשמח ואם לא תשיג בחכמ׳ הא׳ לדעת זה הענין
והמעלות הגדולות האלה יביט בעצמו ובחכמת איבריו
ותכונותם ומספר הגידים המניעים אותו והמושכי׳ אותו
ואת גופו כי יסע וכי יחנה והכחות ששם הבור׳ ית׳ בכל
אבר אבר לעבודת הגוף שאין להוסיף עליה׳ ולא לגרוע
מהם אז יכיר בוראו ית׳ בעין לבו וידע כי חכמ׳ האנוש
בהיותו בחיי׳ בזויה ומסוכנת והנפש המשתוק׳ והמתאוה
לדעת אילו החכמות וללמדו היא הנפש התמימה והישר׳
וזאת הנפש לא תירא ולא תעצב בהפרדה מן הגוף ש
שמונעה מלהשלים בקשתה והלה תר׳ בחכם הפילסוף
הבר והנקי שהניח כל תאוותי׳ בעולם הזה במאכל . ב
במשתה ובמלבוש וביתר דברי תענוגים ואוצרות כסף
וזהב ויבז לו כל ההנאות המביאו׳ אותו לאבד גופו ונפש
כי המרבה במאכל ובמשתה והנמשך אחר ההנא׳ הקטנ׳ .
אשר יהנה באכילתו הוא יחלה גופו ברוב חלי ומרוה
כי ברוב מאכל ומשתה ירבו הליחות שיולדו בגוף עמהם
שורש האדם : האחד שורש הדם שממנו מקור חיים
והוא חם ורטוב והשני הוא הליחה השחורה והיא קרה
ויבישה . והשלישית הליחה הירוקה והיא חמה ויבישה
והרביעי׳ היא הליחה הלבנה והיא קרה ורטוב׳ לכל אחת
מאילו מרבה ומתמעטת ומשתנה מטבעה ברוב מ
מאכלים ושנויים וכן הנמשך אחר תאות היצר מכלה
גופו ועצמיו ומכחיש בכחו ומכלה גיפו . והחכ׳ שאומר
שהוא בז להנאו׳ האלה ומואסן ומשלים נפשו לחפש אחר
חכמות בוראו המתגיאו מאין ליש הוא השמח למו׳ שהו״
פרידת הנשמה מן הגוף כי מה יתרון לו בחיים אחר ש
שהניח כל ההנאות הבזיות והנקלו׳ אבל יש לשמור נפשו
עת תראה לבוראה ותהנה מזיו הודו כי לא תירא מגשת
ולא תמצא מונע ומשיב אחור כאשר ימצאו הנפשו׳ אשר

דרשו אחר ההבל ולא החכימו ולא שקלו דרכם הם אשר
לא יוכלו לקרב ולהגיע רק ימצאו דוחק ומונע:
ואתם אם ישנם חכמים ונבוני' כאשר תאמרו ומאשתם
כל הנאת הגוף כאשר ראוי עליכם לעשות ממצות חוק
הנשמ' למה תפחדו ותדפקהו אם אהבתם את השורש
אוהבו גם הפרי: ענה שמ"אוס החכם ואומ' אדונינו
חיבבת לנו המות אחר שהיינו יראים ממנו: ויען
אחריו אחד מן התלמידי' ושמו מילון ואומ' עד כה הייתי
דוחל למות ועתה אדאג לאורך ואפחד: ויענהו קריטון
ויאמר לו למה תפחד לחיים ולאורך ימים כ"א ישך אוהב
המות ותבקש אותו תמצאהו ולא ימנע ממך: השיבהו
מילון אין זאת תשובה לאיש נבון כי המות אע"פ שאין
מפחיד ממנו איני מבקש אותו טרם הגיעו אלי כי תועלת
האדם בחיים שיעלה במעלה העליונה וילמד ויתחכם
ויבי' דרך הפילוסופיא ידע חוניו ובוראו כי יש נפעל פועל
לכל נע מניע עד שיגיע בחכמתו לפועל ראשו' הממציאו
מאין ליש והוא תחילה לכל תחילה וראשון לכל ראשית
העולם כולו לא יכליהו והנפש השכלות לא תבינוהו:
תקן הבורא ית' בחכמתו ז' רקיעים ובכל רקיע כוכבים
מהם מאירי' נתן בם כח למשול בזה העולם ליתן משטר
בארץ לעשות טוב ורע מות וחיי' עושר ורש וכל זה בכח
מנהיגם ומירשם והחוזה במחזה הככבים ומביט בהם
ידע מעלת' וממשלם בעולם הוא הכח והממשלה הנתון
לככבים. ועושים הגוים מהם אלהות ועבדו
להם וישתחו ויחשבו כי כל אשר יעשו הככבים
מאליהם יעשו בגבורתם ובכח ימשלו ובענין זה טעו
כל החכמי' הקדמונים שעשו צלמים מהם דומי' לכוכבים
שהם עובדים לאשרי' ולחמני' ושכחו העקר והשורש. וכל
אחד היה לוקח כוכב שירצ' כמו השמש והירח והדומים
להם יעבדנו לא הבינו הבוערים ולא החכימו כי מהלך
הככבי' תמיד יהי' על דרך אחד ולא יחשבו עת תפקידם
ולא ימירו את מצותם וילכו אל הכח הניתן להם לעשות
רצונם וחפצם במהלכם ומובאם ושבתם וקומם פעם
ממזרח למערב ופעם ממערב למזרח יפעם ויחנה ב
ברצונו ואין מונע. אבל הככבים יחדיו הם כעבד
המצוה מרבו לדבר אחד לבד ואין רשות בם להמיר
ולהחליף ואין תנועתם ומהלכם מעצמם ולא בכחם כי
הגלגל העליון הוא המניעם בעיגולם וינתן זה הכח
לגלגל הראשון מאת בוראו אשר יצרם. ויכנס בחכמ'
ובתבונה כאשר יתבאר בספר' הפילוסופי' אשר דקדק
בה' החכמים להתבונן בהם יסודם וכל בני אדם היו

טועים זה עד שבא נח אב החכמי' והמשכילי' שהשכילו
וחכמו להבין יוצרם והוא ידע כי יש לכל ראש וסוף קץ
ותחילה ונתן לאל החכמה היתירה והמעלה הרמה
והגבוה ואח"כ קם אברהם אשר החכי' מכולם והבין כי
כל בני דורו היו טועים וגם מבהילי' בהבליהם אז ניסהו
השם ית' וציוהו להקריבו לו בנו יחידו ויעש כן כי לבו היה
שלם לאל היו להבין מעלותיו והבין כי השמש והירח וכל
הככבים יש להם מניע ראשון. ולא נטה אחרי תרח
אביו שעבד הצלם אשר הוא בארץ הנקר' יואני והוא צלם
הירח והיו מקריבים אליו ועובדי' אותו ומעבירים בניהם
ובנותיהם באש ובעבור שנתרחק אברהם אבי' ע"ה מהם
ומנהגם נקרא פילסוף והמגיע לחכמה הזאת ויבין
בחכמה הפילוסופי' כאשר הבינו אברהם הזקן ראוי ל
לבקש המות. אבל אני עדיין לא הגעתי להבין המעלה
הגבוה והיתירה הזאת לא אבקש המות עד בא אלי.
אולי בחיותי אחכם ואגיע למעלה: ענה אריסטוטלוס
ואומ' לקריטון נעמה תשובת מילון וייטבו בעיני דבריו
וחכמה אמת ענה לך והנה מודה על אמריו ומשבח
חכמתו ותבונתו: ויען אחד מן התלמידים ושמו
אר"סטויוס ויאמר אדונינו הגדול תייקר נאחסרך עמנו
להורינו איך נלמוד הפילוסופיא שיש לה המעלה הגדולה
הזאת שתוציא האדם ממחשך הסכלות ומאופל הפתיות
נוגד החכמה ודיו הדעת והתבונה ואור השכל:
ענה אריסטוטלוס החכם הרוצה להבין הפילוסופיא יקר'
בראשונה וילמוד הה' ספרים שחברתי עד תגיעו לספר
הנפש וממנו ידע ויבין נפשו ואנה היא נתונה בגוף וידע
מכונה ומעונה וטבעה ואיך היא בתוכה אסורה ועצורה
ואם היא קדומה או נבראת עם הגוף. ואם היא שוכנת
בו עמו ולמה נעלמ' מעיני כל חי ואם תקום ותחיה אחר
פרידתה מן הגוף או תכלה עמו ובהבינו הענייני' האלה
מאור הנפש אז יבין בוראו ויטה לדרך אשר אין דרך
לנטות ימין ושמאל וזאת היא המעלה העליונה שאין
למעלה הימנה. ואנכי הנה בארתי לכם דרך האמת
ולא נסוגתי אחור מהבינכם מסלול כי המורים המלמדי'
יושר ואמת לא ישקרו ולא יכזבו בדבריהם ודעו כי כל
המואס בהנא' הגוף וילוה נפשו בחכמו' הפילוסופא וידע
הנשמה אחר פרידת' מן הגוף וכאשר יקרוהו המו' יפחד
ויבהל אין זו חכמה שלימה ולא הגיע לקנוי חכמה ה
הפילוסופיא וכל שומעיו ילעיגו לו. והעושה דרך
חכמים ומענה נפשו וכובש יצרו ותאוותו ובוטח ביוצרו
ומואס ברע ובוחר בטוב. ולא יחרד למות הוא ראוי

להקרא חכם וזהו אשר ירד לירכתי קצוי הפילוסופיא ואין
ראוי שיחד בעיניו הפרד הנפש מהגוף כי מה יתרון ל
לחכמ׳ בלי פרי המעשה וע״ז הוזכרך הבור׳ ית׳ לברוא איש
נביא וחכם להודיע לבוערים ולהבינם אשר לא הבינו
ולא חכמו ולא ידעו בורא׳ ולא תשיג דעת׳ זולתי אש׳ ילמדו
מקטנות׳ הן טוב הן רע והמלמד מה׳ הדרך הטוב׳ והישר׳
ואוחז בה ויתקע כמו יתד בנפשו לא יט׳ ממנ׳ ולא ימירנ׳
וכן הלומד מענג׳ לא מצוקל׳ ודרך לא סלולה בינו
ובין הנוטה דרך נכונה הפרש גדול והראשונים אשר
זכרנו ואם הם אינם על דרך נכונה דומים לבהמות ואין
הפרש ביניהם ובין החמורים שימשכם האדם במתג
ומוליכם בדרך טובה ונכונה וזהו דרך בני אדם שלא
תשיג דעתם להבין מאליהם ויש מין אחר בבני אדם
וביכתם מוכנת וחזקה לכל דבר חכמים ותחלה נפשם
כאשר יחלה הגוף ויראו את הענייני׳ בעין לבם והחכמ׳
האלה נחלקים לשני חלקים. המין האחד יאמרו כי
העולם אין לו תחלה ולא יהיה לו סוף ואין כל חדש תחת
השמש רק דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת ואין
לו מנהיג ואלה הם כופרים בעיקר:
והמין השני הם בעלי הסוד האומרים כי הנפש
נבראת מן הגוף ועוד היות הגוף על מכונה תהיה הנפש
במכונה ובחזקה וכותנין ראייה לדבריהם מן הנער
הקטן בהיותו נער ורך לא יחכם ולא יבין כי גופו רך
ורטוב ולא הגיעו הגוף לחזקה ותוקפה כי אם
תהיה הנפש נגזרת מגזרה אחרת זולתי הגוף למה
ימנענה הגוף בהשיג תבונת׳ וגם תמצא כי יחלה הגוף
יחלה גם הנפש וישתטה האדם וידבר בשגעון ויחסר
דעתו וכן יתבוננו להם דברי מעשה הבורא וחכמתו ה
הגדולה מאיברי האדם ועצמיו וגידיו. והנה
הבנתי ובארתי לכם הבנינים האלה בספרים אשר א
חברתי ובהם ימצא ביטול שני החלקי׳ שזכרתי ובטלתי
על דרך החכמה הנכונה. ויאמרו אליו תלמידים
היושבים לפניו הדריכנו ותורינו הורינו אי זו היא החכמה
היתירה שיש לאדם להבין ולהורות וינצל בו במעלות
החכמה והישרה ויען אריסטוטלוס אין בכל החכמות
בחכמות פילוסופיא המאירה לנפש והמכניגם בתום ו
וביושר בעולם הזה שהוא תחילת מציאות והיא תתנהו
לאחוז בטוב העולם הבא ומוצאה מצאה חיים בשני
עולמות כי בשמנה ספרי ימצא כל דרכי החכמים
אשר יוכל איש להשיגם ולעמוד על יסודם ולדע׳ הטעמי׳
המנובאים בם אי זה מהם עומד על מכונו ואיזה מהם
נוטה ממנו דרך אחר ואיננו ישר ונכון ואין להבין אלא
דבר אמת ממנו ואלו הן הטעמים הקרובים לאמת
אבל אינם אמת ואינם מועילים זולתו בינות החכם ל
להראות גבורתו בדברו בחכמות להחליש דברי חברו
לגבר עליו מכח החכמה בטעמים נכונים ונפלאים ולא
יהיה לשני כח החכמה לענות ולהשיב דבריו אחור.
והחכמה הזאת היא לעזר גם להועיל כאשר יועיל בשר
האפעה ברפואות הצרי עת ירחק וידאב ויגדל הכאב
יש בו תועלת ומרפא ואם הוא סם המות. וחוק על
הפילוסופים לדעת כל אלה הטעמים לבל יפול בדברים
וילכד במאמריו ולהבין המקומות שיטעה בם ובספרים
האלה כלל כל החכמות אבל לא פרטן. ועוד חברתי
ספ׳ אחר קראתיו בלתי הטבע הנמצא ובארתי כי רקיע
השמש ומלאכת הכוכבים אינם מהטבעים הנמצאים
תחת אופן הירח וכי הם טבע אחר אין דיי בבחינו ל
לדעת ולהבינו. והנפש החכמה נרה אל הגוף משם
אינם מורכבת מטבע אחר אבל היא פשוטה ונקי׳ וברא
ואשרי הנפש אשר לא נגעלה במעשים רעים והשכילה
בחייה כי הי׳ השבה למעונה בתענוג והנאה גדולה ולא
כהנאת הגוף. ואוי לנפש החוטאת אשר אין בה כח
לשוב אל מעונה ולעלות במכונה כי מעשיה הנגעלים
בהנאה מונעים אותה מעלותה ויהי כאשר כלה החכם
לדבר הדברים האלה רפו ידיו ונפל התפוח מידו ושחרו
פניו וימות ונפלו תלמידיו עליו וישקהו וישאו קולם ויבכו
יחד בכי גדול ויאמרו לו האסוף נפשות הפלסופים הוא
יאסוף רוחך אליך וישימהו בגנזיו כאשר יאות לאיש תם
וישר כמוך:

תמו דברי אריסטוטלוס ויבא אחריו ספר הנפש
גליאנוס

אמר גליאנוס למורא הפילסוף תלמידו
דע כי היזק למשכיל בחבור׳ הכסיל
בעבור שאין לשכל עם המשכיל
גבול ותכלית שיגיע אליו ודע כי ההיזק הבא על הכסיל
מהמשכיל כפלי׳ מן ההיזק הבא על המשכיל מן הכסיל
כי מה שיבוא׳ המשכיל לכסיל הוא כנגד טבעו ואין לסכל
לסבול ההיזק הבא עליו מן המשכיל. אמר
מוריא למה יוכל הכסיל לסבול טורח הכסיל ולא יוכל ל
לסבול טורח המשכיל. אמר גליאנוס יסבול הכסיל
סכלות חבירו מפני שיכעוס לו שהוא ממינו וכל דבר מ
מושך

מוסף אל מינו ואלו יקוץ הכסיל בסכלותו של חבירו
עשירי מתה שיקוץ בשכל המשכיל היה הורג את חבירו
לפי שאין לו מהשכל במה שיוכל לסבול ההיזק ולשאת
הטורח · אמר מוריא ברור לי עד שארעני · אמר
גלייאנוס כל הנכון והישר ממעשה הנפש נקרא שכל ·
אמר מוריא אני רואה מדבריך שהיושר הוא השכל ·
אמר גלייאנוס לא כן הדבר אבל מה שישיג האדם אל
הישר הוא השכל · אמר מוריא ברור לי מזער עד שארע
כמה שתדע · אמר גלייאנוס תכיר הלוקח והלקוח
והלקיחה ותכיר המכה המוכה וההכאה אמר ליה כן ·
אמ׳ לי׳ גלייאנוס כמו כן המושכל והמשכיל הדבר הפועל
והשכל הוא יושר מעשיה׳ והוא דבר שלישי זולתי המשכיל
והמושכל כמו שההכאה דבר שלישי זולתי המכ׳ והמוכה
וכן הלקיחה דבר שלישי מלבד הלוקח והלקוח · אמר
מוריא הנה התבאר לי גבול השכל ותארו עד שידעתיו
היטיב ועתה הודיעני ענין הנפש עד שאודענה · אמר
לו גלייאנוס הבורא ב״ה נתן הנפש קיום הגוף והאויר
קיום הנשמה והגוף יעמוד בנפש והנפש תעמוד באויר
ואם נעדר האויר תאבד הנפש ואם נעדר הנפש תאבד
הגוף · אמר מוריא אם כן מהו עצם הנפש אמ׳ ליה
גלייאנוס יצירה דקה וזכה החביר הבורא ב״ה ביניהן
ובין יצירה גסה ועבה והוא הגוף ושם אותה קיומה ב
בזולתה וקיום זולתה בהיותה עם הנותן קיום קנת ה
הברואים בקנתם וקיום הכל בו · אמר מוריא התוכל
לעשות הנפש דבר בלתי זאת הבריאה הגסה · אמר
גלייאנוס כבר הודעתיך כי השכל הוא יושר המעש׳ ואין
לנפש מעשה אלא בזאת שתתחבר לזאת הבריא׳ הגסה
ולכשיפרד ממנה אין לה פעל ולא גוף · אמר מוריא
אם כן אין לה שכר ולא עונש · אמר גלייאנוס אמר׳
אמת כי אין לה שכר ולא עונש כשתפרד מן הגוף עד
שיחביר בין שניהם פעם אחרת כי הנפש והגוף שותפי׳
בעבירה וכמו שישתתפו במעשה היושר כן ישתתפו ב
בשכר כי המעשים משניהם והעונש והשכר לשניהם ·
אמר מוריא מה מאד קשה חיבורם אחרי הפרד · אמר
גלייאנוס אמת כי הוא קשה בעיניך וקל מאד בעיניו כי
כל השונה לעשות דבר שכבר עשאו פעם אחרת הוא
בעיניו קל מלהתחיל דבר שלא עשה קודם זה ויכול ה
הבורא ב״ה להוציא מאין ליש אם כן יכול להחזיר׳ כשהיו
אמר מוריא אם כן מה הפרש בין הבורא ובין האומן ·
אמר גלייאנוס הבורא ב״ה מוציא יש מאין והאומן עושה
דבר מדברים אמר מוריא הודיעני ענין זה הדבר · אמר
גלייאנוס הבורא ב״ה ממצי׳ פשתן והחיטין והאומן טוה
פשתן ולובשן וטוחן הבר ואוכלן אמר מוריא נחזור למה
שהיינו מעניני הנפש עד שתגלה לי סודה ותודיעני אם
יש לה מקום ידוע מהגוף שלא תפרד ותעבור ממנו ל
לאחור או היא מפשט׳ בכל הגוף ומתערבת בבשר ודם
ובשער ובעצמות · אמר גלייאנוס אלו היתה מתפשטת
בכל הגוף אז לא היינו חותכי׳ אבר מן הגוף שלא אברנו
מן הנפש כפי חלק האבר ואלו הוסר ממנה כלום חסרה
כמו שיחסר הגוף בשבירתו ממנו אבר והיה ראוי לכל
מי ששברה ידיו ורגליו שיחסר מנפשה כפי מה שיחסר
מגופו אלו היתה הנפש מתערבת בבשר ובדם ובשיער
לא היה יוצא מהדם מעט או רב שלא יצא מהנפ׳ כמותן
ואלו הייתה מעורב עם השיער היה חסר ממנו כפי מה
שיחסרו השיער אבל יש לנפש מקום אחד ידוע וכח ת
מופשטת והולך בכל הגוף · כמו שהשמש במקום אחד
ואורה וחמימותה מתפשטת בכל העולם ואור השמש
זולת חמימותה וחמימותה זולת אורה · אמר מוריא
חמימותה מאורה או אורה מחמימותה אמר גלייאנוס
החמימות מאורה ואין אורה מהחמימותה כמו שהבן
מהאב ואין האב מהבן ואלו היה אורה מחמימות היתה
ראוי כשתעמיד ברזל בשמש עד שיתחמם מאור השמש
ותכניסהו בבית אופל שיאיר כל הבי׳ ושימצא בו מהאור
כפי מה שיש בו מהחום היה מאיר כל הבית משיעש׳ אור
הנר · אמר מוריא הנה נודע לי כי החום זולת האור
וכי הנפש מתפשטת בכל הגוף ולא מעורבת בבשר ודם
ועתה הודיעני נא את מקומה אמר גלייאנוס מקומה
בלב והבורא י״ש נתן הלב באמצע הגוף כמו שנתן ה
השמש באמצע הגלגלים ונתן הגלגל על אמצע העולם
הגדול כן נתן הנפש בלב ונתן הלב באמצע הגוף ש
שהוא עולם קטן · אמר מוריא באר לי הנפש בענין
קרוב אמר גלייאנוס הנפש המדברת כאבר הלשון כי
הדם איננו מדבר ולא הבשר ולא העצם וכבר הודעתיך
כי הנפש היא בריאה דקה וזכה אם תרצה לדעת הנפש
בכח הראות והטעם והריח והמישוש דע כי לא יודע ב
באחת מכל אלו בריאה דקה וזכה כי לא נקראת דקה
בשביל קטנותה אלא מרוב שנעלמה מהרגשת אלו ת
מתיני הבריות הדקות ותכיר אותם בלי כח וראות וטעם
כו׳ ותוכל לחלק אותה למינ׳ ותדע פעולתה וכחה וכן כל
בריה קלה ודקה אם כן הנפש בריאה קלה ודקה והיא
מדברת בזה הלשון · וכבר הבאותיה אל תכלית
סודר ותכונה יסודה והעמדתיך על בירור פעולתה ·

ועתה התוכל לנחם כי הנפש היא המדברת והנותנת
תנועה לגוף. אמר מוריא ידעתי כי הבשר והעצם
אינם מתנענעים אלא במנוענע והמניע הוא הנפש אבל
אני רואה כי הנפש צריכה לבשר ולעצמות בכל פעם
אמר גלייאנוס צדקת כי הבשר והעצמות הם כלי הנפש
ויש לה צורך אל כליה כסופר הצורך אל הקסת ואל הדיו
וכצורך הנפח אל המלקחים ואל הפטיש ואלו הכלים לא
יעשו דבר מבלי הנפח והנפח מבלי הכלים לא יעשה
מלאכה וכן הסופר לא יכתוב בלי הקולמוס ובלי איגרת
ודיו ואלו לא יכתבו בלי כותב אם כן כאמר כי צורך ה
הנפש אל כליה כצורך הכלים אל הנפש.
אמר מוריא אם כן הנפש בריה נעדרת אינה
מחוברת בזולתה. אמר גלייאנוס אמת הדבר
כי היא אינה מחוברת כמו שהגוף מחובר.
אבל היא בריה נפרדת בלתי מחוברת ואלו
נחברת הנפש לזולתה היה המחבר אליה מקבל מ
העונש והשכר כפי מה שתקבל היא. אבל הגוף
בריה גסה והנפש בריה קלה וזכה אמר מוריא עתה
נודע לי ענין הנפש בשכלה ופעולתה ודקותה אם כן
הודיעני דרך האויר ותועלתו בנפש אמר כמו תועלת
הנפש בגוף אמר מוריא הימצא בריה אחרת מלבד ה
הנפש שתהיה צריכה אל האויר אמר גלייאנוס יצטרך
אל האויר כל נברא בעל נשמה. וכבר אמר אפלטון
האויר מחופף עליו מן השמים והוא מחופף על הארץ
כמו שיחופף לבן הביצה על החלמון אמר כבר הבינותי
דמיון אפלטון בענין השמי' והאוי' והארץ ועת' הודיעני
ראייה שממנה נדע כי האויר קיום כל חי בעל נשמה
כי אנו רואים דמות המים שהם בעל נשמה ואינ' מקבלין
נשמת אויר. אמר גלייאנוס דע כי האוי' מגיע לנפשותם
ויצא על אזניהם ואם בהם זה הדבר תמצאהו אמת.
ואלו השלכת אבן במים לא ימצא בתחתית המים מקום
עד שיצא מן המין כפי מקומו ואם תשים בחשישה שמן
יהיה השמן מוציא האויר מהחשישה ואלו לא יצא האויר
ממנה לא נכנס השמן שם ולא היה לו מקום אמר מוריא
ראיתי זה פעמים רבות אם ייטיב בעיניך להודיעני מ
מהענייני' האויר אם יותר משאר אמרת לי אמר גלייאנוס
דע כי אפלטון החכ' ראה אנשי' חוצבי' במוצא והעמיקו
לחפור בתחתית הארץ והיו הולכים אחר גידי הכסף
שהיו מוצאין עד שהגיעו לתכליתו והגיע למקום אופל
וכל מי שהכנים ראשו באותו החור היה נופל מת
ולא נמלט מן הבאי' שם אחד וכאשר באו לשאל לאפלטון
על זה הדבר אמ' להם מהרו להר ההוא וחפרו למעלה
כנגד המקום עד הגיעם לחפירה שתחתיו וקחו נר אחד
והכניסו במקום שהיו מכניסים האנשים ראשם ואם
יכבה הנר ל' יכנים אדם ראשו שם ואם לא יכבה הכניסו
ולא תיראו וכן תעשו בכל מקום שתעמיקו לחפור בו.
וכאשר יצא מאתו העם שאלוהו תלמידיו ויאמר להם כי
האנשים האלה מתו מפני שלא היה להם אויר המגיעו
לנפשותם וכל מי שלא יגיע לו האויר מיד מת אמרו ולא
אור האש אומר' שמיד שהלכו להם האנשים האלה ועשו
כאשר צוה אותם ולא הזיקם כל אשר היו מעמיקי' לחפור
ולמדו זה הסוד לזרעם אחריהם ועוד היו עושים ענין
הנר בעבודתם. אמר מוריא מה אות על קיום
הברואים בבורא יתברך אמר גלייאנוס כי שכלך יודע
כי אין אחרי האויר אלא הבורא יתברך והוא הגלוי שיכו
לפי האויר והנעלם ממנו אחרי האויר אם כן קיום האויר
בבורא יתברך. אמר מוריא למדתני ענין שארע
קיום האויר בבורא יתברך ולא התבאר לך כי קיו' שאר
הדבר באויר אמר מוריא לא כבר נודע עד ראתה אותם
עיני וידעה אות' נפשי אמר גלייאנוס השוא מגונה יותר
כי הראייה לנפש מגונה ואלו ראתה אותו כמו שאמרת
וידעת אותה בנפשך הייתה רואה ויודע מה שאת' מבקש
כי הנפש תראה ותדע בלא עין ובלא טעם ובלא ריח
ובלא מישוש ואין הראות לעין כי אלו היה הראות לא
היה נשאר לה אורה תמיד כפי שתעמיד במקומה
אבל היא כלי משאר הכלים המגיע לנפש תכונת כל ד
דבר גס ודק והדבר הגס כל מה שיראיהו ויהיה מורגש
והדק הוא הנראה מהמראות והנשמע מהקולות.
וכי קרה מדוה זו מכל אלו תשתנה פעולתם ויובילו
לנפש מה שאינה אמת כשתשמע האוזן מה שאינה אמת
ותראה העין מה שאינה אמת וכן החיך והאף כי בעלי
חולי המרה ירוקה ימצא טעם דבש מר וחולם מפני מ
מדוה החיך בא והעין תראה דבר אחד תדמה שנים
והנפש יודעת מבלי הרגשים כמו שיודע הבורא יתברך
ויתברך ולא תצטרך בו לא לאחר מן ההרגשים כמו
שהאב יודע מהבן וכשתראה הבן תדע שיש לו אב וכן
כשתרא' נברא תדע כי יש בורא ואף על פי שלא תראיהו
אבל מה ששאלת מענין קיום האויר בבורא יתבר' ואם
יהיה בענין מסופק נתחיל להודיעך סודו. אמר מוריא
באר לי קצת הענין כדי שאוסיף דעת בו אמר גלייאנוס
התדע כי הדבר אשר נלקח מקצתו אפשר שילקח כולו
וכשילקח כולו יכלה ויאבד אמר ליה כן אמר גלייאנוס
אם כן

אם כן כבר ידעתה כי האויר נבר׳ כי אין דבר מה נברא
יהיה דומה לבורא יתברך וכבר נמצא ראייה מבריותיו
על מידותיו והם המדות שאמרנו ודי הוא. אמר
מור״א עתה ידעתי כי האויר נברא אם כן הודיעני היאך
הבורא אחד בכל מבלתי שירחק מאתנו לזולתינו.
אמר בליי״אנוס אין ביכולתינו לספר לך באיכות נמצאת
מורכב המחבר ועוד אלמדך ממנו ענין שתבין ית׳ הוא
נמצא אתנו ובכל מקום בלי איכות. אמר מור״יא
ואיך הודיענו בלי איכיות לא כן הדבר כי אני יודע היאך
נעשה חות׳ ונארג הבגד אם כן אני מכיר אותו באיכותו
אמר בליי״אנוס אם כן ארוג הבגד ועשה חותם.
אמר מור״יא איני יודע המלאכה. אמר בליי״אנוס אם כן
הקשית לענות ולא השיבות כהגון כי לא ידעת האיכות
ידעת המעשה ואולם ידעת כי זולתך ידע האיכו׳ לפיכך
ידע המעשה כמו שתדע כי זולתך יודע ואני אזכור לך
אחת מבריאת הבורא יתב׳ שים לו תכלית ותראה עיניך
במקום ההוא בעצמו. אמר מור״יא די לי ראייה אם
תודיעאותי. אמר בליי״אנוס הוא הקוטב כ שתהיה
בא״ר׳ הסיני׳ תראיהו כמו בהיותך ברומי וכן זולתו משא״
הכוכבי׳ שעל ראשך כמו כן הם על ראשך משרחוק ממך
ועומד במקום אחר לא יטה ממנו אליך ולא ממך אליו כ״ש
הבורא יתברך שהוא נמצא בכל דבר ולא ירחק ממנו
דבר בלתי שיתנועע או יעתיק ממקום למקום והוא ית׳
יותר ראוי להיות כן מהקוטב שידעת תכליתו ותכונת
מקומו וידעתו כי הוא מבריאת הבורא. אמר מור״יא
עתה התבאר לי כי קיום הנבראים קצתם בקצת׳ וקיום
הדבר שבו יעמודו הנבראים הוא הבורא יתברך כי ה
הסעתי הדברי׳ מאחד לאחד עד שהגעתי לתכונה אשר
אין לו אחרים והוא הבורא יתברך ויתברך.
אמר בליי״אנוס היטבת כאשר היסעת הברואים מדבר
לדבר עתה הגעת אל הדבר אשר אין זולתו זהו שרציתי
ללמדך ועתה זכית לדעת מה שבקשת.

תמו דברי הפילוסוף בנפש ובגוף ובשכל והעתיקו מלשון ערב
אל לשון הקודש רבי יודה בר׳ שלמה אב״ן
הועתק אות באות כאשר
קבל:

זה השער ליי צדיקים יבאו בו

הבה כחכמה. לתור לנשמה. מנוחה
שלימה. בשכבה ובקומה. לעתיד
לבא. והיה כי תבא. לפני יוצרה
לרעה. הטובה הי' אם רעה. אם תמצא טהורה ונאה.
חפץ בו המלך ונקרא'. לפני ה' להלך. והי' בהיכלי המלך
תחת כסא ארוניה. והאיר על עבר פניה. מזיו שכינתו
תשבע קדוש'. ושם כתר מלכו' בראשה: בראשית
עבודתינו. בהכיננו משכותינו. נכין לבבינו. ליחד
אלקינו. ולכל פעולה. נקדים התפילה. יחיד עשיר ואביון.
תהילת לאל עליון. יתנו ונעימו'. ומחזיר נשמו'. להודו' לה'
ולהלל לשם תפארתו. השיב הפקדון אשר אתו. בלב
שלם לקרוא כולם. בשם אלקים אל עולם. איש איש לפי
דיעו ושכלו. אשר ימצא לו. בתפילה יכונן. לבא אל
המלך ולהתחנן. בית אלקים יהלך ומהר יחיש. אשר
בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש: זאת התורה
כל אשר יקרא. אל ה' ויבקשנו. בית אל ימצאנו. ושם
ידבר תחנוני'. לא ישא פני'. ינוף כאגמון ראשו. לבקש
על נפשו. כי תבא מעון ביתו. שים כבוד תהילתו. דום
מדברי און ותיפלה. ותן לאל תהילה. ורומם תחת לשונך
כבר ה' מהונך. עמוד לפניו במורא. כי ה' עליון נורא.
באימה ופחד ורעדה. לשמוע בקול תודה. את ה' תראה
וגופך תרעד. כי תשיתהו ברכות לעד. בוראך שוה
נגדך. תמשילהו במעש' ידך. תגיד כח ומעשיו ומעלליו
הוד והדר תשוה עליו. ועת התיצבך נגדו. תכין לבך
לעבדו. לקבל עול מלכותו. ולייחד אלקותו. אם לקראת
אלקיך תכון. אף ה' ישכון. כי תפגע בו. וראך ושמח
בלבו. ישמע יקח תפילתיך. ימלא ה' כל משאלותיך. יתן
לך כלבבך. כי תשית אליו לבך: ואחר התפללו
תפילתו. יצא אדם לפעלו ולעבודתו. ובכל מעשיו
ועניניו. לא ישכח את ארוניו. ויזכור בכל מפעליו. ה'
הכתב עליו. ויחשוב במחשבתו. מה' כל משפטו. לא
יוכל להחבא. כי מלאכיו יצוה. לכתו' גלוי ונסתר. ולהיות
עדים בסתר. וכל רגעי שעותיך. זוכרה יום מותך. מה
יהא ראשיתך. ומה יהיה אחריתך. ותלבש חרד'. מימי
הפקודה. אשר יביאוך ארון העולם. במשפט על כל
נעלם: ואת רוח הטומאה. היא רוח הקנאה. תעביר
מעליך. וידעת כי שלו' אהליך. היזהר ממנה בדיבור
ובמחשבת. רשפיה רשפי שלהבת. בחיים עצמות
מרקבת. ואחריתם דרכי מות. ומשם יפרד חילוק ה
הלבבות. רוב האיבות. דברי ריבו'. אש ולהבות. מי'
רבים לא יוכלו לכבות. שורש שנאת את אחיהו. היא
קנאת איש מרעהו. ומן הקנאה תצמח שנאת חנם. וזו
היא פתחו של גיהנם. השמר פן תבוא בנחלתה. ואל
תקריב אל פתח ביתה. אשר בגאוה ינהיג עצמו
בעליו אין עמו. ישלח אף ועברה. למרבה המשרה.
ממעלתו וכבודו יורידנו. עמוק עמוק מי ימצאנו. ומחה
זכרו ושמו. כאשר יבאר הגלל עד תומו. פגע האבון
יעורר. כל איש סורר. לכן תרחק ממקומה. ואל ידבק
בידך מאומה. כי הגבות והגאוה. המה מי מריבה.
איעצך עיצה טובה. תזרם כמו רוח. עליהם לבך אם
נפתה. נבול תבול גם אתה. אם תבחר בם תפול ולא
תקום. כי ירחק ממך המקום. והאוחז במדת
השפלות והענוה. ששון ושמחה ימצא בה. לבו ורוחו
ברכאו. בשמי' הכין כסאו. תחת כסא הכבוד מחיצתו
כי שם ביתו. יתענג מזיו שכינה. ועיניו אל קדוש ישרא'
תראינה. ינוח אדם הגאות לבעליה. למאיר לארץ
ולדרים עליה. את הכל יצר וברא. האל הגדול הגבור
והנורא. מעשיו בחכמה כולם. מושל בגבורתו עולם.
אין קצה לגדולתו. ואין תכלית לממשלתו. אם מדת
הענוה בגבולך. רוח המושל יעלה עליך. וכל
אוהב דברי בלע. מארץ חיי' יבולע. איבה ימית יכריתה
איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה. וכפי עוותתו.
מאריך ברעתו. אותו על העצים יערוכו. מפיו לפידים
יהלוכו. כידון בגחלי רתמים. ארכו לו שם הימים. כי
הלכו רכלים. עושי' אורים גדולים. יחד עשירים ודלים.
בעונם זה שקולים. בלשונם כתלים. ולאומם בגלגלים.
יפרוץ בם פרץ. כמרגלים את הארץ. תקולע נפשם כי
תצא. מן הקצה אל הקצ'. מפה ומפה מורים בהם חצי'.
כל איבריהם מפרקים ומאכבים. בריהם מהרה רצים.
והנוגשים אצים. כידונים בצינים פחים. משלחי מדנים
בין אחים. ביד פשעם משתלחים. כמשפטם בחרבות
וברמחים. בעמקי שאול קרואים. ויכטשו בעמק רפאי'.
והמקבלים את דבריהם. תועבת ה' גם שניהם. נגד
פניו מעלליהם. חלץ מהם. כי מחזיקי ידם. קרוב יום
אידם. גם הם חלקם. ואכלו את חוקם. נפש
החוטאה. בלשון הרע מטומאה. נגועה מדוכאה. והנה

היא לאה · דוחי' אות' והודפי' · את שר האופי' · היו תהיה
לנידה · וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה · ירדנה
בפרך יבא אידה · היא העולה על מוקדה · לאש תהיה
לאוכלה · כי רבים חללים הפילה · גם הליכות
תפר יראה · וירא ה' כי שנואה · הן היא תעוב' ומאוס' ·
וירע בעיני ה' את אשר עשה · המחזיק בה משוקץ
ומתועב · אך בשרו עליו יכאב · מכוכה נקרא כבל ·
ונפשו עליו תאבל · יכין ללצים שפטים · בעקרבים
ובשוטים · יובלו ליום עברות · ויחנו במוסרות · לכן כל
איש מה' ישאל · אשר לו יתגאל · ומדת יראת הבושה ·
מהור ימהרנה לו לאשה · תחשוך אותה מחטוא · כי ה'
אתו · חיי עולם יקנה · ורצון שוכני סנה · נפש
המרבה אשמה · יוסף עצב עמה · כבודה ימיר בכלימה
בעבור הרעימ' · ועל כל פעולותיה · דברי' ומחשבותי' ·
ומעשיה נוכחת · והיא כפורחת · תשכון הגוייה יחידה
בשחותה · משכנתה ומגרת ביתה · גם הבשר · יקרב
למוסר · לתת לו כפעלו · והמת יהיה לו · מות ואסון
יקבהו · יפרוש כנפיו יקחהו · עת בא חליפתו · ישאהו
על עברתו · נפשו תנוד לבלי חוק · ותתעב אותו
מרחוק · מאור אל חושך יהדפהו · כאשר חללים שם הוא
ולריעיו ובני ביתו ישכח · בדד ישב מחוץ למחנה · דבר
ריע ואהוב כחוץ · ויוציאוהו ויכיחוהו מחוץ · יכרו הקבר
מהרה · וישליכו אותו הבורה · ירה יירה בשחותו · מזה
ומזה לכסותו אוהביו וריעיו ישכחו אותו · ולא ידע איש
את קבורתו : למכתו אין תרופה · ובשר בשרה
טריפה · לא יתהדר בריבו · והוכח במכאוב על משכבו
התולעים בקרבו : עולים ויורדים בו · יגור באפלות ·
במחשכים במצולות · ליחו יכוס ויכלה · והוא כרקב
יבלה · ומן החיל אשר עשה · מאומה לא ישא · מעללי
נפש והגוף ומעבדיהם · עד האלקים יבא דבר שניהם ·
כצאן לטבח נלקחים · בית שר הטבחים · לכרות שם
כירה · לשתות מים ממרה · מים המרים שותים · ויאכלו
זבחי מתים · יחלק יפריד חברתם · ויפץ ה' אותם ·
למשפט באות · למות תוצאות · ואם הנשמה
תיישר אורחותיה · והעלה את נירותיה · בכר שכינה
מקומה · אבלה להיות עמה · והגוף אם יכשר · על ספר
היושר יכת' זכרונו · הוא ראשית אונו · ה' יסעדנו לשומרו
ירחמיהו עושיהו ויוצרו · ישכון לבטח בקברו · ולא
יאכל את בשרו · באמת ובתמים ליוצרו אם יעבוד ·
והיתה מנוחתו כבוד · כמה מעלות טובות ·
לחשוב מחשבות · לקיים המצוות · תולדות ואבות ·

ולהתרחק מן העוונות · ומרוב לשונות · ולעבוד הבורא
ברצון ובאהבה · בגילה ברינה בשמחה רבה ·
חזק ואזור מותניך · עשות רצונו כרצונך · ותחשוב כל
רעיוניך · הוא אביך קניך · תן לבך להכיר יחודו · אין
עוד מלבדו · נוכר נפשך זוכריהו · בכל דרכיך דעיהו ·
לו תכין כל מחשבותיך · והוא יישר אורחותיך ·
העשיר אל ירום לבבו · כי ירבה כספו וזהבו · הטובה
הנותנה אליו יכירנה · והגאוה תחת רגליו ישפילנה ·
ויחשוב כי לא מחכמתו · ירבה כבוד ביתו · וידע כי
עושרו וכבודו · הביא אלוה בידו · לו הכח והמשל · וכי
הוא מושל · הוא אלהיו וקונו · אדון ביתו ומושל בכל
קניינו · וברצונו יקח הונו ממנו · אל כל אשר יחפוץ יטנו ·
ושית האל תמיד נגדו · לזוכרו כל ימי חלדו · יבין כי
מאין יצרו ובראו · מאחר עלות הביאו · יתן אל פניו
מוראו · אשר גדלו המלך ואת אשר נשאו · ותמיד אל
לבבו ישב · על שד' הארץ יחשב · רק העשיר · בעושרו ·
יתן לאלקים כופרו · רוכב שמים בעזרו · ושמרו כרועה
עדרו · לאלפים דורות · יוכר המאורות · צדקתו שמורה
וערוכה · והשאיר אחריו ברכה · ואם עשות חסד יזכור ·
הלא אלקים יחקר · ואיש כמתנת ידו · יצוה ה' חסדו ·
הצדקה וגמילות חסדים · הם העומדים · לו
לאדם כי יותן · בי' נוקת ובי' צרתן · וניצול בגי' · מדינו
של גיהנם · כי מעשה הצדקה · שקו' הכין דרכה · וגדול
ערכה · על עולת התמיד ונסכה · בכל עת אליו קרובה ·
מת או נשבר או נשבה · תליץ בעדו · ותתפשהו בבגדו ·
מפני שודדו · ויסגור ה' בעדו · נותן בצדקה בעין טוב' ·
לא תחסר כל בה · אם ממונו לפי שעה יחסר · יעשרנו
המלך עושר · אשרי האיש לעצמו שולחן עורך :
לבוש החסד ומעיל צדקה נורך · להכין לו צידה לדרך ·
נפשו בחייו יברך · בהיותם הממון שלו · והראה את
נפשו טוב בעמלו · כי בניו אחריו · בלא יודעיו ומכיריו ·
רק לחלק הונו יתחלשו · אחד באח' יגשו · אין הון ועושר
כמו לחונן עניים · לאצור אוצרות בארץ החיים · אין
ריוח כעשיית רצון יוצרו · ואין הפסד כמו המרת דברו ·
וכל איש ישמח בחלקו · גם העני בדוחקו · יתן
עוז למלכו · ה' חפץ למען צדקו · כי רשו ודלותו · זה כל
פרי הסיר חטאתו · ליו' עברה וצרה · גם לא שמע גערה
רק לגמרי · לא ימרה · רצון הבורא · ויהיה ירא · דברו
ויפחד · ויצדיק עליו ה' אחד · כל עבירה מנכה ·
לאיש אשר יעשנה · להלשינו לאדוניו · וירקה בפניו · ואם
המצות רבות · אשת אל אחותה משולבות · מקדמות
לפניו

לפניו להעידו . איש על ידו . יאירו כנרות . מכריזות
ואומרו' . מזה האיש לא נשכחנו . הוא עשאנו ולא אנחנו .
ונשמע הקול בבאו לפניו . ברוך הבא בשם ה' .
אמת ואמונה . ודבר נכונה . ולכת תמים . הנאהבים
והנעימים . מזהב ומפז נחמדים : לא יעברו מתוך
היהודים . להם נתנה ירושה . למאיש ועד אשה . ובהם
נכרים . מילדי העיברים . כתרים ועטרות לדבקיהם .
שכל טוב לכל עושיהם . הם העמודים ואדניהם . אשר
הבית נכון עליהם . איש אשר אלה לו . יעשר יקום חילו .
יבא הריוח לרגלו . איש לפתח אהלו . עמודי העושר
חנב . האמונה אזר חלציו . ינוה ה' ברכתו . הון ועושר
בביתו . ילוה ה' לשרתו . צנה וסוחרה אמתו . במקום
האמונה נחה . היתה הרווחה . והעושה רמיה מלאכתו .
ויצאה מביתו . העושר יסודתו . צדיק באמונתו . וטעמו
בשנותו . הנה מטתו . שוא ודבר כזב ועולה .
בתוך בני ישרא' לא ינחלו נחלה . אשר יבחר בהן . באש
ישרופו אותו ואתהן . כי השקר לחסרון . היא חברון .
והאוסר לשקר . מערב עד בקר . ומבקר לערב . דוב
אורב . השקר פתחת אותה . חוברות אשה אל אחותה .
דובר שקרים לעושה רמיה ובגאות הלך . ויחר אף ה'
בם וילך . מצוה קלה אל תקל בעיניך . כי למען
עשותה צוה קוניך . ואם בעיניך קטנה . היתה לראש
פינה . גם מצוה קלה . ברחובות תתן קולה . בשפה
ברורה לקרא . להגיד לאדם יושרו . ושום עבירה . אל
תחשבה צעירה . כי אף ה' על מאזנים . כחומץ לשיני' .
וכעשן לעינים . וגם חטא הקל . יכביד המשקל . ואם
בו תוקש . והאלקים יבקש . ועל כל עון יושב בחשבון
איש איש לפי עבודתו . שכרו אתו ופעולתו .
החוקים והתורות . קלות וחמורות . ולהתרחק מן
העבירו' . כל אלה אבנים יקרות . נכוחים וישרים . כולם
אהובים כולם ברורים . דרכי נועם דרכיהם . חיים הם
למוצאיהם . ברכת טוב תבא עליהם . אשר יעש' האדם
וחי בהם : אשרי הגבר . אשר חיילים יגבר .
ביתרון הכשר חכמה . לשוב בתשובה שלימה . יתאונן
על חטאיו ויבכה . בלב נשבר ונדכה . עונותיו ופשעיו
יכיח . אשר על ידו השני . כי בעלי תשובה . מוכעי יצרי
התאוה . הקורעים לבבם . על מריים ואונם . מלאכ
שלום יתחברו . לעומתם ברוך יאמרו : אשר
כשאו לבו לקרבה . לכתיב היוצר ותפילת התשובה .
לעולם הבא . עץ חיים הם למחזיקים בה . התשובה
ומעשים טובים . לפני ה' קרובים . לעולם נצבים . הלא

הם כתובים . החוטא בשובו . לה' בכל לבבו . מחדש
בטובו . ויאמר המלך יבוא . לה' אלהיו בקוראו . ונשמע
קולו בבואו . ימין פרושה לקראתו . ויקוב חור בדלתו .
לה' ירצה . במחתרת ימצא . יקבל ברצון תשובתו .
והסיר את מוראתו . נושא עונו ופשעו . ותושע לו זרועו .
בעוזבו את זדוניו . יאר ה' פניו . קרוביו יקראהו . ויחוננו
ויאמר פדעהו . חטאתיו כשנים אם תהיינה . וישלחם
לבנונה . לשב ממעילות שיר המעלות . יענו לו במחולו' :
מי משלכנו אל מלך ישראל . ללכת בנתיב השלו' יוש' .
נטוש הריב והרחיקהו . בקש שלום ורודפהו . כי הריב
שבטו ומקלו . על עפר מושלו . באשר הוא תוקף . פריו
שרף מעופף . שחת רשתו וחרמו . ויאבק איש עמו .
מחלון וכליון אלמון ושכול . על אודות האשכול . בתים
מלאים כל טוב לחרמה ישים . והכה את הבית הגדול
רסיסים . גורם גילגול טילטול ונידה . ישסה אוצר כל
כלי חמדה . איש מדון מרדף מותו . והמדני' מכרו אותו .
המדון אל אשר יפנה וילך . ויבא הלך . ואל מקום
שהשלום הולך . הוא יתן מעדני מלך . ובכל אשר יהלוך
הן לצדק ימלוך . אוהבי השלום בחייה' . בלא מרמה עם
רעיה' . גם אחרי מותם . וירא וירץ לקראתם . באהבה
ובריעות אם יהיו . ה' עליהם יחיו . אוהב האמת והשלום
מרחיק חטאה . בהמה שמן חלקו ומאכלו בריאה .
בסוכו ובמעונתו . חמד אלקים לשבתו . מעלות השלום
רבו מספר . איש שוקל איה סופר : אשר אינכו
מוחל על עלבונו . כל ימיו מכאבים וכעס ענינו . על
רעהו במוסרו דינו . למצא עונו לשנא . גם בזה תחטא
הנפש . והוא מזכיר עון להיתפש . להענש תחלה .
ושמעה קול אלה . והנטירה והנקימה . והאף והחימה
אף בהמה . תאבד הנשמה . אבדון בשאול מטה . הנה
היא לוטה : והמעביר על מדותיו . מהשיב לאויביו
כפעולותיו . ומקבל כרותיו . לכפרת עונותיו . ויברך על
רעותיו . לקונה אותו לדורותיו . יכפר יעביר חטאתיו .
ולא ישבו בנתיבותיו : אם כה מידתו . שם אתה
מוצא ענוותנותו . תרב גדולתו . ה' הוא נחלתו . כי
הכובש יצרו . כפול ומכופל שכרו . ה' אלקיו בחרו .
ועליו ינוץ נזרו . וגם שלמה המלך אמר בחכמתו . שכל
אדם האריך אפו ותפארתו . עבור על פשע . ושם דרך
יראה בישע . הן זאת מחשבה טובה . לבן אדם יחזיק
טוב' . להרחיק פשע וחובה . ומחשבת און ורעה רבה .
ועל דבר הצדקה וגמילות חסדים . מלקפון עניים
מלחוכן עניים ומרודים : ישיב האדם אל לבבו . אם

המקו' ב"ה גזר עלי בחסדו להיו' עשיר הנה מה אני חסר לפזר לתת לאביוני' ולעשו' מצו' בממונו ברכת השם אשר נתן לי ואלא הגוזר עלי להיות עשיר לו הכסף ולו הזהב הוא ישלים החסרון ההוא כי לא יבטל גזירתו הטובה מעלי בעשותי רצונו וחפצו ודברו הטוב אשר יצא מפיו לא ישוב אלי ריקם כי לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם ומדוע תרע עיני באחי האביון לאמץ את לבבי מלתת לו מן הטוב אשר הטיב ה' לי במה שאיני חסר מאומה.

ואם גזר עלי להיות עני על עונותי לכלה פשעי ולהתם חטאתיי בעולם הזה. כל שכן שטוב לי שאפזר ממוני בצדקות וגמילות חסדים ומצות להחיות נפשי ל לעשות רצון יוצרי ואהיה נשכר בכפלים ממה שיכלה בהבל ורעות רוח וזה יהיה חלקי מכל עמלי ולא יאבד לעולם כי הבאתיו אל בית האוצר בארץ החיים מקום שיד בשר ודם אינה שולטת ואין ליראה שאש תבער בו ונהרות שישטפוהו ותמיד עיני אלקי בו גם לזרעי אחרי שמורים צדקתי וחסדי ככתוב נוצר חסד לאלפים ואומר אשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ מאד גיבור בארץ יהיה זרעו דור ישרים יבורך ואומר פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד וגומ'. ומחשבה זאת תחריל את האד' מכמה עבירות אשר תאבד בהן הנפש מלגנו' ולגזול ממון חבירו ומלהפסידו את שלו אע"פ שהוא אויב לו ומבקש את רעתו כי יחשוב האדם ויאמר אם הקב"ה גזר על אויבי להיות עשיר בשכר מצות שעשה הוא או אחד מאבותיו אפי' אם הייתי לוקח לו כל ממונו ומפסידו כל אשר לו סוף דבר הגוזר עליו להיות עשיר הוא י ישלים חסרונו שאחסרנו ולא את שונאי אני קובע כי את האלקים שאני מזקיקו לשלם לו. ואם המלך חפץ ביקרו וגדולתו מי יוכל לבטל גזירתו ואם הוא ישקיט מי ירשיע. ואם הבורא גוזר על אויבי להיות עני למרק עונותיו. הנה אין צריך שאחטא לקחת מוקש לנפשי להנקם ממנו כי גם את ידי לא תהיה בו אראה נקמתי ממנו בגזרת היוצר ואם המקו' רוצה לגבות חובו ממנו מרשעים יצא רשע וידי לא תהיה בו. וחלילה לי לחטוא ויזכה אויבי כי הוא בצערו ועניותו תכופר חטאתו. ואני ברשעתי. אאבד נשמתי. אם אשלח ידו בגופו ובממונו ואם אעשה בנפשי שקר כל דבר לא יכחד מן המלך כי נוטע אוזן הוא ישמע יוצר עין הוא יביט ואומר אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו וגם על אויבי בנופלו לא אשמח לו כי אם יגל לבי בכשלונו יראה ה' ורע בעיניו עלי ישא קצפו והשיב מעליו אפו.

וכזאת יחשוב האדם ואל יהא אץ להעשיר בדבר עבירה ועון וביטול מצוה. כי יאמר האדם אם הבורא גזר עלי להיות עשיר אין צריך שאחטא כדי להעשיר כי בלא זה אהיה אם היא גזירת המלך ואם נגזר עלי להיו' עני בעונני הנה אני מאבד את נפשי בחנ' ליגע להעש' בדברי עביר' ועון ספות חטא' על חטאת וסוף דבר לא אעשיר כי עשה יעשה לו כנפים. וכן אמר שלמה המלך פועל אוצרות בלשון שקר הבל נדף מבקשי מות ואומר לא יועילו אוצרות רשע וצדקה תציל ממות ואומר אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו. אך אשרי אנוש יעשה זאת יהיה בה' מבטחו וישא ויתן באמונה ביראת ה' כל היום ויהנה מיגיע כפיו ויחשוב תמיד כי טוב מעט ביראת ה' מאוצר רב ומהומה בו. יש אדם צדיק בארץ שנגזר עליו להיות עני למרק מעט עונותיו שעשה גם לפעמים בעבור שזרעו עתידים להיות רשעים ואין רצון הבורא שהצדיק הזה יעמול לרוח ויגע לריק להניח יתרו לאויבי השם. ואף גם זאת יתן לו האלקים עושר ונכסי' לנסותו אם ירום ויגבה לבו בעושרו לשכוח את בוראו לבלתי עשות מצותיו. ואם ירע לבבו לקפוץ ידו מלתת מלחמו לדל ואם יגמול חסדים כברכת השם אשר נתן לו וגם אחרי שיעשיר המקום מורידו מנכסיו ואבד העושר למען נסותו אם יבעוט לתת תיפלה לאלקי' ואם עד כה יעמד בצדקו לקבל גזירת מלכו וישמח ב בחלקו ויבטח בשם אשריו ואשרי בניו אחריו רנתו לפני ה' תקרב ונקהו מפשע רב חטאיו ירחיק ממגוריו כרחוק מזרח ממערב ההוא יקרא עבד ה' אשר בו יתפאר.

ויש אדם צדיק שמרוב צדקתו אשר הבורא מצא את לבבו נאמן לפניו נותן לו עושר ונכסים וכבוד ות ומקיימם בידו כי ידעו לצדיק הזה שיכבד את ה' מהונו לעשות רצון יוצרו להחיות נפשות עניים לגדל יתומים ויתומו' בתוך ביתו להנות תלמידי חכמי' מנכסיו לקנות ספרים ולהשאילם ללמוד בהן הומה ומהומה אחר ה המצות לקיימם בגופו ובממונו אשר נתן לו האלקים.

ואין מתפאר ומתנשא במעשיו הטובים ולא נהנה ושמח בלבו על מה שיסבבוהו נבזה בעיניו נמאס ואת יראי ה' יכבד ומן הצדקות וגמילות חסדים שעושה במ בממונו אין מחזיק טובה לעצמו אלא אומר אני שלוחו של מלך מלכי המלכים הקב"ה וכעין גיזבר שלו על אשר חנני ולו אני וכל אשר לי ומשלו אני נותן ולא משלי כי ע ערום יצאתי מבטן אמי והוא מנעורי גדלני כאב ופתח לי את אוצרו הטוב ויש לי כל ומידו היתה זאת לי בחסדו

עתה

עתה אכבדנו בשלו · ובגופי וקנייני · אעבוד את אדני ·
וכל ימי ושניי · אירא את ה' · כגון זה נאה לעושר ולכבוד
והם נאו' לו וזוכה לנחת ושלוה · בזה ובבא · זאת נחלת
עבדי ה' וצדקתם מאת בעל מלאכתם : לתת להם שכר
פעולתם · כל ימיהם על אדמתם · גם אחרי מותם ·
ידרוש שלומם וטובתם · ונחל ערנים להשקותם · איש
אשר כברכתו בירך אותם : ויש רשע אשר ניתן לו
עושר ונכסים לרוב על כי רעתו רבה ואין קץ לעוונותיו
כדי לטורדו בעושרו מן העולם הזה ומן העו"הב כקרח·
ואומ' עושר שמור לבעליו לרעתו ואומ' לפני שבר גאון :
ויש רשע שניתן לו עושר ונכסי' לתשלום מעט מצוות
שעשה ובגללם מתקיי' עושרו כל ימיו ואף כי רשע וחוטא
כדי שלא לקפח ולנכות שכרו במה שנמצא בו שום דבר
טוב ומצוה שעשה : ועל רוב פשעיו וחטאיו שהרבה
אשמה ממתין הבורא ליפרע ממנו לעו"הב · למען יאריך
ברעתו · ולא יעיר כל חמתו · זה חלק אדם רשע מאלהים :
ואל יאמר אדם הואיל ועושר האדם ועוניו הם
גזירת המלך אבזבז את ממוני בכל אשר תאוה נפשי
ואנסכה בשמחה ואראה בטוב ליהנות מן העולם הזה ·
שאם נגזר עלי להיות עשיר בעבור זה שאוציא ואבזבז
סוף דבר לא אחסר כי ימלא חסרוני · ואם נגזר עלי
להיות עני יותר טוב שאהנה ממנו ממה שיכולה בעניין
רע ואיש נכרי יאכלנו : זאת דברת בני האדם
השוטים היא · והא למה זה דומה לאומ' אתיז את ראשי
או אטבע בנהר או אפול בכבשן האש · אם נגזר עלי
שאמות הרי נתקיימ' הגזירה ואם לא נגזר שאמות אף כי
אעשה כל זה אנצל · כי המקום כרת ברית את מות
מבוא עד יום שנגזר · כי זאת היא מחשבת און ורעות
רוח ומפי הגבור דבר דב' שאם כן למה אמר' תור' להמית
את הרוצח אשר ירצח את רעהו : ועוד כתב
בתורת משה איש האלהים ראה נתתי לפניך את החיים
את הטוב ואת המות ואת הרע ובחרת בחיים · ואומר
צנים פחים לדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם · ואומר
שוחר טוב יבקש רצון ודורש רעה תבואנו · ואומ' ערום
רעה ראה ונסתר ופתיים עברו ונענשו כי בעניין הזה
ברא הקב"ה את עולמו וגזר · אם יתנהג בחכמ' ובדעת
ובכשרון ובצדק בהם תבואנו כמו שאמר שלמה המלך·
ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה · ואמר והחכמה
תעוז לחכם · ואומר משכיל על דבר ימצא טוב· ואומ'
הולך בחכמה הוא ימלט · ואומר בחכמה יבנה בית
ובתבונה יתכונן · ואומר ובדעת חדרים ימלאו כל הון

יקר ונעים · ואומר אוצר נחמד ושמן בנוה חכם וכסיל
אדם יבלענו· ואומר רודף צדק' וחסד ימצא חיים צדקה
וכבוד ואם יתנהג האדם בהוללו' וסכלו' וברשע יהיה לו
חילוף כמו שכת' אדם תועה מדרך השכיל בקהל רפאים
ינוח · ואמר החכם עיניו בראשו והכסיל בחשך הולך·
ואומר כי זולל וסובא יורש וקרעים תלבש נומה · ואומ'
וחוטא אחד יאבד טובה הרבה · וכת' משה רבי' ע"ה מפי
הגבור' אם בחוקותי תלכו וגו' · והיה אם שמוע תשמעו
וגו' · ואם לא תשמעו וגו' · וירא אלהי' יצא את כולם וחכם
לב יקח מצות בממונו אשר נתן לו האלהי' ויעשה ממנו
צדקות ויגמול חסדים לקנות נפשו ולא ירהב לבו על מה
שמחסר ממונו כי החסרון ההוא אינו אלא לשעה · למה זה
דומה לרחל הנגזזת שאין חסרון צמרה ניכר אלא לשע'
כי הו' חוזר וגדל כן הנותן צדק' וגומל חסדי' מממונו אין
בו חסרון אלא תוספ' שמשתלחת בו ברכה בממון ההו'
כי ברית כרות' לממון שנותנין ממנו צדקות וגומל ממנו
חסדי' שאינ' חסר בכך· שנאמר נותן לרש אין מחסור·
ואומר יש מפזר ונוסף עוד · ואומר צדקה תציל ממות ·
וכן כל העושה בממונו מצוה לא יחסר כל בה · ככת'
שומר מצוה שומר נפשו · אבל האדם המוציא לדבר
הרשות ותענוגו' בני האדם בימים שאין בהן חפץ ורצון
הבורא וכ"ש המוציאו בדבר עבירה ועון הרי זה כגוזל
למקום ב"ה · וממונו יחסר תמיד ואין רואה בם סימן
ברכה· כי למה זה דומה לרחל שנחתך אחד מאיבריה
שאין גזעו מחליף · וחסרון ההוא ניכר עולמית · כן
אשר ימנע מחפץ דלים ומלחונן אביוני' ויאמץ את לבבו
לקפוץ ידו מלתת להם ויאטם את אזנו מזעקת דל · סוף
יאבד העושר ההוא בעניין רע ותמיד יהיה הלוך וחסור
ככת' וחשך מיושר אך למחסור · ואמר ומעלים עיניו
רב מארות · ואומר פעולות צדיק לחיים ותבואת רשע
לחטאת : לכן כל אשר נשמ' רוח חיים באפיו בעוד
נשמתו בו כל אשר תמצא ידו לעשות בכחו יעשה · ויבין
יראת ה' ודעת אלהי' ימצא להכיר ייחודו ומעשיו כי כולם
צדק ומשפט ומתהלך במישרי' וילך בדרך טובי' ואורחו'
צדיקים ישמור : ובהיות לאל ידו לעשות יאצר לנפשו
אוצרות טוב להכין לו דרך ללכת' בארץ החיים להרא'
את נפשו טוב בעמלו · טרם יעזוב לאחרי' חילו · ויעשה
צדק' בכל עת ועניי' ירחם · ולא ייגע לריק להוציא ממנו
ולפזרו באפס תקוה · לחיי העולם הבא · ולא יכלה בהבל
ימיו ושנותיו בבהלה · פן תהי אחריתו כלה · אז
תמיד יזכור את בוראו להימשך בעבותות אהבה אשר

יצרו מאין ונשאו בצלמו כדמותו. לעבוד עבודתו.
לאהב' וליראה אותו. בכל לבבו ובכל נפשו. ושלם אותו
בראשו: אם ראית רשעים המטים עקלקלותם.
וכי כבדה חטאתם. ולא יראו אלהי' אשר מלא בתיהם
טוב ושאננים מפחד רעה ודרכם צלחה עתקו גם גברו
חיל זרעם נכון לפניהם. וצאצאיהם לעיניהם בתיהם
שלום מפחד. ולא שבט אלוה עליהם. בעמל אנוש אינימו
ועם אדם לא ינוגעו. גם תראה צדיקים נגועים כל היום
ותוכחתם לבקרים. מדוכאים וידועי חלאי' נכנע בעמל
לבם כשלו ואין עוזר. הנשכחי' מני רגל דלו מאנוש נעו.
ילכדו בחבלי עוני. רעבים גם צמאים נפשם בהם
תתעטף. השמר אל תפן אל און ואל תתע להרהר אחר
פועל ה' ומעשיהו כי הו' מלך שליט ומי יאמ' לו מה תעש'
וכל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא.
אוהב את הצדיקי' ומעשיה' ושונ' את הרשעי' ומעלליה'.
אכן תשכיל על הדבר ותמצא טוב להתבונן על פעולת
ה' ומעשי ידיו כי כולם יושר דברי אמת צדק ומשפט חסד
ורחמים כי משדי לא נשכחו מעשה הצדיקים ולא נעלמו
מעשה הרשעים והוא יכיר מעבדיהם ולא יפלא מיי' דבר
ובכל מקום עיני ה' צופות רעים וטובים ולא ישא פנים
ולא יכבוש שכר הצדקים. ככת' להנחיל אוהבי יש
ואוצרתיה' אמלא. ואומ' עיני ה' אל צדיקי' ואזניו אל שוועתם.
ואומר לא יגרע מצדיק עיניו. ואומ' אמרו צדיק כי טוב
כי פרי מעלליהם יאכלו. ואומ' מה רב טובך אשר צפנת
ליראיך פעלת לחוסי' בך ולא ינק' את הרשעי' המתהלכי'
באשמותיהם ולא יתחרטו על עוונותיהם. ככת' ומשלם
לשונאיו על פניו להאבידו ולא יאחר לשונאו על פניו ישלם
לו. ואומר פני ה' בעושי רע להכרית מארץ זכרם. ואומר
אוי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו ואומר ולך ה' חסד
כי אתה תשלם לאיש כמעשיהו:

על כן בין תבין את אשר לפניך ברוח דעת ויראת
ה'. הצדיקי' אשר ראית שמגיע אליהם כמעשה הרשעים
ולא ידעו שליו ותמס כעש חמודם גם יש לצדיקים אשר
לא יחצו ימיהם. אל תתמה אל החפץ וידוע תדע כי
מאהבת ה' אותם להשקיט להם מימי רע לפדו' נפשם מיד
שאול ליאור באור החיים. נוקם על עלילותם ליפרע
מהם בעולם הזה על מעט מזער עוונות שעשו בזאת י
יכופר עוונם וזה כל פרי הסר חטאתם. כי את אשר
יאהב את ה' יוכיח וכאב את בן ירצ' ונאמני' פצעי אהב.
גם אפשר שהצדיקי' הללו המתייסרי' היו' ראויים לייסורי'
הללו אך מאת הש' היתה זאת לצרם האלהים ולבחנם
ולנסות' אם יהרהרו אחר משפטי יוצרם לקוץ בתוכחת'
ואם יעמדו חזקים באהבתו וביראתו גם איפשר
שהצדיקים הללו. נענשים ומעונים בעון דורם לישא
ולכפר עוונם כמו שמצינו ביחזקאל שאמר לו המקום ואת'
שכב על צדך השמאלי ושמת עון בית ישראל עליו מספר
הימים אשר תשכב עליו תשא את עוונם. ואני נתתי לך
את שני עוונם למספר ימי' שלש מאות ותשעי' יום ונשאת
עון בית ישראל וכלית את אלה ושכבת על צדך הימני
שנית ונשאת את עון בית יהוד' וגו'. גם בישעיה
בפרשה הנה ישכיל עבדי אומר בפירוש שהצדיק נלכד
ללכד בעון דורו ואשרי הצדי' המכפרים על עון דורם
ומעלם: אשר יש להם שכר טוב בעמלם. כי פרי
מעלליהם הטובי' צפון להם לע"ה הארוך להתהלך לפני
האלהים באור החיים לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו
לראות בפלגות נהרי נחלי דבש וחמאה וישבעו בטוב
לאורך ימים ולא יוסיפו בדאב' עוד אפי' רגע אחד באותו
עולם כי כבר נתכפר עונם בזה. וכן אמ' ישעיה הנביא
אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני:
ועל שלום רשעי' כי תרא' שלוי עולם השגו חיל לא ירעבו
ולא יצמאו ולא יחסרו כל טוב. דע באמת כי בשנאת
ה' אותם על רשעתם ופשעיהם כי יתגברו. לבל יראו
בגאות ה' ולשרשם מארץ החיים סלה. לכן בחלקות ישית
למו להשפיע להם טובה בעולם הזה לפרוע להם שכר
משום מצוה שעשו. כי המקום ב"ה אינ' מקפח שכר שום
בריה העושה רצונו בין רב למעט כי פועל אדם ישלם
לו וכאורח איש ימצאנו. גם אולי אביהם או זקינם
של הרשעים הללו עשו שום מצוה אשר בגללה נוחלים
הבנים שררה וגדולה. כמו שמצינו ביהוא שנאמר ויאמ'
ה' אל יהוא יען אשר הטיבות לעשו' הישר בעיני ככל אשר
בלבבי עשית לבית אחאב בני רביעי' ישבו לך על כסא
ישראל: גם אלה בגלל אבות מושיע בנים. אף כי
מתאנים. ועל רובי עוונותיהם ממתין להשיב גמולם.
באותו עולם. לתת להם כפועלם. כי מי הקד' אליו וישלם.
ושם צרור עוונם בסוכ' חטאתם. להביא להם מגורתם.
והיסורים בלבותם. ירננו על משכבותם הירא את השם
וחרד אל דברו ישמור אלה ויתבונן חסדי ה' להשכיל
למעשיהו. להגיד כי ישר ה' צורי ולא עוולת' בו. וברעתו
יצדיק צדיק החכמים ישכילו זאת יבינו לאחריתם.
ואשר לא ידעו ולא יבינו בחשיכה יתהלכו. ועם תועי
לבב הם ואין בהם תבונה. ונדמו לסוס ופרד אין הבין
וטח עיניהם מראות מהשכיל לבותם. ועליהם אמ' שלמה
המלך

המלך אנשי רע לא יבינו משפט ומבקשי ה' יבינו כל:
גם אביו נעים זמירו' דוד המלך ע"ה אמ' איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת. בפרוח רשעי' כמו עשב ויציצו כל פועלי און להשמדם עדי עד: כי שלות הרשעים וגדולתם אחרית דבר איבוד נשמתם. נחלה מבוהלת בראשונ' ואחריתה לא תבורך. וייסורי הצדיקי' ועצבתם בראשונה. אחריתם תהיה להם עדנה. כי לעתיד שכרם הטוב וגמולם. הוא יהיה לעולם. מי חכם ויבין אלה נבון מדעת כי ישרי' דרכי ה' צדיקי' ילכו בם:
חובת כל היצורי'. ויותר לילדי העברי'. כאשר יגדל האדם בשני' יוסיף דעת מלבו. על אשר לימדוהו אביו ורבו. ליראה את ה' אלהיו ללכת בדרכיו לשמור מצוותיו חוקיו ומשפטיו. ולהשכיל למעשי ידיו כי כולם בחכמה עשויים באמת ויושר ואין בהם נפתל ועקש כי כולם צדק ומשפט ומישרים: ואל יאמר אדם די לי שאלמוד ואחזיק רק מה שלימדוני אבי ורבי ואין צריך להוסיף כי האומר ועושה כן כר' שאינו לומד ומקיים המצוות מכח מצוות יוצרו לא מנהג בעלמא כאשר הנהיגוהו וחנכוהו אביו ורבו. ועליו אמ' ישעיה הנביא ע"ה יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני. ולבו רחק ממני. ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה. וכתי' בתריה לכן הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא ואבדת חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר. הלא האדם אביו לא לימדוהו לאכול בילדותו אלא מעט מעט כאשר יוכל שאת וכאשר יגדל יוסיף לאכול מעצמו כפי רוב השנים. כ"ש ביראת ה' לסור מרע שיש לו לאדם כפי שניו ודיעו ושכלו להוסיף לקח ונבון תחבולות יקנה לדעת את ה' ולהכיר דרכיו ולכבוש תאוות יצרו. לעשות רצון יוצרו ככת' תן לחכ' ויחכם עוד הודע לצדיק ויוסיף לקח. ואו' ישמע חכם ויוסיף לקח. ונבון תחבולות יקנה. על כן כל אדם ישית זאת אל לבו ויאמ' הנקל באתי עבד למלך הכבוד אדון כל הארץ. אשרי מה נכבדתי. אשרי נוצרתי להיות נכבד היום מלך ישראל בי. וכת' ועתה כה אמר ה' יוצרי מבטן לעבד לו לשובב יעקב אליו וישר' לו יאסף. ואכבד בעיני ה' ואלהי היה עזי. ואומ' זכור אלה יעקב וישראל כי עבדי אתה יצרתיך עבד לי אתה ישראל לא תנשני. גם יחשיב האדם ויאמר יוצרי לא יצרני רק להתענג ולהנות בעולם הזה לאכל ולשתו' לאסוף ולכנוס. כסף וזהב לעשות לי שם בשם הגדולי' אשר בארץ אנשי השם הממלאי' בתיה' כסף. כי השם עובר בי' לילה עבר ובין לילה אובדו לא בראני אלא לכבודו שישמח במעשיו ולהתפאר בי בעשותו רצונו וחפצו. ולא אמרה את פיו. ובהתרחקו' מתועבת נפשו ובהמנעו' מעשו' הרע בעיניו להכניסו למרות עיני כבודו. ככת' כל הנקרא בשמי לכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו. ואומר ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר:

תם ונשלם שבח לאל עולם:

תוכחה אחרת: יפה ואדרת:

אברך את ה' אשר יעצני אף לילות יסרוני כליותיי. הלא הם יורוני. ולבקרים יעירוני. ולשחרים יזכירוני. ויאמרו לי עד מתי עצל תשכב קום קרא אל אלהיך עד מתי מאנת לענו' אם לא עכשיו אימתי. השמר לך ושמור נפשך מאד בטרם תלקח מעמך. תמול בואך ומחר נוסעך ורוח אלהים ישאך. על אשר לא תדע כי נכרי אתה וגם גולה את למקומך. שוב יום אחד לפני מיתתך כי כפשע בינך ובין המות. ימיך חלומות שקר וחייך כענן בקר. בהאריכו תתקע. ובהעלותו תסע. ויש אשר יהיה הענן ימים או מספר או יום או לילה ונעלה הענן ונסעת. התקומם והתאושש. והכלם והתבושש. עד אנה כעיור יומם תגשש. וכמו באפילה תמשש. ענה כמה ימי שני חייך כי תכלם בהבל ותאבדם בתוהו. הנה חייך הולכי' ודלי'. עד המדרגה התחתונה. ומאוייך מתגברים ועולים עד המדרגה העליונה. עורה והקיצה. רוצה ואיצה. הגביה השפל. והשפלה הגבה. פנה בכל מעשיך מעשה ידיך. ובעמל שעמלת תחת השמים גם אתה ידעת כי אין טוב בם. כמה שנים הלכת אחרי ההבל ותהבל. נוטר כרמי' היית וכרמך לא נטר' ועיני ה' המה משוטטי' בכל הארץ לראו' הפרחה הגפן פתח הסמדר. והנה עלה כולו קמשונים. זקנת ושבת. ושובבת ולא שבת. בית האמת החרבת. ובית און ישבת. זה כמה שנים ה' אלהיך עמך לא חסרת דבר. לא בצדקתך וביושר לבבך. גם שיבה זרקה בך. ואתה בשרירות לבך הלכת הילדות והשחרות עברו רק הבמות לא סרו. השביעך ותבעט. השקך ותשכב. ותאכל ותותר. גזלת אורן. ועשית תורן בתי מידות.. שידה ושידו'. לחם ובשר. ומזג לא חסר. ותרבץ ככשב עלי ארץ. לדברי אהבים. ולדמי ענבים. ומחה צלחת. ומצא כפחת. ואתה אל בור שחת. והנושה בא לקחת. ואתה מתעסק בגילולי עצביך. כסף וזהב. הבלי תבל

ליבבוך · ולא מסכיותם סבבוך · פתי מדוע נבבוך · אחרי
אשר התעדנת · וראשך דשנת · מפרי עץ הגן אשר לא
שתלתו · ולא עמלת בו ולא גדלתו · התמכרת והתנכרת ·
ועבדת ולא זכרת · האמירך ותמירנו · העשירך ותשירנו ·
ואותי השלכת · כי מלכת · על כן לא הארכת · העל אלה
התאפק ה' : הריבות פעמיך · אחרי זממיך · זה
אומר ככה · וזה אומר ככה · ואתה תעשה מלוכה · וכמ'
משלו בך · אין כהה לשברך · נבבוך התאוות · ותקפוך
האוות · ואתה תבקש · לך גדולות אל תבקש · הים לך
פה להשיב או מצח להרים ראש · תשא עיניך לשמים ·
ולבך בין תנור לכירים · ותפילתך אך דבר שפתים ·
לשון רכה · ובלב לא זכה · בלשונך תהילה · ובקרבך
תהלה · בפיך תפילה · ובלב בך תיפלה · עבודתך לא
נקייה · עושה מלאכת השם רמייה · הסר מעלי המון
שיריך · הגנוב ורצוח · והלוך שחוח · ובמה ירבה
לשלוח · ואתה בלא כח · דומה לחוח · ותפילתך לא ריח
ניחוח · הסר זנוניך והשלך נאפופיך ואל תאמ' נער אנכי ·
תנה לה' אלהיך כבוד בטרם יחשיך ויכוס ליחך · וייבש
כחך · ותקצר רוחך · וישפל מצחך ויכבד טרחך · ותהיה
על נפשך למשא · כאבן מעמסה · ובשרך ימס · ואלבך
יזוב · ואפס עצור ועזוב · הלנצח תרדוף ילדותך · ותלך
אחרי בחורותיך · ועתה הלוך הלכת כי נכסוף נכספת ·
אל שעשועיך · למה הקילות את רועך · והתרצית אל
ריעיך · והאחים · סביבותיך פחים · והריעים · רעים ·
ברעתם ישמחוך · כי ישבחוך · ותשמח כי ישחקו בך ·
ויקצוף האלהים על קולך · השתומם והתבונן · ותיבנה
ותיכונן · כי סרבים וסלונים אתך · ואל עקרבים אתה
יושב · ובמושב לצים ישבת · ובדרך חטאים עמדת ·
כי קיבלת בהוללים ובחטאים · גם פעמים רבות ידעת
כי הכינו' לבך ליצר ולא ליוצר · ובטלת רצון היוצר מפני
רצון היצר · ועל מי בטחת כי מרדת בו · הלא תירא
מיום צרה · מפחד פתאום · מיום נורא ואיום · משואת
רשעים · משפטים הרעים · מגזירת מלכיות · ממיני
פורעניות · ודקדוקי עניות · ממקרה ופגע · ומכל נגע ·
כי יעבור השמים · וכי יגרע כטפי מים · ואל מי תשא
עיניך בעוניך · ופני מי תחלה בחולייך · בקרוב נפשך
לשחת וחייתך לממיתים · בבואך ים · בלכתך מדבר ·
רעב כי יהיה · דבר כי יהיה · וכל מיני משחית · כי
יבעתוך בלהו' · כי יאחזוך ימי עוני · הלא אז יכנע לבבך
הערל ותאמ' קומה והושיעני · ומצח אשה זונה היה לך
בבקשך תקוה ועקב · המן הגרן או מן היקב · והוא
רחום יכפר עון : בצרה קראת ויחלצך · זעקת
אליו ויצלך · בהביטך ימין ואין מציל · שמאל ואין מכיר ·
ותשוב בכל מאדיך · ותבין בכל לבבך · ותאמ' חטאתי ·
וישר העויתי · ועתה שא נא חטאתי אך הפעם · אם
עול פעלתי לא אוסיף · וכי היתה הרווחה · את לבך
הכבדת · ותלבש כתנך אשר פשטת · וטינפת את רגלך
אחרי רחצם · אללי לך הכזה יגמול עבד לרבו · אם
כהתל באנוש תהתלו בו · האמור תאמר כי הסתרת ·
הנה אלוה כל בשר · הממנו יפלא כל דבר · הנטע אזן
הלא ישמע אם יוצר עין לא יביט · אוי לך בן אדם אבדת
בן אנוש כי תשיב אל אל רוחך ותיצא מפיך מילי' · ובעת
כעסך · תשכח ה' עושך · כעסת והתקצפת · את מי
חרפת וגדפת · ועל מי הרימות קולך · קום אכול מפרי
ידך · למה קרעת בגדיך · האותי הכעסת הלא אותך
למען בשת פניך אכלת בוסר וקהו שיניך · ותשא מרום
עיניך · והאמינו רעיוניך · וכזה וכזה שמעו אזנך ·
מתוכחות ראשית אוניך · ולא יודע עול בשת · מדוע
רוחך סרה · ועצתך נבערה · קרבה עתך · ורוח רעה
מבעתך · הפוך ידיך וחזק מתניך · ותורך נוראות
ימינך · כי עשה תעשה וגם יכול תוכל · ידיך לא
אסורות · ורגליך לא עצורות · עיניך לא עיורות ·
ואזניך לא סגורות · חזק והתחזק וצא מן ההפיכה ·
והיתה לך נפשך לשלל · וישוב בשרך לך יטהר · עד
מתי רעיונך פוסחי' על שתי הסעיפי' · נרפים הם נרפי' ·
הסב ירדן הרע אחורנית · ואל תלך קדורנית · גער
בשטן והרחיקהו · ואל תנקהו · וידעת את אשר תעשה
לו · כי לפתותך בא ועומד על ימינך לשטנך : בקרבך
הוא יושב · ורעות עליך חושב · והוא כגיבור משכיל לא
ישוב ריקם · אתה תקרוס · והוא יפרוס · עד יפשיטך
ערום · עזוב הזמן ומעדנותיו · ואל תתאו למטעמותיו ·
כי מות בשיר · ומרה תהי' באחרונה · תן לבך לראשיתה ·
פן מה תעשה באחריתה · עשה ואל תאחר · ואל תתהלל
כיום מחר · כי לא תדע מה ילד יום · ומי יגיד לך כמ' ימי
שני חייך · טוב יום אחד לפני מיתתך · כי מת אתה ולא
תחיה · ומה ה' אלהיך שואל מעמך · כי אם לשיתו כנגדך
תמיד · כי מימינו בל ימוט · ובכל דרכיך לדעה אותו ·
העירה ועוררה את האהבה עד שתחפץ ושום אמריו
כחותם על לבך ותהיה בעיניו כמוצא שלום : והדרך
הטוב' אחת היא לדורשיה · ברה היא למבקשיה ·
כל מבקשיה לא ייעפו · על משכבך בלילות בקשיהו ·
ובדורשי הלב דורשיהו · ואם לא תיגע אל תאמר יגעתי
ולא

ולא מצאתי · כי הוא נמצא לדורשיו · ונדרש לכל שואליו · וקרוב לכל קוראיו באמת · רק עונותיך מבדילים בינך לבינו · לכן שוב והפצר בנפשך ועצור ברוחך · וחזק בתומך · ואל תרף עד יפקח השם עיניך · ויגלה את אזנך · ויטהר רעיונך · כי עתה יעיר עליך · ושלום נוות צדקיך · ותשא פניך מרום · ובטחת כי יש תקוה ׃
תם ונשלם ׃

אזהרה לנפש ׃ להוציא מטיט ורפש ׃

ברכי נפשי את ה׳ ואל תשכחי כל גמוליו · זכרי כי ממקום קדוש הוציאך · ולא לתוהו בראך · ויתן לפניך החיים והטוב הרע והמות · גם את האור והצלמות · בחרי לך היום · אם עברת אם פדיום · והתבררי והתלבני ונהרי · מהרי תטהרי · ותחליפי שלמותייך · והשליכי תעתועייך · והבלי שעשועייך · ותסיר את יינך מעלייך · ואל יפתוך יצרי הגוף הנגוף · עזבהו בטרם יעזבך · והכלימהו בטרם יכלימוך · מה לך אחריו נמשכת · והוא נחפז ללכת · ולשוב אל עפרו כשהיה · ואת תשובי אל האלהים אשר נתנך · עתה דעי וראי מה תשיבי שולחך דבר · היעמוד לבך · אם תחזקנ׳ ידייך · אם תתפתי בהבליו · ותמשכי בחבליו · ותעזבי את צור מקורך · ותסתמי עין מאורך ·

ברכי נפשי את ה׳ להתחברי עם מלאכיו · והתהלכי עם משרתיו · ברוכיו · ואל תקוצי לתוכחתו · כי הוא חונכך הדעת · ויתנך רוח׳ ושומעת · והטוב והרע יודעת · מה לך ולתולעת · הלא ידעת כי תשוקתו אלייך · ועיניו עלייך · הרומי ואל תדומי · פן תשוי לו גם את · גם את העלי והגלי ונערי · בחפץ הגוף · ובארבעת שפטין הרעים · לכן תבואי בצור והטמני בעפר ותקעי לך יתד במקום נאמן · בחרי לך אורח חיים למעלה · וסורי משאול מטה · ותני לך מהלכים · בין המלאכים · במושב עבדיו ובמעמד משרתיו · משרתי מלכותו · ושלוחי מלאכותו · ועושי מלאכתו בכל לב שאו עיניך לקדושים אשר בארץ · ותני לבך אל הטהורי׳ אשר בשמי׳ · הביטי אל צור אשר ממנו חוצבת · ואל הגיזרה הפנימית אשר ממנה לוקחת · הסבי פנייך ושאי עינייך אל המנורה הטהורה אשר לפני ה׳ אשר ממאורה תיאורי · ואל עבר פניה תאירי · ויאר ה׳ פניו אלייך · וזרחה שמש צדקה ומרפא בכנפייך · אז תראי האור הבהיר · אשר חשך לא ישופהו · ולילה לא יחליפהו · המשכי מבור האוות · עלי מקבר התאוות · התאמצי ואל תערוצי · והתחזקי להחזיקי בתומתך · והתקדשי מטומאתך · ברחי מן המות · ובאי מן הצלמות · ושאבי ממקור החיים · וממעייני הישועה ׃

תוכחה יפה ומעולה ׃ הגיעה הנפש למעלה ׃

הוי ידע כי אין לך אויב ומבקש רעתך כיצרך הרע · וכל רעיוניו עליך · מחשב להרע לך כל היום להכין לך כלי מות להפילך בשחת יפעל וכל מזימותיו ועשתנותיו להדיחך מעל ה׳ אלהיך ולהשכיחך בעיניו למען תיוקש לעשות הרע בעיני השם׳ להכעיסו למען טורדך מחיי ע עולם לאסוף עם חטאי׳ נפשך ולהניחך בקהל · רפאים · כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה · והבא להורגך השכם להורגו · וחזק ואמץ ותהיה לבן חיל ותצא למלחמ׳ על אויביך · ובתחבולה תעשה לך מלחמה עמו · ובעלות על רוחך לעשות שום דבר נגד בוראך במעשה או בדיבור בראיית עיניך או בשמיעת אזניך או להימנע מעשו׳ מצוה או בשתיק׳ דבר שאיפשר בידך לאחות בהילוכך ובמחשבתך בכל דבר אשר תוכל לחשוב ולדעת שהוא נגד יוצרך · בין תבין כי הוא יצר הרע המבקש לחטיאך · ובכן והשבות אל לבביך ואי׳ יצרך איך אעשה הרע הזאת וחטאתי לאלהי׳ האל הגדול הגבור והנורא נוטה שמים · ומוציא במספר צבאם ויוסד ארץ נותן נשמה לעם עליה נותן שמש לאור יומם חוקות ירח וכוכבים לאור לילה חכם לבב ואמיץ כח יוצר כל מאין ברא כל במאמר בלי עמל ויגיע כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמד ועיניו משוטטות בכל הארץ צופות בכל מעללי איש ואזניו שומעות ותוכן לבות הוא יבין ואין כל דבר נעלם ממנו · והוא יצרני מטפה סרוחה · וידיו עשוני ויכוננוני למען ספר שמו בכל הארץ ולעשות חוקותיו מצותיו ותורותיו כאשר צוני ה׳ אלהי הרועה אותי מעודי עד היום הזה ועושה לי כל צרכי ובכל לילה אני מפקיד רוחי בידו ובבקר מחזירו לי ומרבה להטיב עמדי עד אין די ספר · ובחיי אנכי עפר ואפר רימה ותולעה אף כי אחרי מותי אשר תשוב הרוח אל האלהים אשר נתנה ויבאני במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע ׃ ואיך יעלה על לבי שאני בזוי רש ונקלה שפל מכל השפלים להמרות את פי ה׳ אלהי מלך גדול

על כל שהיה גומל עמי כל הטובות האלה למען חסדו.
חלילה חלילה לי לשלם רעה תחת טובה לעשות הרע
בעיניו להכעיסו. ואחדלה מחטוא לו למען כבודו לעשות
לו נחת רוח שישמח במעט משרתיו עושי רצונו. גבורי
כח המושלי' ביצרם. ובזה תהיה נשכר בכפלים אחת
על מניעת העבירה שלא תיענש. ועל צער כפיית היצר
למען יזכרך. וטוב לך להצטער בעולם הזה שהוא הבל
כדי לקנות עולם הבא שכולו ארוך וקיי'. ואם את הדבר
הרע תעשה פעמים ושלש ניכולת עמוד נגדו ונתנו ה'
אלהיך בידך ולא יוכל לך מעתה כי תשכחו :

ידוע תדע כי יצר הרע המחטיאו לאדם
הוא יצר התאווה הנכנס בלב הגנבים לגנוב ובלסטים
ללסטם. ובאותו שעה נשכים מאד. ודרכיהם ישרים
לפניהם ואחריתם דרכי מות כי המלך תופשם ותולה
אותם. ואז שמח מאד היצר הרע כי נתקיימו מ
מחשבתו. ונעשתה עצתו. ונשלמה תאוותו. כי
לכך נכנס בתחלה בלבם להתאיבם לעשות הרע כדי
לטורדם ולאבדם מן העולם : עתה ראה גם ראה
והביאה למוסר לבך ונצור נפשך מרע ולא תאבה לו ולא
תשמע אליו כי הרג תהרגנו. ותכבוש אותו וזכור את
בוראך ובכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך. ואהבת
את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודיך :

התרחק ממדת הקנאה כי אין מדה רעה
למעלה הימנה והיא אב לכל העבירות. וגורם לכפור
בבורא כי איש אשר תעבור עליו רוח קנאה. וקינא ב
בחבירו היא מוציאתו מן העולם הזה שרואה. ומצטער
תמיד וסופו יורש גיהנם. כי היא גורמת לאדם לחטוא
ולעבור על כל מצוות האמורות בתורה אם תדקדק יפה.
ואם רוח הקנא' יעלה עליך בראותך את חבירך מצליח
במעשיו בגופו ובממונו ואתה לא כן עשה זאת איפוא
והנצל. שא עיניך לשמי' ותן כבוד ושבח והודאה לאדון
הכל אל אמת שאינו מקפח שכר כל בריה העושה רצונו
בין רב למעט כי כפי מעשה האדם גמולו ישלם לו.

אמרת בלבבך לו יש מעשי' טובים ומצות בידו אבל אני
עושה רצון קונו ועל כן גם יזכרו עושה רצונו ומשפיע
טובתו. ואפילו אלו הרביתי לפשוע נגד בוראי ואיני בר'
ואם אולת אדם תסלף דרכו על ה' יזעף לבו. בתמיהה.
אך תקנא במעשיו הטובים. ואמרת אעשה כן גם אני
ויטיב מעללייך ועשה רצון יוצרך למען יאהבך ותמצא
חן בעיניו. ואם ידעת שאתה צדיק גמור וחבירך המצליח
רשע גמור אל ירע בעיניך על המקרה אשר את' רואה.
אך חשוב בלבך אפשר שחבירי הרשע המצליח עשה
שום מצוה ובהצלחתו משלם לו גמולו בעולם הזה
כדי ליפרע ממנו לעולם הבא על רוב עוונותיו. ואפי'
אע"פ שאני צדיק אי אפשר שלא חטאתי נגד יוצרי כי אין
אדם צדיק בארץ אשר יעש' טוב ולא יחטא ועל אותו חט
הקב"ה הוא יפרע ממני בעולם הזה למען הנחילני חיי
העולם הבא שהוא עולם ארוך. ומאהבתו אותי מייסרני
בעולם הזה לכלות פשעי ולהתם חטאתי ולכפר עווני.
ככת' כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהי' מיסרך. וכתי' כי
את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה. ואם גם
אתה תצליח ויש לך די סיפוקך בריוח ובכבוד אך שאינך
עשיר ואין לך רוב נכסים כמוהו וקינאת בו. הוי יודע
שעונשך רב. וגדול עונך מנשוא כי אתה נוהג קלות
ביוצרך ונראה שאתה חכם בעיניך לאמו' לא יתכן דרך
ה'. והיית רוצה שהיה מתנהג אחר דעתך ורצונך.
אך זאת חשוב יוצרי ברוך הוא מלך שלטון ומי יאמר לו
מה תעשה ואין להרהר אחריו. ודיי לי על הנשמה אשר
נתן בי וחיים וחסד שעושה עמדי ועלי להודותו ולשבחו
על כן. ומה תקוה כי יעשיר איש כי ירבה כבוד ביתו.
הלא במותו יקח הכל לא ירד אחריו כבודו. ואין טוב
לאדם כ"א ליראה את השם הנכבד והנורא ולעובדו בכל
לב לעשות רצונו במילוי בלי חסרון דבר בכל יכולתו
ולאהב' אותו ולדבקה בו ככתו' את ה' אלהיך
תירא ואותו תעבד ובו
תדבק.

כדבר הזה תדבר אל יצרך הרע
במוצאך אותו :
סליק

תקנות מרבינו גרשון

חרם שלא יתפלל שליח ציבור שמחזיק חרם בבית ה
הכנסת עד שיאמ' טובי העיר שיתפלל:
חרם שלא ירחיק אדם את אשתו וישהה יותר משמנה
עשר חדשים בלא רשותה:
תקנת גאונים יכולים ישראל לשים חרם בלא זמן אך
יכולין להתיר ליחיד לצור' שעה אם יש טענה עבר הזמן
אין צריך התרה ובתוך הזמן יכולין להתירה:
מותר לדבר עם עבריין שעבר על חרם ונמנה לעשירי:
תקנה עיר שיש בה בית הקברות כופין בני הכפרים
המוליכים מתיהם שם לדון שם ואמרו גדולי צרפת
מקום שנזכר שם תלמיד חכם מקדש קרוב לודאי שהיה
שם חרם בית דין ודנין בה:
תקנת קדמונים לא גזרו לבא לבי' דין מירושת קרקעות
אלא לבית דין הגדול שבמדינות:
תקנה שלא ליתן לאשה גט בעל כורחה ואין הגט כלום
ואם נשאת בגט זה גלתה בדעתה ואינו עבריי' נתן זה
גט מתחילה מרצונה ונמצא פסול בגט יתן לה גט שני
בעל כרחה אם ידענו שלא ידעה בפסול הראשון
מקבלי חרם הקהילות אמר רבינו יחיאל דאם פטרן זה
את זה דאין צריך היתר ואם האחד רוצה לקיים החרם
וחבירו חוזר בו ופוטר הרוצה לקיים מותר ליכנס על
פטור חבירו וחבירו אסור ליכנס וקבלת מגני צרפת
חולקין על זה. אך אם נשא האיש את האשה מותרת
ליכנס לה״ה:
תקנה שלא לשכור בית מגוי שדר בה חבירו עד מלאת
שנה אחר שיצא היהודי מן הבית אבל אם הדר אמ' לגוי
שכר לי בפחות ממה ששכרתי בשנה שעברה ואינו מ
תפרש מפני מה שאלו בפחות או אומ' לו אין דעתי לשכר'
והשני שומ' וכות' מה שנתן לו הראשון אז אין שם תקנ' אם
לא יוקרו או יוזלו בתים שבעיר. ואין תקנה אל בישראל
המשכיר בית לישראל אחר:
תקנה שלא ליכנס בחרם כדי להרים מעש'. ואחר
יכריח לכולם אם יש מנין בעיר אך לא יהיה גבאי אם
לא מנה האחרים וקודם רבינו גרשום תקנו גאונים חצי
מעש' ורבינו גרשום תקן לחדשה בכל שנה:
חרם על מכה חבירו שיתירו לו הקהל קודם שיתמנה
לעשירי במנין על שיקבל כל מה שיגזרו בית דין עליו
אם רוצה המוכה דוקא ויצעוק עליו ואם לאו יתירו לו
הקהל לעצמו:
עוד תיקן רבינו תם ובית דינו למכה חבירו חוץ מבית
הכנסת לקנסו ל"ה דינר טורנויים ובבית הכנסת כפל כ'
דינר וכן העיד הר"ר יוסף קרוון שראה בפני רבי יחיאל
מפריש. ואם הכהו שני פעמים חייב ש"י קנסות ואם
המוכה הכה המכה אבד זכותו ואין צריך להתיר למכה
הראשון אך הקנסות ישפטו לפי ההכאות:
מכתב הר"ר יחיאל מפריש מטרויש כי לא נתפשט מגדולי
צרפת בין מכה חוץ לב"ה למכה בב"ה אלא נתנו כח ב
ביד ב"ד למעט ולהרבו' לו לפי העת למכה למוכה כאשר
יישר בעיניהם. וקנס זה למוכה ולא לעניים כדאמרינן
על מעשה דפלגא דזוזא דחייבוהו חכמים שיהא למוכה
וכן תקנו שאשה יחידה או קרו' נאמן לומר שראה שהכה:
וכן קטן נאמן כשאין פנאי להזמין כשרים כדאמרינן
בפרק החובל ההוא דתקע' ליה לחבריה אמר ר' יהודה
הא אני חזיתי זיל שלים ליה ולפי רוב ההכאות:
חרם למסור יחיד וקרוב כשרים אף על גב שלא שמענו
כי הלשינו אך רואים שמדבר למושל ואז צוה המושל
על המושלין או אמתלא אחריתא:
חרם שלא לקנן גליון ספר אפילו כדי לכתוב עליו:
חרם שלא לבייש בעלי תשובה מעונם בפנים:
חרם שלא לקח גניבות כמו תועבות גניב' ובגדים
וספר תפלות ומשמשין משום סכנה:
חרם שלא לראות בכתב חבירו או השולח לחבירו בלא
ידיעתו אסור ואם זרקו מותר:
תקנת רבינו גרשום בין בעל הבית בין שאין בעל הב'
והאשה תובעת מזונות על זה יחרימו כל היודע משלו
ומ"מ כשהבעל בהעיר שיקבל חרם שאין לו כלום יפסקו
לה מזונות על זה. הא דאמ' עבד ואשה פגיעתן רעה
היינו בחבלות אבל אם כהנה בגזל אשתו חייב וכתב
רב נחשון גאון דהא שהם פטורים היינו מלשלם אבל
מלקות חייבים דאם לא כן עבד ואשה הבזוייה יהא
חובלין באנשים חשובים:
שנים שחבלו זה את זה משלמין במותר נזק שלם ואחר
כן שמין החבלות והבושת והכל זה כנגד זה יש יותר
משנים ושלשה מהאחד ואם נתאנס המכה והאומר דונו לי
דין תורה יסלקו בית דין ידו ממנו ויתנו רשות למוכה ל
ללכת ולהביאו בערכאות של גוים. אמר רב המכה מי

שחירף אביו יעש' דין למוכה שלא מצינו שיש לנו להכות
מי שחרף אביו:

תקנת גאונים לשים חרם בקהל בסתמא על מי שגזל
את חבירו:

תקנת גאונים שמע שהלשינו אם ישיב כזה ואומ' מולשן למושל דברים כדי להסיר עצמו מן המלשינות ובדברים שאומר מזיק למלשין ואף הלשינו דבר רע יותר מהדבר שאמר המלשין ראשון פטור השני כיון דצריך לאהדורי כדי להציל עצמו בממון חבירו והראשון נקרא מלשין בכל דין וקנס:

תקנת חרם קדמונים שיעשו אחת מן הערים הסמוכות לתובע וירד עמו הנתבע לדין באחת מן שלשה ערים הסמוכות שים ולא יוציא מנה אחר מנה ולילך ולבקש חשובים שבמדינה. ואם אדם חשוב הקרוב יאמינו על פיו:

גם בתקנו' אלו יש שאם מכאן והזמינו לדין בפני שלשה עדים לא יסרב מלבאר לו ללכת באחת משלשה עדים.

גם הקבלה כך היא מתקנת רבינו גרשום ללכת לבית דין הגדול ושליח בית דין נאמן כבי תרי לומר ש שרוצה להראות לו ההזמנה ושאמר בשליחות בית דין שיבא לבית דין האח' או בזמן ימים שאמר לו השליח. והנתבע יבחר אחד מהערים כי כן התקנה ואם יסרב ינדוהו הקהל על ידי השליח ויש כח לתובע לבטל התפ' באותו עיר לכתוב לו ההזמנה בעיר שיבאר הנתבע ב באחד משלשה ערי' יכול לבטל התפלה כשילכו שם עד אשר ישבו שם שלשה מהם לבית דין ואם לא יבא עליהם לכתוב שלא בא. רגילות לברך הקהל אחר הטלת חרם כדאמר הקב"ה למשה כיון שקבלו ישראל התורה צריך לברכם שנאמר ולמוכיחים ינעם ועליהם תבא ברכה טוב' ולכך נכתב' וזאת הברכה אחר אתם נצבי' ושלא להוציא מבית הכנסת טלית או מחזור בלי רשות הבעלים ותקן כי במקום שיש גדול בעיר דנין לשם:

אלו עשר תקנות שתיקן רבינו גרשום וסייעתו זצ"ל:

בכל מקום שיש חרם בי' דין ועובר אדם דרך לשם ובא חבירו והזמינו לדין על פי החרם בפני עדי' אפילו בשוק חלה עליו החרם ומיד צריך לבא לבי' ,ין לטעון ואפילו שלא בעדים חלה עליו החרם דלא איברי עדי אלא לשקרי אלא שאין כותבין סרבנות עליו אלא בעדים ואחר טענותין אם רוצה הנתבע ילך לדרכו ואינו צרי' להמתין עד שיפסקו הדין ועל התובע לחזור אחריו ולשלוח לו פסק דינו:

והחרם תקנות קהילות אשר שם רבינו גרשום שלא ישא איש שתי נשים אין להתירה רק בק' בני אד' משלש ארצו' משלשה קהילות אנ"בר ונ"רפת לומבר"דיאה וגם אותם לא יסכימו עד שיראו טע' להתיר גם באותו ענין שתהיה כתובתה מונחת ביד בית דין או במשכונות או במעות והחרם שמקבל עליו החתן גם כן צריך מאה להתירה ואין צריך משלשה ארצות:

והחרם אשר מקבלין האיש או האשה לאחר תשומת יד צריך כמו כן מאה להתיר אבל אינו צריך שיהיו משלש ארצות ותשומת יד בלא קבלת חרם יש חרם קדמונים לקבל התשומת אך יש להתירה בשלשים ובכולן אין רשאין להתיר אך שיראו בו טעם מבורר:

וכשאדם מחזיק לבית הכנסת ומזמין את חבירו לדין וחבירו מסרב אינו יכול לבטלו לא תפלת יוצר ולא ת תפלת מנחה אם לא בטל שלש פעמים תפילות ואז יוכל לבטל כל התפילות:

וכשיש בעיר שתי בתי כנסיות או שלשה אינו יכול לבטל כל תפלה אלא באותה בית הכנסת שהנתבע בתוכה אמנם כשיבטל התובע שלשה תפלות באותו בי' הכנסת שהנתבע בתוכה יתפלל אז יבטל בכל הכנסיות שבעי'.
ואם אדם השאיל ב"ה לרבים ויש לו ריב ומצה לאחד מהם אינו רשאי לאוסרו לאותו אדם שלא יבא ל להתפלל בו אם לא אוסר רשותו לכל הבאים להתפלל שם:

מי שאבד לו אבידה יש בידו להכריז הקהל ולהושיב ט"ב עד שיכנסו כולם בחרם שכל מי שידע ממנו שום דבר שיאמר לו ואין אדם יכול לדחות התובע לאמר לא אכנס בחרם אך אבא עמך לדין וכן נמצא בספר ברזילי כי תקנות גאונים היא ולא יכול הנתבע לומר אני מזומן לו לדון ולילך לב"ד ותקנות גאונים הוא. ואם עשו בני העיר תקנת עניים או תקנות אחרים והרוב מתרצים בדבר והן מן המהוגנים. אין האחרים רשאים לבטל התקנה ואין לדחות שלא להכנס בתקנת חביריו כי אם על פי בית דין כי אין לשבת בית דין על זה כי הכל לפי ראות טובי העיר כמנהג הקדמוני' או כפי צורך השע':
גם אין לנפקד לעכב ספרים הנפקדי' אצלו בשביל שום תביעה שיש לו על המפקיד ובזה יש חרם קדמונים רק מלמדי תנוקות יוכל לעכב ספר שלמד בו בשביל ש

שכירות

שכירותו ודוק' ספר שלמד בו אבל בשאר דבר הרי הוא ככל אר' ור"ת הוסיף דאין לעכב ספרים שלומדים בהם ולא דבר אחר:

ואיש או אשה שהטילו עליו מתנה ובאו לגבותה על ידי שבר הפקיד אין לו כח להזמין המטיל לבית דין עד ש שיפרע מה שהטילו עליו או במעות או במשכונות ואז יוכל להזמין כל מי שיעשה לו שלא כדין ואפילו קודם שיפרע מתנתו אם יראה שהמטיל עשה לו שלא כדין ו וכשורה מן המתנה עצמה יש כח לבטל תפילה להיות קובל לו בלא בי' דין עד שכעשה כדין וכשורה לפי ראות טובי העיר שאם לא כן יקחו לו כל אשר לו על ידי גוי ויאמר עי' לקחתי ויקח איש כל אשר לחבירו ויאמ' בשבי' המתנה היה לוקח:

ואנשי כפרים אשר אין להם מנין בעירם ובאים למקום קהלה למנין ביום הכיפורים ומביאין נירותיהם עמהם שקורין ציירייש בלע"ז בבית הכנסת אם אין לו שא אחד יניח אותו לשם בבית הכנסת שהדליקו נירות. ויכולין בני העיר להכריחו בחרם ולהניחו ואם עשה שנים יניח אחד והשיני ישא בעירו במקום שמתפלל שם:

וכל נדרים שאדם נודר בבית הכנסת ישלם באותו בית הכנסת כמנהג בי' הכנסת ואינו רשאי לעכוב מתקנת אם יש מנין קבוע באותו בית הכנסת באותו העיר כ כמנהג אותו העיר וכתקנתם אם יש שם מנין קבוע:

משנכנס אדר עד פורים כל העוברים דרך לשם שבעיירות שיש מנין קבוע. יש חרם קדמונים לפרוע מעות פורים לחלק לעניי העיר אם יתבעם איש מאנשי העיר ואם אין תבעם פטור מן החרם:

ואם בבית הכנסת מנין מצומצם והחל החזן להתפלל אין אחד רשאי לצאת לחוץ עד שיגמור כל התפילה ואם עבר האחד ויצא אמר רבינו נסים שאפילו קדיש או ק קדושה יגמור מאחר שהחל:

וגם יש חרם קדמניות שלא לבטל תפילה לא בשבתות ולא בימים טובים בשביל שום תביעה שיש לאדם על חבירו אלא אם כן בטל כבר שלשה תפילות ואם עבור צורך שעה מותר ואם בשביל תקנת קהל אפי' לכתחלה יכול לבטל:

תמו תקנות רבינו גרשום

משלי חכמים וחידותם

חכם אחד היו לו חמשים משכילים והיו יושבים לרגליו ונושקים את שוליו ואמר להם יאמר כל אחד מכם ד דבר כחמר שבו אבחן דעתו ואמ' האחד בעת המבחן יקל האדם או יקר. אמר השני העבר הוא בהתספקו בחלקו חפשי והחפשי הוא עבד בדרושו יותר מחוקו. אמר השלישי האדם רודף וכרדף רודף מה שלא ישיג וכרדף ממה שלא ימלט: אמר הר' אתמה על מי שקונה עבדי' בממונו ואינו קונ' בני חורין במתק לשונו. אמר הה' חיי האדם שלשה אתמול עבר זמנו והיום הוא חולף ואינו ומחרתו אין מי יבינו: אמר הו' למדמ חכמה להתגדל בה על המשכילים לא לרמאות בה את הכסילים: אמר הז' בבקשך די ספוקך מעט יספיק לך: אמר הח' פתיות האדם מחבלו והאל יעזרו עי'

שכלו: אמר הט׳ לעבוד המלך בלא אמונה יבא לידי סכנה: אמר הי׳ אל תהא מהאנשי׳ אשר בעת צרתם יחדלו מרעת׳ ובחלותם יכחשו על חטאתם: אמר הי״א הלומד בניו תורה וחכמה בנערות׳ ימצא טובת׳ בבחרות׳ כשני השדה בתבואתם: מי שירצה לעלות במעלות גדולו׳ ישמור עצמו מן הנבלו׳. מי שירצה העולם הזה ישבע מרורות והיוצא ממנו נמלט מן הצרות. האדם כבהמה אבוסה מעונות עמוסה ורובץ תחת המשא.

כשיקציף הי׳ על הקהילה יתן הון לנבליהם ולקופציס דיהם וכשאוהבם יתכנו לנדיביהם. החכמה קראה מהרו ולמדוני בטרם תבקשוני ולא תמצאוני. ההלוואה ראשיתה אהב׳ וסופה איבה ומריב׳. כל הרואה נשיעתו מכוער של ערכה ידע כי ישע מערכה של זקנה. התשובה לחטאי׳ ערפואה לחלאים. מי שהחזיק בעת התאוה והשכרות במפעליו לא ימצא ביום דין תוכחה עליו: צרי׳ הנפש של המוסר כצור׳ הארץ של המטר. הנדיב ינדב נפשו לאויביו והכיליי יצופן הונו מאוהביו. כהתייסר המדות הטובות בחברת הישרים כן ישחיתו בחבר׳ האכזרי׳.

מי שלא יסבול חטא אוהבו ישיבהו אויבו. טוב מהיות אלם ומשכיל מרוב דברי׳ וכסיל. הרבה עשו׳ חסדים כי הזמן מתהפך פעמים ישפיל הנכבדים. ופעמים ירים העבדים ופעמים יגביה הנדיבים. יושר וזכות יעמיד המלכות הכן צידה ליום הפרידה ומבחר הצידה יושר ועבדות האל יתברך. מבחר כל המעשים התשובה מתשובה נקיות מאכזריות וטהרה מעבירה. החכם נכבד ואם משפחתו בזויה ורבו חבריו בארץ נכריה. הפרישו׳ מן העולם רפואה מן היגון והעושר מהחסרון. יתרון לכסיל עצמו מן המתוכח עמו. הנדיבות מקרבת אויבים והנבלה מרחקת אוהבים. בעת הזעם אלף אוהבים לא יצדיקוך ובעת רצון אלף אויבים לא יזיקוך: ע״כ מצאתי משלי החכמים וחדותיהם:

ועוד מצאתי דברי החכמים מי שמאריך לך שלומו ומונע ממך טובו בשורות המציירות תמצא כמותו.

ואמר מי שמתארח בבי׳ הכיליי לא יצטרך למרקחת המשלשלי׳. ואמר האכילה עם האוהב או עם הנדיב מרקחת ועם השונא או עם הכיליי קדחת. ואמר הקנאי ימיו מעטים מפני שדואג למה שלא יזיקהו ולא י יעלהו וימות ביגון. ואמר מי שמאמין הרכילים לא ישארו לו אוהבים אפילו יהיה חביב וקרוב. ואמר כי טבע באולתו מי שגבר תאותו על שכלו. ואמר אם תרצה שלא תדאג תחשוב כל העולם כלו הפסד. ומה שיעלה בידך ממנו חשוב אותו ריוח. ואמר כי חכם אחד עבר על אדם אחד שהיה להוט במלאכתו ואמר לו היאך חריצותך בזה העולם אמר לו אני רודף אחריו. אמר לו מה השגת ממנו אמר לו לא השגתי ממנו כי אם מעט מזער. אמר לו החכם אם לא השגת מזה העולם שאת׳ רודף אחריו כי אם מעט מזע׳ מה תשיג מן העולם הבא שאינך רודף אחריו. ואמר כי שאלו לחכם מה טוב לאדם בזה העולם. ואמר השכל והחכמה ואם לא יקנה ממון שיחיה בו ואם לא ישא אשה טובה שתכסה על מומו ואם לא הקבר טוב לו. ואמר אם תתחרט על הדבור פעמים רבות. תתחרט על השתיקה פעם אחת. ואמר תנה סודך ועניניך על ההרים כי תראה סביבותיך. ואמר ימות האדם בכשלון לשונו ולא ימות בכשלון רגליו. ואמר הדבור בשקל כסף והשתיקה בככר זהב. ואמר יפה אויל שותק מחכם ברוב דברים. ואמר מי שלבו צר לשונו רחב. ואמר סודך אסירך ואם תגליה תהיה אסירו. ואמר כי שאלו לחכ׳ היאך הסתרת הסוד ואמר אכחיד המגיד ואסתיר ההגדה. ואמר כשתירא מן החרטה אמור לאו קודם להן; ואמר לולי שלשה דברים היו מתוקנים ענייני האדם דברי חכם שאינה נשמעת ותאוה שאינה נמנעת וגאות אדם עם נפשו. ואמר קרן המשכיל ענוה. וקרן הכסיל העזות. ואמר מחול למי שהרע לך. ותן למי שמנע ממך. כי אם תקום תדאג ואם תמחול תשמח. ואמר הסבל שלום והמהירות חרטה.

ואמר אל תחליף קדמון אהוב בחדש. בעוד שלבו ישר עמך. ואמר אל ימעט בעיניך שונא אחד אפילו יהיה נקל ונבזה כי פעמים יחנק אדם גדול בזבוב קטן על כן הזהר משנאת כל אדם. ואל ירבו בעיניך אלף אוהבים. ואמר האדם בלי חבר כשמאל בלא ימין.

ואמר כי שאלו לחכם אחד את מי תאהב יותר את אחיך או את חברך והשיב כי אינני אוהב אחי עד שיהיה חבירי. ואמר השמר מישיבת מי שלא תלמד ממנו טוב׳ כי ישיב׳ החברה הרעה קנין המד׳ הרעות. וישיבת החברה הטובה הוא קנין רוב הטובות. שאלו לחכם אחד מפני מה לא תאהב את היין. ואמר להם מפני שמעל בשליחותו שלחתיו אל הבטן והוא עלה אל הראש:

עד כאן מצאתי משלי חכמים וחידותיהם

אריה מסובך עלה . אל אשר הדרך במסילה . מצפה את טרפו ואורב . מבוקר ועד ערב .
אולי יגוריהו בחומו . והנה איש לפי תומו . וירא הארי עליו ישאג . ולבו רגז פחד ודאג . כי רץ אחריו בזעם אפו . כאשר יהגה הארי על טרפו . ובמוצאו כמות מר ש׳ בארו׳ בארות חמר . שם יכנס אל באר אגליים . והבור רק אין בו מים . ובקיר הבור ובתוך מצא . יתד מזה ומזה יצא . וישמח מאד על היתידות . ששם רגליו היו עומדות חשב למצא מפלט ומקלט . מן הארי אשר עליו שלט . וכי נמלט לער מרצח . ובל ישע יתידותיו לנצח . אך בירכתי בור ראה במארב . נחש שרף ועקרב . מצפה לבלעו בשאול חיים . ויהיו לו פחדים שנים . בתוך צהרים כליל צלו . כי לא מועף לאשר מוצק לו . גם מן הארי ופוגעו . נחש אשר פער פיה לבלעו . אם מדרך הארי תועה . תהרגהו לשון אפעה . מצא נחש אחרי אריה . ויאמר אוי מי יחיה . אם יכיני הארי . אם ארד פה נחש קברי . ומאין יבא עזרי . בין ארי ונחש לי מחכיים . גם כי לי נקיון שניים . מחוסר לחם ומאכל . תים לא אוכל . אך זאת היא נחמתי . כי יתד נאמן מצאתי . ומטות עוז לסמוך עלי . עד יסור הארי מעלי ואתייצב עליהם כגבור . ולא ארד ש׳ ירכתי בור . וכדברו כזו אל לבו . עכבר יוצא מעל גבו . ויבט אליו ויבן . כי אין שיער בו רק לבן . ומצד השיני בעד החור . יוצא עכבר כולו שחור . וביתידות שלחו שיניה׳ . אשר עמדו רגליו עליהם . מעט מעט בהם אוכלי׳ . מידי יום יום מצבו מכלי׳ . ובראות האיש כי התרועעו ידע כי היתידו׳ ינועו . שלשה המה קרותיו . ויתאנן על מצוקותיו . אוי מארי אוי מנחש . אשר בכפיו רגלי תחש . ואוי לי משני עכברים . אשר מקום מצבי נוקרי׳ . אשר כף רגלי יונק תדלח . הנה שתולה התצלח . אוי מצמא אוי מרעב . וכי אהגה מהר ללעב . תשח בבור נפשי ובטני . כפשע בין מות וביני . ולא אשיב לראו׳ רעי בחסך רפדתי יצועי ואת בור אשר אעמד בגבולך . אם ארעב לא אומר לך . המן הסלע אוציא לי . לחם וימן מאכלי . ובדבר פעמים ככה . ותלונתו לא שככה . באשר הוא כבתוך הקלע . ויניקהו דבש מסלע . הבור אשר הכל יכול . ויאמר לו פתח פיך ואכול . ולא יחסר כל ימי חייך . דבש מצאת אכול דייך . ויתעדן בטוב דשנו . דבש וחלב תחת לשונו . ויפשוט חרדת אשר לבש . ויאמר מה מתוק מדבש . שכח מה למעלה מה למטה . וכי הוא יושב בעלטה . ומה לפנים ומה לאחור . העכבר הלבן והשחור . אשר ממצבו יהדפוהו ומתבל ינידוהו . לא זכר ארי ממעל לו . ולא נחש מתחת רגלו . בדבש אשר יאכל יתענג . כמו בחטי מיני ופנג . בצפיחית בדבש לעט . וישמן שם ויבעט . ובהיותו שמן ודשן . עכברים אשר שלחו שן . ביתידות מקום מצבו . העבירו ממנו טובו . פתע פתאום נשברו . וממקבת בור נקרו . הונתקו מקיר בור היתידות . במראה ולא בחידות . ונגדעה כל יתד ונפלה . והאיש אשר עליה עלה . בא אל אבני בור בפי נחש . אשר לא ישמע לקול לחש . לא יראה עוד ביתו ועמו . ולא יכירנו עוד מקומו והמשל מוסר טוב לנפש . ואל לבוש בגדי חופש . הארי אשר הולך וקרב . הוא המות אשר לאיש כאורב . ולא יהפוך אליו עורף . ולא ישכב עד יאכל טרף . והבור עולם אשר נצב בקרבו . עד בור ינום ולא יתמכו בו . והוא כמו יתד נחשב . וכל גר בו בעיניו תושב . להאריך ימים לראות זרע . כי יצר לב האדם רע והנחש אשר בתחתיתו . פה שאול הפתוחה לעומתו . האומרת תמיד הב הב . עתה תנחם אשר תאהב . העכבר אשר לבן כולו . הוא יום המאיר למולו . והשחור הלילה . שניהם חברו לעשותו כלה . באדם עד תומו הולך האדם אל בית עולמו . הולכים סביביו חוזרים לסובבים . כי ממנו הם ערבים . לכלות מקום מצבו ולדהפו . והוא לא יבין אל סופו . והדבש אשר כל זה ישכיחו הנאת העולם אשר עלה על רוחו . ונתענג בשעשועי הבליו אשר פרשו פחים לרגליו . כמח גילו אידו עבש . וטעמו כצפיחית בדבש . ויתאו אל מטעימותיו . וכרגע פרשו מזימותיו . בשו ונמדת קבירו ישכב עם אבותיו שוכני קבר . ואומ׳ החכם אשר חבר תבונות כלולאות בקרס . הנאת העולם כדבש מסוך בארס . ואני אתן לבורי שבח ותהילה . על המחיה ועל הכלכלה . ואשר לא יעשה כמוני לו היום מבוכה . ונכלכלה ואבן בתוכה . כאשר מלאו חלב עיניהם וירגנו באהליהם . ולא שמו במדעם . להלל בורם ורועם :

ואשא משלי ואומר ארי מות שאול   נחש
אשר לא ישמע לקול   לחש
ולבן עכבר היום ושחור לילה   רחש
לבבי כי ערבים הם לכלות חי אשר   נחש
ימי חייו ועולם בור ורגלו מרמה   תחש
כצפיחית דבש חלדו חשבו אך פרי   כחש
יתד בור נשבר ומת ולא יסוכה בעור   תחש